

Univerzita Hradec Králové

Filosofická fakulta

Katedra archeologie

Vývoj osídlení na horním toku řeky Bělé z pohledu archeologie

Development of settlement on the upper reaches of the river Bělá from the perspective
of archaeology

Bakalářská práce

Autor: Dominika Janečková

Studijní program: B7109

Studijní obor: Archeologie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Drnovský

Hradec Králové, 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Anotace

Janečková, Dominika. Vývoj osídlení na horním toku řeky Bělé z pohledu archeologie. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Katedra archeologie, 2016, 146 pp. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá vývojem osídlení a archeologickými nálezy na území horního toku řeky Bělé. Region je přirozeně vymezen a zahrnuje obce, jejichž katastrální území se řeky dotýká, spolu s několika zajímavými lokalitami, které se nacházejí nedaleko. Text pojednává o historii mikroregionu od paleolitu po raný novověk a počátek zdejších významných skláren, těžištěm se však logicky stalo období vrcholného středověku s jeho první významnou kolonizací Orlických hor a Podorlicka a výstavbou místní hradní soustavy. Sklárnám a panským sídlům je věnována samostatná kapitola, katalog archeologických akcí a nalezišť pak slouží k přehlednému shrnutí dosavadních výsledků archeologického bádání, zahrnuty jsou zde i nálezy ztracené nebo nelokalizované.

Klíčová slova: osídlení, Bělá, archeologické nálezy, sklárství, Orlické hory, středověk

Annotation

Janečková, Dominika. Development of settlement on the upper reaches of the river Bělá from the perspective of archaeology. Hradec Králové: Faculty of Arts, Department of Archaeology, 2016, 146 pp. Bachelor Degree Thesis.

This thesis deals with the development and archaeological finds of the settlement on the upper reaches of the river Bělá. The region is naturally defined and includes municipality whose cadastral areas lies along the river. Besides these there are also covered interesting places laying in nearness. Its main concern are the Middle Ages and early modern times due to the colonization of the Eagle Mountains and the bloom of glass industry.

Keywords: development, Bělá, archaeological finds, glass industry, Eagle Mountains, Middle Ages

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Pavlu Drnovskému za jeho ochotu, rady, cenné připomínky a čas. Můj dík patří i všem ostatním, kteří mi pomohli svými radami nebo podporou.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Dějiny bádání	7
3	Přírodní podmínky.....	11
3.1	Vymezení zkoumaného regionu	11
3.2	Geomorfologické podmínky	12
3.3	Geologické podmínky	13
3.4	Pedologické podmínky	14
3.5	Hydrologické podmínky	17
3.6	Klimatické podmínky	18
3.7	Vegetační podmínky	19
4	Vývoj osídlení	21
4.1	Pravěk a raný středověk	21
4.2	Vrcholný a pozdní středověk	23
4.3	Novověk.....	33
5	Vybrané lokality.....	49
5.1	Panská sídla a dvory	49
5.2	Sklárny	65
6	Katalog archeologických akcí a nalezišť.....	71
7	Závěr.....	79
8	Prameny a literatura	84
9	Přílohy	93
9.1	Materiálové přílohy.....	93
9.2	Mapové přílohy	100
9.3	Obrazové přílohy	104

1 Úvod

Cílem mé práce bylo nashromáždit dostupné archeologické prameny z oblasti mého zájmu, tedy z území podél horního toku řeky Bělé v Orlických horách spolu s případnými zajímavými místy nedaleko zkoumaného území, jež s ním mohly souviset. Region nepatří k příliš archeologicky prozkoumaným končinám, terénní výzkumy se věnovaly především sklárnám, dále proběhlo několik povrchových a vizuálních průzkumů hradů, ale nejčastější metodou archeologického bádání je povrchový sběr. Záchranné terénní výzkumy přinesly negativní i pozitivní zjištění ve vyrovnaném poměru, nicméně poměrně početné ojedinělé nálezy ukazují na dosud skrytý potenciál zdejší krajiny.

Text pojednává o historii mikroregionu horního toku řeky Bělé od nejstarších dob po raný novověk a počátek zdejších významných skláren, těžištěm se však logicky stalo období vrcholného středověku s jeho první významnou kolonizací Orlických hor a Podorlicka. První kapitola se věnuje dějinám zdejšího bádání, po ní následuje oddíl popisující přírodní podmínky regionu, které jsou velmi rozmanité a různorodé a zásadně ovlivňovaly zdejší osídlení a využití krajiny. Avšak nezabývá se pouze zkoumaným územím, zpracovává oblast i ze širšího pohledu, poněvadž blízkost úrodné orlické tabule a pro žití vhodnějších krajů při Tiché a Divoké Orlici měla vliv na kolonizaci, typy osídlení a jejich účel na horním toku řeky Bělé. Další kapitoly práce se věnují dějinám osídlení a vybraným lokalitám a po nich následuje katalog archeologických akcí a nalezišť. Hlavní část práce poté končí závěrem a seznamem pramenů a literatury, v přílohách je zpracována část nálezů z povrchových sběrů a uvedeny mapy oblasti s obrazovou dokumentací.

2 Dějiny bádání

První zaznamenané archeologické výzkumy se objevují až na přelomu 18. a 19. století, kdy se z iniciativy Kolowratů hledají na liberském hradě „poklady“ v letech 1780, 1788, 1800 a 1815, bohužel nejsou známy žádné výsledky práce, plány ani nálezy (Flídr 2005, 59). Později zaznamenal František Petera Rohoznický vyprávění od Kateřiny Zemanové v Libštátě, jak se na poli Tisová u Solnice vyorávají četné černé střepy (Sklenář 2011, 311 – 312). V roce 1880 vzniklo v Hradci Králové na základě

výstavy starožitností, památností a přírodnin konané 28.6. – 6.7.1879 Historické muzeum, v některých časových úsecích jediné archeologické pracoviště v kraji, jehož úsilí se týkalo i našeho mikroregionu. Roku 1883 vydal August Sedláček své Hrady, zámky a tvrze Království českého, konkrétně díl II. Hradecko, kde popsal prakticky všechna zdejší panská sídla, mnohá z nich již tehdy dávno zapomenutá, a hned o pět let později zmiňuje rychnovský týdeník Posel z Podhoří náhodný nález sedláka ze Solnice, kdy na poli „U Zvoničky“ vyoral depot vladislavských grošů (Anonym 1888a, 3). Týdeník Posel z Podhoří založil Karel Rathouský a vycházel mezi lety 1886 a 1945; třebaže nebyl zaměřen vlastivědně, mezi zprávami z domova se občas objevila zmínka o archeologickém nálezu, často následně ztracenému mezi lidmi, který se nedostal do muzeí, ani se o něm již dále nikde nepsalo. Kvůli plánované národopisné výstavě na rok 1895 v Praze byl založen Muzejní spolek Pelcl v Rychnově nad Kněžnou v roce 1891 (Nespěchal 1968, 173) a 1894 přišel do Hradce Králové Ludvík Domečka jako koncipient při městském úřadě, který se okamžitě zapojil do vlastivědného dění ve městě, spolupořádal výše zmíněnou Národopisnou výstavu severovýchodních Čech, o rok později se stal tajemníkem Historického muzea a od roku 1900 jej vedl. Jeho zásluhy na rozvoji archeologie v královéhradeckém kraji jsou nepopíratelné.

Na začátku nového století procházela regionální muzea velkou krizí, některá úplně ukončila svoji činnost, například Muzejní spolek Pelcl v Rychnově nad Kněžnou roku 1908, jeho majetek převzala správa města. Málem se to samé stalo i kosteleckému muzeu, ve dvacátých letech se však jeho kustodem stal sochař a kameník Václav Morávek a oživil zkomírající společnost. Jediné muzeum, kterému se stabilně dařilo, bylo Historické muzeum v Hradci Králové. Snad právě útlum místních muzejních spolků způsobil, že když ve dvacátých letech občané Liberka při rovnání půdy na předhradí zříceniny hradu narazili na spoustu nálezů, ani jeden nebyl odevzdán příslušným orgánům (Anonym 1922b, 3).

V následujícím desetiletí se rozvíjí vlastivědný výzkum: 1930 byly při odvážení hlíny na zahradě Josefa Berounského objeveny popelnicové hroby, později podobný nález ohlásil i pan Vašátko u řeky Bělé mezi Domašínem a Solnicí (Anonym 1932c, 2), nálezy se dostaly do muzea v Hradci Králové, v Kostelci nad Orlicí a do Národního muzea, o tři roky později se na místo vrátil Josef Černý, amatérský archeolog, který později svou sbírku věnoval vambereckému muzeu, které pomáhal

v roce 1924 zakládat (Flídr 2005, 65). Na scénu nastupuje výrazná osobnost regionální amatérské archeologie – Jan Klen, který spolu s bratrem vykopal na Novém hradě soubor gotických kachlů spolu s dalšími drobnými nálezy (Klen 1937, 24 – 31). Na konci třicátých let nastává útlum archeologické činnosti, roku 1937 tragicky umírá Václav Morávek, rok poté i Ludvík Domečka a roku 1939 bylo zavřeno vamberecké muzeum, čímž se zastavila činnost jediných institucí zabývajících se o archeologii. Muzea v Rychnově (obnoveno 1930), Jaroměři, Náchodě a Dobrušce sice fungovala dál, ale archeologií se nezabývala. Alespoň se pravěkým sbírkám hradeckého a kosteleckého muzea dostalo inventarizace z rukou Jana Filipa na počátku čtyřicátých let (Hladký 1969, 99). Mezi lety 1935 a 1939 existoval v rámci Rychnovska důležitý vlastivědný sborník *Z Pelcova kraje*, třebaže vyšla pouze čtyři čísla.

Po konci okupace začala vlastivědná a vědecká činnost znovu ožít. Důležitou postavou přelomu 40. a 50. let byl Jan Tomek, který pro Státní archeologický ústav v Praze pořídil inventáře východočeských muzeí, včetně Rychnova nad Kněžnou (Spurný 1994, 470). To bylo v roce 1954 přeměněno na Okresní muzeum. Amatérská archeologie a soukromé sbírky téměř mizí, ale již dříve vzpomenutý Jan Klen svou činnost i nadále rozvíjí, soustředí se však spíše na Dobruško. V padesátých letech vycházejí důležitá místopisná díla od Antonína Profouse (*Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny I. – IV.*) a Františka Roubíka (*Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*); v roce 1959 nastoupil na místo prehistorika v hradeckém muzeu dr. Vít Vokolek. V šedesátých letech se na scéně objevuje muzeolog Jaroslav Šůla, plodný autor vlastivědných, historických a numismatických prací až do současnosti, po návratu z vězení za své politické názory se znovu pouští do práce Jan Klen a úplně na konci desetiletí, roku 1969, přichází Jiří Sigl na nově vytvořené samostatné archeologické oddělení hradeckého muzea. Též jsou zaznamenány některé náhodné nálezy (kupř. roku 1966 kamenná sekyrka z mladší doby kamenné u Osečnice: Kučerová 2008, 26). Regionální muzea se začala slučovat, první ukončilo svoji činnost kostelecké muzeum v roce 1963 a jeho sbírky byly převezeny do rychnovského Okresního muzea (Hladký 1969, 100), záhy přejmenovaného na Okresní muzeum Orlických hor (OMOH). To začalo od roku 1968 vydávat sborník, po roce 2007 časopis *Orlické hory a Podorlicko*, kde vycházely recenzované odborné články přírodovědné,

společenskovední a týkající se ochrany přírody se zaměřením na Orlické hory, Podorlicko a případně přilehlých oblastí.

Sedmdesátá léta přinesla výzkumy zaniklých skláren pod vedením obou okresních muzeí, rychnovského a náchodského. V Okresním muzeu Orlických hor působil Rudolf Zrůbek a v náchodském muzeu Václav Tocháček, spolu provedli výzkumy na sklárnách ve Staré Huti, Deštném v Orl. h., Černé Vodě a Říčkách (Tocháček 1973, 1974). Rudolf Zrůbek se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let podílel také na výzkumech sklárny Deštné – „Na Cikánce“ Vlastivědného kroužku při Osvětové besedě v Deštném v Orlických horách, který vedl Václav Šplíchal. Bohužel se akce nedočkala patřičného zhodnocení a publikace a čeká na lepší odborné zpracování. Tomáš Durdík pak ještě povrchový průzkumem zkoumal hrad ve Skuhrově nad Bělou a Nový Hrad (BZO 1978 – 1979, 121). V této době se vytvořila skupina spolupracovníků odborných archeologů, kteří dávali pozor, zda nebyla někde narušena archeologická lokalita, a pracovali jako brigádníci na terénních výzkumech, mnozí se rekrutovali z řad studentů. Největší suitu kolem sebe shromáždilo hradecké muzeum, připomenu Jaroslava Podzimka na Kosteletku, který na přelomu 70. a 80. let vedl archeologický kroužek při ZŠ Borohrádek. V roce 1979 se archeologické oddělení hradeckého muzea též rozrostlo o dalšího archeologa – Jiřího Kalfersta.

Toto období nastartovalo bohatý regionální výzkum místními pracovníky a spolupracovníky, obzvláštním impulsem byl příchod Martiny Bekové do rychnovského muzea roku 1985. Od té doby podniká muzeum každý rok množství záchranných archeologických výzkumů. Co se týče „sběratelů“, Jana Klenu, který zemřel v roce 1982, nahradil Jan Boček, dosud aktivní amatérský archeolog a zkušený terénní pracovník, jenž začal spoluprací s dr. Tocháčkem a po Tocháčkově odchodu z Náchoda navázal spolupráci s archeologických oddělením muzea v Hradci Králové. Dalšími novými spolupracovníky muzea byli Jiří Militký (roku 1988 povrchové sběry na hradu Rychmberk v Liberku, na Novém hradě a na skuhrovském hradě, roku 1990 na hradu Hlodný: BZO 1990 – 1992, 171, 319, 194), Jiří Slavík (roku 1986 povrchový sběr na hradu ve Skuhrově nad Bělou: BZO 1986 – 1987, 177) a Jan Čížek, kteří provedli v roce 1986 společný sběr na Novém hradu (Kalferst – Sigl – Vokolek 1989, 17) a Bohumír Dragoun (z akcí např. povrchový sběr roku 1988 v Domašíně, na hradu Hlodném a v zaniklé vsi Tisovec: BZO 1990 – 1992, 73, 194), který je odchovancem

druhého archeologického kroužku již zmiňovaného Jaroslava Podzimka, založeného v polovině osmdesátých let v rámci Okresního domu dětí a mládeže v Rychnově nad Kněžnou, vystudoval archeologii na Univerzitě v Praze a v současnosti patří po Martině Bekové k nejdůležitějším místním archeologům. Vede raně středověký skanzen Villa Nova Uhřínov a pořádá už od roku 1991 sklářský festival Tavení skla dřevem v Deštném v Orlických horách.

Roku 2005 proběhla řada vizuálně-geodetických průzkumů v rámci Reidentifikace nemovitého památkového fondu. Průzkum uskutečnili Jiří Kalferst z Muzea východních Čech Hradec Králové a Jana Kalferstová s Ludmilou Novákovou z Národního památkového ústavu v Pardubicích a týkal se hradu Dobřany, Rychmberku, Hlodného, Nového hradu a hradu Skuhrov nad Bělou (BZO 2005, 49, 130, 141, 252 – 253, 253). O rok později se uskutečnil významný objev v Solnici při stavbě rodinného domu pana Daňka, č.p. 121, kdy se našlo Českobratrské pohřebiště, které pokračovalo na sousední zahradě pana Duška. Výzkum vedli Martina Beková a Bohumír Dragoun (BZO 2006, 189).

V současné době se ve zkoumaném mikroregionu nedějí významnější výzkumy, určitě však na sebe nečekané objevy nedají dlouho čekat.

3 Přírodní podmínky

3.1 Vymezení zkoumaného regionu

Zkoumaný region je vymezen přirozeně, jeho základem je povodí důležité tepny Orlických hor – řeky Bělé. Bělá pramení na jižním svahu hory Vrchmezí v nadmořské výšce 1048 metrů na katastru obce Sedloňov, řešené území ale začíná až od následujícího katastrálního území, kudy tok protéká, a to od obce Deštné v Orlických horách. Dále řeka pokračuje Jedlovou v Orlických horách, Skuhrovem nad Bělou, Kvasinami a Solnicí, kde jsem vymezila hranici jejího dolního a horního toku, poté Černíkoviciemi a Častolovicemi, za nimiž se vlévá do Divoké Orlice. Okrajem katastru se Bělé dotýká i obec Liberk, pod nějž spadají osady Bělá, Rampuše, Uhřínov, Hláška, Prorubky a samota Tisovec, a obec Osečnice s osadami Proloh, Lomy a Sekyrka. Pod Skuhrov nad Bělou spadají též osady Nová Ves, Rybníčky, Hraštice, Debřece, Brocná a Svinná, kvůli které jsem do práce zahrнула i Hlinné spadající pod obec Dobré, neboť je jejich historie do velké míry propojená. Pro jejich zajímavost, blízkost k vymezenému

regionu a možnost vzájemného ovlivnění byl sem zařazen také Domašín, Hroška a hrad Dobřany.

3.2 Geomorfologické podmínky

Orlické hory a Podorlicko patří k Hercynskému systému, evropské geomorfologické jednotce prvního řádu, sdružující oblasti vytvořené hercynským (variským) vrásněním v mladších prvohorách v devonu až karbonu, systém se též může nazývat Mezevropou (Bažant – Pokorný 2011, 2). U nás Mezevropu představuje Český masiv, kde naše území leží v jeho severovýchodní části, v provincii České vysočiny, subprovincii Česká tabule a Krkonoško-jesenické subprovincii (dříve Sudetská soustava).

V rámci České tabule se mikroregion horního toku řeky Bělé nachází ve Východočeské tabuli, její podsoustavě Orlické tabuli – ploché pahorkatině v povodí Úpy, Metuje a Orlice se slabě rozčleněným povrchem. Ta se dále dělí na Úpsko-metujskou a Třebechovickou tabuli, z nichž je pro nás důležitá druhá jmenovaná s okrskem Rychnovský úval, ležícím na Rychnovsku a Náchodsku v pásmu mezi Kvasinami, Voděrady, Vršovkou, Přepychami a Česticemi. Jedná se o tektonicky podmíněný úval s relativně různorodým prostředím pahorkatin u ústecké synklinály, s plošinami, hřbety, svědeckými vrchy a pleistocenními říčními terasami a údolími v nivách Bělé, Kněžny, Zdobnice a Dědiny (Pokorný 2001, 9).

Krkonoško-jesenická soustava se skládá z Krkonošské, Orlické a Jesenické oblasti a z Krkonoško-jesenického podhůří, z nichž se nás týká oblast Orlická neboli Střední Sudety, zahrnující Broumovskou vrchovinu, Orlické hory, Podorlickou pahorkatinu a Kladskou kotlinu. Zkoumané území leží v Orlických horách, přesněji v Deštné hornatině, jejíž hřeben se táhne od Vrchmezí přes Šerlich, Malou Deštnou, nejvyšší horu pohoří Velkou Deštnou (1 115 m n.m.), Jelenku, Korunu a další vrcholy až po Anenský vrch. Oblast od jižního svahu Vrchmezí po Velkou Deštnou spadá do regionu Bělé. Tato geomorfologická jednotka se charakterizuje jako plochá hornatina a do Podorlické pahorkatiny v rámci sledovaného území plynule přechází v linii obce Deštné v Orlických horách, nad Jedlovou v Orlických horách, u Podolí, Kačerova a dál kolem nadmořské výšky 700 metrů. V současné době je hustě zalesněná. Podorlická pahorkatina se nachází v nadmořských výškách zhruba mezi 300 a 700 metry a obepíná Orlické hory po celé jejich délce od vrchu Dobrošov u Náchoda a

směřuje přibližně k Novému Městu nad Metují, Českému Meziříčí, Třebehovicím pod Orebem, Týništi nad Orlicí, Borohrádku až po Ústí nad Orlicí, Letohrad a Lichkov, z čehož vyplývá velká rozmanitost geomorfologická, geologická i biologická. V regionu Bělé se pahorkatina svažuje mírně k jihozápadu v husté síti údolí s úzce sevřenými svahy, jež jsou nejvýraznější na středních tocích Bělé, Kněžny i Liberského potoka. Nad dna údolí se zdvíhá okolní poměrně plochý terén i s převýšením přes sto metrů a ve vyšších nadmořských výškách se rozprostírají rozsáhlé lesy (Kadlus 1970, 8).

3.3 Geologické podmínky

Co se týče geologie, Orlické hory spadají do Českého masivu, ve střední Evropě nejrozsáhlejšímu zbytku variského (hercynského) orogénu, jehož trosky se táhnou od jižní Anglie po střední Evropu a vznikl při variském vrásnění před 380 až 300 miliony let před přítomností, tedy od středního devonu do svrchního karbonu. Při podrobnějším dělení leží Orlické hory v západosudetské (lužické) oblasti, která na území České republiky zasahuje svojí jižní a jihovýchodní částí, oddělené od středočeské oblasti labskou zlomovou linií skrytou pod křídovou pánví a od moravskoslezské oblasti nasunutím staroměstského pásma mezi Králickým Sněžníkem a Hrubým Jeseníkem. Z jejich celků se u nás nachází krkonošsko-jizerské krystalinikum, lužický pluton, krkonošsko-jizerský pluton a orlicko-kladské (též orlicko-sněžnické) krystalinikum, ke kterému spolu s Orlickými horami patří Králický Sněžník a Rychlebské hory. Krystalinikum tvoří různé metamorfity proterozoického (starohorního) stáří, které prošly dvojí prekambričskou metamorfózou: v jádře se jedná o migmatity a ortoruly, v plášti o fylity a svory. Podél státních hranic od Velkého Uhřínova přes Deštnou v Orlických horách po Horní Olešnici jsou půdotvorným substrátem především pararuly, u Liberku fylity a svory; dále se zde nachází migmatity, amfibolity, granodiority nebo gabro (těženo na Špičáku u Deštného v Orlických horách ve 20. století) s mizivým významem pro zemědělskou půdu (Nálevka 1970, 28; Šebesta 2000, 4).

Podhůří patří do orlicko-žďárské oblasti české křídové tabule, která vznikla ve svrchní křídě nejprve působením sladkovodních a brakických vod, posléze hlavně mořskou záplavou. Ačkoliv zde moře trvalo jen kolem deseti milionů let, uloženiny dosahují mocnosti až stovek metrů. Pánevy vyplňují klastické uloženiny různé zrnitosti i karbonátové sedimenty (tj. slíny, slínovce, opuky, vápence). Zemědělská půda

leží na kvádrových pískovcích, slínkách, opukách a slínovcích. V oblasti horního toku Bělé se jedná především o opuky neboli smíšené spongiové sedimenty, jejichž rozsáhlé plochy se nacházejí v okolí Solnice a Rychnova nad Kněžnou, na západě a jihu se prolínají se slínovci a sprašovými pokryvy u Litohradů, Domašina nebo Voděrad. Bývají hluboce odvápněné a zvětralina z nich středně těžká, vyrůstají na nich půdy písčitohlinité nebo jílovitohlinité s hojným výskytem kamene, o čemž svědčí hromady kamení okolo polí na mezích a v blízkých lesíkách (Nálevka 1970, 29). Zemědělsky nejvhodnější spraše, tedy větrem naváté hlíny s vysokým obsahem prachových částic (až přes padesát pět procent hmoty půdní zeminy) a s uhlíčanem vápenatým (CaCO_3), draslíkem, fosforem a s příznivým poměrem pórů kapilárních a nekapilárních, které se dobře obdělávají, se vyskytují jen v ostrůvcích u Dobrušky, Černíkovice, Domašina a Kostelce. V drsném klimatu se hojnými dešti spraše odvápnují a vznikají sprašové hlíny. Se spraší se často prolínají, mají sníženou minerální sílu a těžší zrnitost, u Ohnišova, Chlístova, Lipovky či Nové Vsi tvoří uprostřed slínovců nebo opuk odlišné obvodky, někdy jen mělce, do metru, překrývají horniny (Nálevka 1970, 30; Šebesta 2000, 4).

Čtvrtohorní sedimenty najdeme v jihozápadním Podorlicku: šterkopísková říční terasa Týnišťského úvalu, nivní náplavy Orlice a přítoků a na nepravidelných polohách spraší a sprašovitých hlín od Chlen, Dloudleb nad Orlicí a Třebešova k Valu a jižních částí Ohnišova (Nálevka 1970, 29).

3.4 Pedologické podmínky

Pedologické podmínky zde panují různorodé. Ukládaly se tu sedimenty nezaledněných (extraglaciálních) a periglaciálních (příledovcových) oblastí a poněvadž se jedná o denudační oblast, tj. převládá činnost destrukční nad akumulací, uloženin je málo.

Černozemě se táhnou v pásmu Doudleby nad Orlicí – Kostelec nad Orlicí – Hradec Králové, vyvíjí se především na spraších v nížinách a jedná se o nejúrodnější půdu. Organické látky bohaté na vápník a popeloviny se humifikují a hromadí v silně vyvinutém humusovém horizontu, reakce bývá neutrální až slabě alkalická (Kolektiv 1998, 419; Nálevka 1970, 31 – 32).

Hnědozemě se vyskytují na spraších či sprašových hlínách u Dobrušky, Kostelce nad Orlicí, Doudleb nad Orlicí, Třebešova a mezi Černíkovici a

Domašínem. Zásakem vody dochází k uvolňování a posunu koloidů (jemných látek) z povrchových vrstev do spodiny, tzv. illimerizace, probíhá též intenzivní biologická akumulace. Hnědozemě potřebují pro svůj vznik průměrné roční teploty přes sedm stupňů Celsia, maximum srážek 700 mm a terén do nadmořské výšky 400 m. Hnědozemě oglejené jsou v regionu velice rozšířené, najdeme je od Doudleb n. Orl. a Kostelce n. Orl. přes Tutleky a Lupenici k Rychnovu nad Kněžnou, Ličnu, Uhřinovicím a Voděradům na jih k Hoděčínu, s většími okrsky u Solnice a menšími výskyty na jihozápadu Podorlicka (např. v Kvasinách). Narozdíl od hnědozemí se na ulehle vodonosné spodině zpomaluje prosakování srážek, a dochází tudíž k provlhčení profilu. U slabého provlhčení se hovoří o hnědozemí slabě oglejené, u výrazného o hnědozemí oglejené, u té je vodní režim citelně narušen, vyžaduje odvodňování a vápnění a bývá hlinitá bez kamene, v rámci oblasti se však jedná o jednu z nejlepších půd. Na okraji pásma hnědozemí (kupř. Domašín) se nachází illimerizované půdy, u kterých, narozdíl od hnědozemí, se jemné částice posunují mnohem více a hlouběji, čímž vzniká pod ornici ochuzený bělošedý horizont. Kořeny hůře prostupují podorničím, živiny se špatně využívají, půdy patří mezi hlinité nebo jílovitohlinité bez kamene a v regionu jsou mezi středně až nadprůměrně kvalitními půdami se širokým zemědělským využitím (Kolektiv 1997a, 154; 1997b, 664; Nálevka 1970, 32 – 34).

Oglejené půdy se sice vyskytují na velké ploše a na všech substrátech, nicméně jen zřídka tvoří rozsáhlé souvislé celky. Jsou nepravidelně roztroušeny mezi Rychnovem nad Kněžnou, Litohradý a Solnicí, na sprašových hlínách v celé jihozápadní a střední části Podorlicka od Pekla nad Zdobnicí k Novému Městu nad Metují, především u Lipovky. Na krystaliniku, svorech, fylitech a rulách se najdou pouze drobné lokality v terénních depresích, údolích a pod svahy, více pak v Orlickém Záhoří a Deštném v Orlických horách. Kvůli těžké zrnitosti a ulehle, nepropustné spodině se hromadí povrchová voda, střídají se anaerobní procesy s aerobními, půda se zpracovává obtížně a jsou nutné meliorace.

Na vápnem bohatých horninách (opukách, slínech, slínovcích) vznikají rendziny, jílovitohlinité nebo jílovité půdy, kdy se jemné koloidní látky pevně svážou s vápníkem, a proto se neposouvají, neuvolňují a na povrchu se hromadí vrstva organických látek s kvalitním humusem. Těžká zrnitost a nepropustná spodina způsobují pomalé prosakování vody a zamokření (Semechnice, Podbřezí, Černíkovice).

Kamenitější rendziny najdeme u Lukavice. Půdy jsou obtížně obdělávatelné, avšak působí v nich příznivé neutrální či alkalické půdní reakce a mají dobrou zásobu živin. Úroda se zvýší hlubokým prokypřením a odvodněním zamokřených ploch.

Rozsáhlé pásmo zemědělsky obhospodařovaných pozemků ve střední části regionu leží na hnědých půdách (od Lhoty u Dobrušky po Kvasiny, Skuhrov, Lukavici a Javornici, poté se výskyt rozšiřuje po Kunvald a Klášterec na východě a Letohrad, Nekoř a Merklovice na jihu), jejichž geneze souvisí se zvětráváním hornin. Vlastnosti proto přebírají od matečné horniny, nejrozmanitější bývají na opuce, například u Kvasin a Brocné je sice ornice většinou slévavá a obtížně obdělávatelná, minerální zásobenost má však vynikající. Hospodářsky významné oblasti hnědé půdy nalezneme na svorech a fylitech mezi Hláskou a Panskou Habrovou, které posléze pokračují na severozápad ke Skuhrovu, Svinné a Spáleníšti. Díky příznivým vláhovým poměrům rostliny netrpí nadbytkem ani nedostatkem vody, ale kvůli kyselé půdní reakci a nízké kvalitě humusu na těchto půdách panuje nízká přirozená úrodnost. Na Rychnovsku fungují jako přechod mezi zemědělskými půdami nižších a vyšších poloh (Kolektiv 1997a, 388; Nálevka 1970, 36 – 38).

Orlické hory pokrývají hnědé půdy podzolové na rule, svoru, fylitu a žule, kde vyšší polohy s nízkými teplotami a hojné srážky omezují biologickou činnost, tudíž dochází ke změnám sloučenin železa, jejich posunu dolů a k intenzivnímu vyluhování a znehodnocování ornice. Organických látek je dostatek, ale nekvalitních, surových a kyselých. Vyskytují se od České Čermné přes Bystré, Dobré a Popelov k Julinčinu údolí, Prostřední Rokytnici a Čiháku, na severovýchodu až ke státní hranici. Půdy se vyznačují středně těžkou zrnitostí, kyselými až velmi kyselými reakcemi, nízkou minerální silou a příznivou propustností, kdy se zamokří jen při vysokých srážkách v místech, kde se voda shromažďuje z okolí (např. svahová prameniště u Deštného v Orlických horách, Trčkova, Jadrné nebo Orlického Záhoří, úzké rokly apod.). Hospodaření v tak svažitém, členitém a těžko přístupném terénu je obtížné a výnosy nízké. V nejvyšších polohách se pak rozprostírají půdy podzolové. Genezi mají shodnou s hnědými půdami, ovšem u podzolů jsou chemické změny nepříznivé, vyluhování významné a biologická činnost nedostatečná. Většina ploch se nachází pod lesním porostem a jejich zemědělské využití je minimální (až na Šerlich, u Čertova

Dolu, Zdobničky, Luisina Údolí, Říček a Jadrné; Nálevka 1970, 38 – 39; Kolektiv 1997b, 510 – 511).

Při Bělé až ke Skuhrovu, při Kněžné nad Panskou Habrovou a při toku Divoké a Tiché Orlice, Říčky, Zdobnice a dalších drobnějších vodotečí se vyskytují půdy nivní, většinou hrubě štěrkovité až balvanité (Kacálek 1998, 80). Vznikají usazováním přenášeného materiálu, obsahují hodně humusu a jejich spodina je ovlhčována, zamokření bývá někdy patrné i na povrchu. Přirozeným porostem jsou lužní lesy a údolní louky (Nálevka 1970, 39; Kolektiv 1997b, 287).

3.5 Hydrologické podmínky

Po hřebeni Orlických hor prochází rozvodí Severního (česká strana) a Baltského moře (polská strana). Většina území spadá do povodí Divoké Orlice, ovšem Zlatý potok (též Dědina, není ustálen název toku po jejich soutoku) ústí až do Orlice a Olešenka do Metuje. Podél Divoké Orlice, Zlatého potoka, Bělé a Kněžny je výrazný vliv podzemních vod. Vysoký stav vody panuje každý rok v období jarního tání, občas i v čase letních dešťů, což způsobuje sezónní nebo trvalé podmáčení půdy, tzv. glejový proces (Nálevka 1970, 26).

Nejvýznamnější vodotečí oblasti je Divoká Orlice, která pramení v Bystřických horách v Polsku a po téměř třicet kilometrů tvoří státní hranici, než Zemskou bránou zamíří do českého vnitrozemí. V Albrechticích nad Orlicí se stéká s Tichou Orlicí a vzniká řeka Orlice. Délka toku činí 111,3 km a plocha povodí 806,5 km² (Kolektiv 1998, 526), hlavní přítoky jsou Zdobnice a Bělá (varují před častou chybou, že se Bělá před Častolovicemi vlévá do Kněžny a přítokem Divoké Orlice je tudíž Kněžná, např. Kolektiv 1998, 526 nebo oficiální stránky Správy CHKO Orlické hory¹; ve skutečnosti je Kněžná přítokem Bělé a ne naopak, viz Geoportál ČÚZK²).

Zdobnice pramení mezi Maruší a Jelenkou nedaleko Luisina údolí, protéká hlubokým zalesněným údolím, pod Popelovem se k ní přidává její levý přítok Říčka a u Doudleb nad Orlicí vtéká do Divoké Orlice po 34 kilometrech. Plocha povodí činí 124,8 km² (Šebesta 2000, 6).

Říčka začíná pod Kunštátskou kaplí západně od Pěticestí a severozápadně od vrchu Zakletý, v Říčkách v Orlických horách se stéká se svým levým

---

¹ www.orlickehory.ochranaprirody.cz

² www.geoportal.cuzk.cz

přítokem Hlubokým potokem a dál pokračuje Julinčiným údolím pod Popelov k soutoku se Zdobnicí. Tato horská bystřina má velký spád, v průměru 21,2 promile, tok dlouhý 13,1 km a plochu povodí 33,5 m² (Šebesta 2000, 6).

Pro tuto práci je nejdůležitější řeka Bělá, pramenící na jižním svahu hory Vrchmezí v nadmořské výšce 1048 metrů ve sníženině u Polomského kopce, která pokračuje Šerlišským údolím k Deštnému v Orlických horách, poté Antoniíným údolím (někdy uváděno jako Antonínovo) do podhůří do Skuhrova až k Častolovicím, kde k ní přitéká Kněžná a hned za Častolovicemi se vlévá do Divoké Orlice jako její největší přítok. Délka toku činí 38,3 km a plocha povodí 214,2 km² (Šebesta 2000, 6).

Kněžná začíná na západním svahu vrcholu Pláň na jihovýchod od Zámečku Pádolí, mezi Lukavicí a Panskou Habrovou přibírá Liberský potok a těsně na počátku Rychnova nad Kněžnou ještě Javornický potok, načež se u Častolovic vlévá do řeky Bělé. Její tok je dlouhý 24,8 km a plocha povodí měří 94,8 km² (Šebesta 2000, 6).

Popisy toků vodotečí založeny na mapách Geoportálu ČÚZK.

3.6 Klimatické podmínky

Orlické hory převyšují okolní terén na Pardubicku a Hradecku na vzdálenost desítek kilometrů o 800 – 900 metrů a tato jejich exponovanost má za následek celkovou drsnost místního klimatu s vysokými srážkami, oblačností nebo četnými mlhami. Od Jablonného nad Orlicí přes Žamberk po Dobrošov a severovýchodně od nich vede široký pás s klimatickými podmínkami, které jsou nepříznivé pro zemědělství; klima se tu stává limitujícím faktorem pro obhospodařování pozemků. Nízké teploty, krátká vegetační doba, hojné srážky, pozdní mrazy, to vše způsobuje nízký a obtížně získatelný výnos z polí. Ve vlhkých letech se konají žně až v září, kdy se obilí již sklídit musí kvůli prorůstání zrna (Nálevka 1970, 26).

Hornatinná část spadá do chladné oblasti: mírně chladný okrsek, roční srážky 1100 až 1400 mm, průměrná roční teplota 4 – 5°C. V závěru údolí Bělé pod Sedloňovským vrchem, Vrchmezím a Šerlichem se hromadí stékající studený vzduch. Vrchovina je mírně teplá s ročními teplotami mezi pěti a sedmi stupni Celsia a srážkami mezi 800 a 1200 mm. Její jižní část už patří do velmi vlhkého a pahorkatinného okrsku, zatímco severní část do vlhkého, vrchovinného, kus území na severu pak přechází nejnižšími polohami do mírně vlhké pahorkatinné podoblasti s mírnou zimou, kde

průměrné roční teploty dosahují přes sedm stupňů Celsia a roční srážky pouze 800 až 650 mm. V úzce zaříznutých údolích vznikají specifické mikroklimatické situace nízkých teplot, vyšší relativní vlhkosti vzduchu a časté výrazné teplotní inverze.

Vzestup srážek s nadmořskou výškou zesiluje v jarních, podzimních i zimních měsících, v letních měsících, kdy panuje srážkové maximum, se rozdíl mezi hornatinou a vrchovinou téměř stírá (Kadlus 1970, 10).

3.7 Vegetační podmínky

S ohledem na intenzivní odlesňování a opětovné zalesňování hospodářskými lesy se z původního porostu zachovaly pouhé ostrůvky, které jsou dnes chráněné v přírodních rezervacích Bukačka, Černý důl, Komáří vrch, Sedloňovský vrch a Pod Vrchmezím. Převažuje v nich smíšený jedlový a bukový porost (Otavová – Šplíchal 2004, 19). V současnosti je hornatina skoro úplně pokryta lesem, zatímco ve vrchovinné části se lesnatost poněkud snížila (Kadlus 1970, 13).

Nejvyšší klimaticko-vegetační stupeň se rozkládá na vrcholových polohách vlastních Orlických hor, tedy v hornatinné části. Charakterizuje ho velmi krátká vegetační doba sta dní a méně, průměrné roční teploty pod čtyři stupně Celsia, srážky ke 1400 mm, vysoká oblačnost, silný podíl horizontálních srážek a chronické poškození lesních porostů námrazami, které způsobuje hromadné vrškové zlomy ve starších porostech smrku a deformace korun buku. Stromy mají silně podprůměrný vzrůst. Jak z předchozích řádek vyplývá, lesní porost tvoří zakrslé bukové smrčiny a smrčiny, které obsadily vyšší části hlavního hřbetu, široké a ploché. Téměř plně převládá smrk, v menší míře buk a jeřáb, ojediněle se objeví jedle nebo klen. Buk se na rozdíl od roztroušeného jeřábu soustředí na několika lokalitách (Komáří vrch, Sedloňovský vrch, Bukačka a pod Kamenným vrchem), kde pak tvoří dominantní složku. Lokality se nachází na úzkých hřbetech se snadnějším odtokem studeného vzduchu a s příznivou půdní vlhkostí, Bukačka pak odlišným půdním typem, oglejenou hnědou půdou (obvyklým typem jsou humusové podzoly). Porost hřebenů je značně ovlivněn imisí kalamitou, která začala v sedmdesátých letech a teprve v posledním desetiletí se krajina vrací do stavu před ní. Tehdy z vrcholových partií hor zmizel les a aby se zabránilo erozi, byly vysázeny kosodřeviny, charakter klimatu se změnil téměř v tundrový. Od devadesátých let probíhá postupné opětovné zalesňování smrkem ztepilým, břízou a jeřábem (Kolektiv Lesprojekt 2002, 46). V bylinném podrostu se

vyskytuje hojně borůvka (*Vaccinium myrtillus*), metlice křivolaká (*Deschampsia flexuosa*), podbělice alpinská (*Homogyne alpina*), třtina chloupkatá (*Calamagrostis villosa*) a sedmikvítek evropský (*Trientalis europaea*). Útržkovitě najdeme rašelinné smrčiny (Malá Deštná, u Kunštátské kaple) s bylinami: suchopýr pochvatý (*Eriophorum vaginatum*), bezkolenec modrý (*Molinia coerulea*), rašeliník (*Sphagnum* sp.) a vlochyně (*Vaccinium uliginosum*; Kadlus 1970, 13 – 16).

Nižší stupně, bukové smrčiny a smrkové bučiny, osídlují svahové polohy a boční hřbety hornatiny s vegetační dobou 120 až 130 dní, průměrnými ročními teplotami mezi čtyřmi a pěti stupni Celsia a ročními srážkami od 1200 mm. Lesní porosty periodicky poškozují sníh a námraza, způsobující vrškové a kmenové zlomy, které se obzvláště citelně projevují v porostech nižšího až středního věku kolem 700 až 800 m n. m. Stromy dorůstají podprůměrné až průměrné výšky; nadprůměrného vzrůstu dosahují jen zbytky původního domácího smrku jako kupříkladu v Národní přírodní rezervaci Trčkov (Kolektiv Lesprojekt 2002, 34).

Bukové smrčiny najdeme na bočních hřbetech, kde má buk silný podíl, a ve studených uzávěrech údolí, kde naopak buk zaostává za smrkem počtem i vzrůstem. Z půdních typů se zde vyskytují podzolové hnědé lesní půdy, někdy nevyvinuté kamenité a skladba podrostu je podobná nejvyššímu stupni: borůvka, metlice, třtina chloupkatá, třtina rákosovitá (*Calamagrostis arundinacea*) na bočních hřbetech s kamenitou a mělkou půdou, místně jsou důležité kapradiny, hlavně papratka alpská (*Athyrium alpestre*).

Smrkové bučiny, ve kterých je nejrozšířenější smrk, ve starších porostech pak přiměs buku a jednotlivě se vyskytnou i jedle, rostou na hnědých lesních půdách a bylinné patro zastupují borůvka, metlice, pstroček dvoulistý (*Maianthemum bifolium*), kaprad' ostnitá (*Dryopteris spinulosa*) a šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*). Ostrůvkovitě na oglejených půdách na podsvahových deluviích, kolem vodotečí a pramenišť prostupují bohaté nebo vlhké smrkové bučiny, popřípadě klenové bučiny, ve kterých se buk a klen vyznačují zvýšenou vitalitou, bylinný podrost je bohatší mimo jiné o kaprad' samici (*Athyrium filix femina*), starček hajní (*Senecio nemorensis*), devětsil bílý (*Petasites albus*), bažanku vytrvalou (*Mercurialis perennis*) a kopřivu dvoudomou (*Urtica dioica*; Kadlus 1970, 16 – 17; Kolektiv Lesprojekt 2002, 34).

Další dva vegetační stupně již zaujímají vrchovinu, tedy podhůří, s vegetační dobou 120 až 150 dní, v nejnižších severních polohách až 160, průměrnými ročními teplotami pět až sedm stupňů Celsia, příp. nad sedm, ročními srážkami 1200 až 800 mm, popř. do 700. Sníh poškozuje nad vrstevnicí 600 metrů a postihuje především mladší porosty kmenovými zlomy. Vzrůst je průměrný až nadprůměrný, převládá smrk, ale hojně zde roste i buk a jedle, v nejmladších porostech se podílí smrk nejméně kvůli olším, břízám a dalším náletovým dřevinám. Z půdních typů tu najdeme hnědé lesní a oglejené hnědé půdy (Kolektiv Lesprojekt 2002, 32 – 33, 36).

Vyšší stupeň zaujímají jedlové bučiny, zejména chudší, na ovlhčovaných půdách (oglejených) a na prudkých svazích zářezů v terénu s kamenitými půdami a specifickými mikroklimatickými podmínkami (např. zvýšená relativní vlhkost vzduchu) se rozkládají i bohatší jedlové bučiny a klenové bučiny. Chudší typy charakterizuje hojný výskyt borůvky, kapradě ostnité, metlice křivolaké, ostružiníku (*Rubus fruticosus*) a roste na nich i věšenka nachová (*Prenanthes purpurea*). V bohatších typech najdeme kaprad' samici, hluchavku žlutou (*Lamium luteum*), starček, mařinku vonnou (*Asperula odorata*) a bažanku vytrvalou. Přejít k nižšímu stupni – dubovým jedlobučinám a bučinám značí výskyt biky hájní (*Luzula nemorosa*) na chudších typech a svízele drsného (*Galium scabrum*) na bohatších. Stupně od sebe nejsou ostře odděleny, neboť jedlové bučiny často sestupují údolími řek do nižších poloh, zatímco dubové jedlobučiny se šplhají po pozitivních reliéfech terénu do poloh vyšších (Kadlus 1970, 20 – 21).

4 Vývoj osídlení

4.1 Pravěk a raný středověk

Z nejstaršího období lidských dějin – paleolitu se na zkoumaném území nenašel prozatím jediný nález, avšak ze sousedního Dobrušska jich především díky Janu Klenovi a Slavomilu Venclovi známe podstatné množství (mezi bohaté lokality patří například Dobruška – Vlčkova cihelna s několika desítkami nálezů včetně mamutího klu, Val u Dobrušky, okolí mohylníků u Semechnic, Mělčanský kopec, Domašínský kopec u Dobrušky a další; Flégl 2005, 3 – 8). Nedostatek nálezů u nás může být proto způsoben stavem a zaměřením bádání.

Co se týče následujícího období, mezolitu, ojediněle je zaznamenána typická kamenná industrie v Domašíně (BZO 1990 – 1992, 73) a Kvasínách (BZO 1990 – 1992, 162). Neolit prezentuje pouze kamenná sekyrka z Osečnice (nalezená roku 1966 na Šířině, uložena tehdy ve skuhrovské škole, v současné době ztracena; Kučerová 2008, 26) a z Deštného v Orlických horách, kde ji našel Jan Boček na cestě k Šerlišskému mlýnu 20. srpna 1991 (Kalferst – Sigl – Vokolek 1994, 3 – 4). Jedná se o trapézovitý zlomek týlu sekery s plankonvexním průřezem dlouhý 65 mm, široký 48 mm a vysoký 30 mm. Daniela Závěská rozmyšlí nad významem takového nálezu v blízkosti historické cesty do Kladska, prokázané na konci vrcholného středověku, i nad možností sekundárního přemístění při výstavbě nebo technické údržbě komunikace (Závěská 2007, 53 – 55). Eneolit u nás zastupují pouze ojedinělé nálezy broušené industrie, a to sekeromlat z Domašína a teslice ze Solnice, oba předměty v soukromých sbírkách (Flégl 2005, 32, 33).

Doba bronzová, respektive mladší a pozdní doba bronzová, spolu s halštatem má v regionu z pravěkých období nejsilnější zastoupení. Stojí za tím tehdejší změna klimatu k subboreálu, tedy teplejší a sušší léta a chladnější zimy, kdy se i výše položené polohy staly obyvatelnými a oikumena se výrazně rozšířila. Zemědělská výroba se zintenzivnila, pro jejich adaptabilitu pro extrémní polohy se pěstovala pšenice špalda a proso, vzrostl podíl olejových rostlin a luštěnin, stejně tak ovcí a koz, začal se chovat kur domácí. Osídlení se díky tomu objevuje i na dolním toku Bělé a „přetéká“ až na spodní hranici toku horního. Využívaly se hrany štěrkopískových teras a hrany sprašových návějí, které lemovaly koryta vodních toků. Území východních Čech spadá pod vliv lužických popelnicových polí (Novák - Thér 2009, 80 – 82). Významnou lokalitou je slezskoplatěnické pohřebiště v Domašíně, objevené při vyvážení hlíny z pozemku Josefa Berounského, nyní čp. 26, 27, v roce 1930 (Anonym 1932c, 2; Flégl 2005, 37). Zkoumalo jej kostelecké muzeum pod Václavem Morávkem (Nespěchal 1968, 173), později Josef Černý. Některé keramické nálezy, přesněji střepy z nich, z domašínského pohřebiště se dostaly do sbírek Národního muzea, z toho dva střepy spodku a dna stejné nádoby nesou rytou výzdobu (na vnitřní straně zlomek svazku rýh a dva k sobě šikmé svazky rýh), povrch všech nádob je šedočerný, šedohnědý nebo červenohnědý, vnitřní pak okrový (Vokolek 2009, 19). V hradeckém muzeu by pak měl být velký okřín, okřínek, džbánec, miska a velká mísa se dvěma uchy (Flégl 2005, 37).

V kronice města Solnice se zachoval otisk zprávy o objevu, kde se zmiňují nálezy popela s kůstkami, nádob na jídlo, dětských hliněných hraček s vloženými kaménky a drobných bronzových šperků, které se na vzduchu rozpadaly (Kronika města Solnice I. díl část 2, 287 – 288). Nedaleko mezi Domašínem a Solnicí v místě zaniklé vsi Předčínu na poli „pod Hájem“ se tehdy objevilo další pohřebiště (Anonym 1932c, 2), zprávy o případných výzkumech nebo nálezech však chybí až na Fléglůvu zmínku o blíže neurčené keramické nádobě (Flégl 2005, 37).

Další lokality zatím na horním toku Bělé zjištěny nebyly, pouze ojedinělé nálezy. Takto získal za druhé světové války v okolí Solnice pan Škop z Kvasin bronzovou sekerku s laloky bez týlové části s délkou 138 mm. Nachází se v soukromé sbírce a byla zařazena k lužické kultuře (Flégl 2005, 40). V Kvasínách se našla též bronzová sekyrka z lužické kultury, se schůdkem bez okrajových lišt a dlouhá 180 mm. Byla uložena v kabinetu školy v Solnici (Böhm 1931, 64), v současnosti je ztracena. Na poli mezi Skuhrovem nad Bělou a Hrašticí, uprostřed kterého stojí velká lípa, byl objeven kamenný sekeromlat a bronzová sekyrka a uloženy ve skuhrovské škole, bohužel byly neznámo kdy také ztraceny (Janečková 2014). K platěnické kultuře se řadí keramická nádoba (koflík) nalezená na předhradí liberského hradu u farnosti a předaná rychnovskému muzeu (BZO 2005, 130; Frýzek 2005, 14 – 15).

Z dalších pravěkých období nejsou žádné nálezy. Na konci doby bronzové se klima změnilo opět k horšímu a vyšší nadmořské výšky byly opuštěny, území lidé znovu osídlili až za vrcholného středověku. Nedaleko Solnice na území Hrošky se však vyskytla zajímavá lokalita vyvíjející se od raného až do vrcholného středověku, průběžně se tu obnovoval dvorec se zázemím a se zaměřením na zpracování železa od konce devátého do počátku třináctého století (Beková – Dragoun 2006, 34; Kalferst – Sigl – Vokolek 1999, 12).

4.2 Vrcholný a pozdní středověk

S vrcholně středověkou kolonizací se zas vrátilo na horní tok Bělé osídlení. Umožnilo jej hned několik faktorů, předně hospodářský a společenský vývoj za středověkého klimatického optima (malého klimatického optima), které panovalo v 9. – 12. století (Svoboda – Vašků – Cílek 2003, 59), na jehož konci se rozvinula vnitřní kolonizace českých zemí s rozmachem přílohového zemědělství. Ve 12. století se však začal uplatňovat nový, výnosnější způsob hospodaření – úhorový trojpolní

system se sklízěmi trojnásobnými až čtyřnásobnými než výsevek, který způsobil zavádění nové organizace pluziny. Dokonalejší zemědělské nářadí zahrnovalo pluhu, vozy, brány, kosy, žací nářadí a sekery, obecně rozšířeným se stal potah, zlepšilo se dobytčářství. Urychlil se přechod na úhorové zemědělství a osídlily se méně výhodné, ale stále ještě postačující polohy pohraničních oblastí a některých vrchovin ve vnitrozemí. Osídlování skončilo někdy kolem poloviny 14. století, dotvořila se sídelní struktura téměř do dnešní podoby a podíleli se na ní cizinci z přelidněné západní Evropy. Na našem území horního toku Bělé byl však podíl cizího obyvatelstva minimální (Hoffmann 2008, 112; Svoboda – Vašků – Cílek 2003, 59 – 63, 130, 133 – 134). Zakládání nových vsí se řídilo emfyteutickým právem, pod vedením lokátorů vznikaly vesnice s pravidelně rozčleněnou a rozměřenou zástavbou a pluzinami, vyvíjela se města a rozvíjela těžba drahých kovů, vztahy naturální byly nahrazovány ve společnosti vztahy peněžními (Musil 2009a, 255).

Pro oblast Orlických hor byla důležitá polská neboli kladská stezka, která tudy vedla snad od pravěku a prakticky existuje doposud. Hlavním „přechodem“ byla Náchodská branka. Někteří autoři (např. Jan Karel Hraše, Josef Ptáček nebo Josef Petryl) vedou vedlejší stezku přes Opočno – Dobrušku – Deštné – Kladskou Bystřici a Kladsko, zatímco jiní přes Mladkovské sedlo; tuto cestu zasazuje Jakub Pavel již do raného středověku, zastává ji především starší regionální literatura (Musil 1998, 100 – 101).

Na kolonizaci se zde významně podílel cisterciácký klášter ve Svatém Poli (Sacer Campus, dnes Klášter nad Dědinou; Musil 2000, 15), který byl založen pravděpodobně někdy po roce 1272, ačkoliv se dříve uvádělo 1149, neboť existuje rozhodnutí generální kapituly řádu z roku 1272, kde se nařizuje opatům cisterciáckých klášterů ve Žďáru nad Sázavou a Morimondou, aby ohledali vhodnost místa pro nový klášter Svaté Pole a uvedli tam konvent z Hradiště nad Jizerou (Musil 2009a, 288). Cisterciáci, řád původem z Francie z města Citeaux, kteří do Čech přišli z Německa ve 12. století (Kučerová 2008, 4), měli ve své řeholi heslo „Modli se a pracuj“ a jejich úkolem bylo osidlovat pusté divočiny a zúrodnovat je (Škoda 1995, 5). Panuje domněnka, že zakladateli kláštera Svaté Pole byli páni z Dobrušky (Láska 1968, 33). Klášter ovládal majetky v okolí Opočna, v podhůří a v Orlických horách, založili mimo jiné Dobré (doloženo k roku 1367), Hlinné, Osečnici, Lomy a Deštné v Orlických

horách (doloženo k roku 1362), které bylo do 16. století nejzazší hranicí kolonizace (Musil 2009c, 351). Spekuluje se, že osadu založili kvůli výrobě skla (Šplíchal 2012, 18). Svým názvem by mohla pod klášter spadat i zaniklá ves Mnichová, nacházející se nad pravým břehem řeky Bělé mezi Deštným v Orlických horách a Jedlovou v Orlických horách v nadmořské výšce 619 metrů, jež je však doložena až k roku 1598 v urbáři opočenského panství (Musil 2000, 15). Za husitských válek bylo Svaté Pole vypáleno a jeho majetku se zmocnil Aleš Vřešťovský z Rýzemburka (Kučerová 2008, 4; Musil 2000, 15).

Dále vedli osídlovací snahy na zkoumaném území šlechtické rody. Nejstarší zmínka patří Mutinovi Skuhrovskému v Dalimilově kronice k roku 1279, kdy je připomínán jako bojovník proti Braniborům v bitvě u Albrechtic. Lze dovodit, že Mutina Skuhrovský je totožný s Mutinou z Kostomlat, který se považuje za předka pánů z Dobrušky. Páni z Dobrušky spadají do rozrodu západočeských Půticů (erb pruhu s pošikem), u nichž zakladatele rodu neznáme a kteří přenesli jméno svého predikátu (Dobrušky) na místní obec Lěšno (Beran a kol. 2013, 131; Musil 2009d, 421). Z let 1282 až 1289 jsou zprávy o Mutinovi z Kostomlat, jehož erb na pečeti k listině 1284 se podobá erbu Sezemy z Dobrušky z roku 1364 na privilegiích města. Mutina byl snad syn Procka z Potštejna a zeť Sezemy z Kostomlat, který mohl být v kronice nazván po čerstvě založeném hradu nebo osadě Skuhrovu, přičemž by následně používal přídomku „z Kostomlat“ po dostavbě cihelného hradu Mydlovar hned v 80. letech 13. století v Kostomlatech. Připisuje se mu přivedení cisterciáků (Musil 2009c, 350; Kosař 2009, 75 – 76; Musil – Svoboda 1998, 153).

Rod z Lomnice a Meziříčí (erb křídla) pochází z Moravy a získal Skuhrov na přelomu 13. a 14. století, Tas ze Skuhrova použil tohoto přídomku jako první roku 1320 při svědectví na dohodě mezi Mutinou z Dobrušky a dobušskými měšťany, 1321 je záznam o patronátním právu k solnickému kostelu Tase, jeho otce Jana z Meziříčí, strýce Dobeše z Tasova a bratrů Jana a Vznaty. Synové Tase Jan a Vznata roku 1367 koupili panství Rychmberk. 1384 zemřel poslední vlastník Vznata bez přímých dědiců, panství tudíž připadlo jako odúmrtí králi, jen Skuhrov zdědili Jan a Jaroslav z Meziříčí. Jan pak prodal Skuhrov a Rychmberk roku 1387 Půtovi z Častolovic a Bočkově z Kunštátu, čímž rod ztratil veškeré majetky ve východních Čechách a vrátil se zpět na Moravu (Kosař 2009, 74 – 75; Musil 2009d, 423).

Kounicové z Rychmberka jsou na horním toku Kněžné a Liberském potoku připomínáni poprvé k roku 1310 díky Vilémovi z Rychmberka. Vybuovali hrad Rychmberk a na jeho předhradí dnešní Liberk. V Rychnově nad Kněžnou sídlil příbuzný rod Kouniců z Drnholce – Heřman z Drnholce použil už roku 1258 přídomek z Rychnova, když město založil a vystavěl hrad, je proto pravděpodobné, že rod přišel nejprve do Rychnova a poté se „rozšířil“ i do Rychmberka. Liberští Kounicové zmizeli v roce 1367, když Heřman s Oldřichem prodali panství pánům z Meziříčí (Musil 2009c, 352 – 353; Kosař 2009, 74).

V kraji se ve 14. století objevili potomci původně západočeského rodu pánů z Litic a z Potštejna (v erbu tři pruhy pošikem) v rámci tří rodů, kterým se říká Půticové podle častého křestního jména: pánů z Potštejna, z Dobrušky a z Častolovic. Kvůli podobnosti erbovního znamení zaměnil František Palacký pány z Litic a z Potštejna za Drslavice, omyl byl opraven Václavem Novotným. Prvním známým prapředkem byl Drslav, plzeňský purkrabí v letech 1160 až 1167. Horního toku Bělé se týkají Půticové z Dobrušky, kteří dobrušské panství získali přes jedinou dceru Sezemy z Dobrušky Perchtu, která jej roku 1346 daruje svému synovi Půtovi z Častolovic; a Půticové z Častolovic, jejichž zakladatelem je Půta z Častolovic (1342 – 1397), o němž se neví, jak Častolovice získal. Roku 1345 se vyznamenal v boji proti Polákům a o deset let později se stal královským purkrabím na Potštejně, roku 1387 koupil spolu s Bočkem z Kunštátu skuhrovské a rychmberské panství a městečko Týniště nad Orlicí, v letech 1390 – 1391 snad držel Náchod, v 90. letech 14. století Opočno (Musil 2009d, 419), před rokem 1393 pak získal panství na horním toku Bělé, kdy je k roku 1393 zapsán jako patron kostela v Uhřínově. Jeho syn Půta mladší (1365 – 1403) se oženil s Annou, kněžnou Osvětimskou, a zřejmě dal vystavět Nový hrad (Klečkov, první zmínka roku 1427: Durdík – Sušický 2012, 88) kvůli správě rozsáhlého panství (Musil 2009c, 353). Roku 1396 přepsal Půta starší Liberk na Annu Osvětimskou. Syn Anny Osvětimské Půta nejmladší z Častolovic silně rozmnožil majetky rodu jak ve východních Čechách, tak i v Kladsku a ve Slezsku, podnikal lapkovské výpady a zapletl se do husitských válek na straně Zikmunda, od něhož získal za zásluhy Potštejn, Albrechtice, Münsterberské knížectví a hrabství Kladské. V Kladsku dokonce razil vlastní minci, dvoustranný halěř (Hásková a kol. 1996, 56). Když roku 1435 zemřel, vymřel s ním jeho rod po meči (Frýzek 2005, 13; Kosař 2009, 72 – 73).

Rod ze Žampachu (rod erbu lovecké trubky, starší přídomek ze Zebína) dostal od panovníka jako odměnu za osídlení Žampachu do dědičného držení neosídlené území na horním toku Bělé a vybudoval Uhřínov: v letech 1354 – 1369 je v písemných pramenech zaznamenán výkon patronátního práva ke kostelu Janem Ovčírhem ze Žampachu, kterému se přisuzuje výstavba hradu Hlodný. K roku 1364 byl patronem kostela v Lukavici Pešík z Uhřínova, jehož vztah k Žampachům je neznámý, mohl být snad spolujednatel uhřínovského panství (Kosař 2009, 73). Na Černíkovcích sídlil Jan Kolda ze Žampachu, který proslul svým lapkovstvím a roku 1440 obléhal Půtu nejmladšího z Častolovic na Novém hradě (Durdík – Sušický 2012, 88).

K důležitým aspektům kolonizace nových území patřil rozvoj církevní správy. Na přelomu 13. a 14. století se pražská diecéze rozdělila na arcidiakonáty, jedním z nich byl i arcidiakonát hradecký, pod nímž v polovině 14. století vznikl diakonát dobrušský a kostelecký (Láska 1968, 32). Od roku 1321 působil na solnické faře křižovnický řád Strážců Božího hrobu (řád křižovníků s červeným křížem) z konventu Na Zderaze u Prahy (Láska 1995, 95; Musil 2009d, 413), roku 1359 však majitelé skuhrovského panství postoupili kostel převorovi křižovníků s červeným srdcem neboli cyriaků a roku 1409 papež povýšil kostel na žádost Mistra Maříka Rvačky, solnického faráře od roku 1400, na konventní, měl při něm vzniknout konvent pro probošta a šest členů řádu. Na počátku husitské revoluce byli tři z nich solnickými občany upáleni (Dragoun 2016; Musil 2009d, 413 – 414; Kronika města Solnice I. díl část 2, 281 – 284; Kuča 2004, 809; Musil 2000, 17). Na místě kláštera se našel kachel se Svatopetrskými klíči neboli znakem Vyšehradské kapituly (Dragoun 2005, 2). Dnešní barokní kostel stojí na shodném místě, které se nachází poměrně daleko od náměstí na protějším svahu přes řeku. Karel Kuča spekuluje, zda-li se v takovém případě nejednalo o tzv. útočištní kostel (Kuča 2004, 810), pravděpodobnější hypotézu však nabízí Bohumír Dragoun. Svatostánek, o kterém se píše v roce 1321, nejspíše stál v historickém jádru Solnice, kde mohl bez problémů plnit svůj účel (na rozdíl od lokality za řekou, která mohla být při silných deštích nedosažitelnou). Ve chvíli, kdy Mařík Rvačka získal povolení k založení kláštera, postavil ho na místě, kde cyriaci s oblibou své kláštery zakládali – terase nad řekou. Kostel v intravilánu obce mohl dál fungovat, snad se nacházel poblíž novověkého českobratrského hřbitova u čp. 121. Hřbitov pro své fungování potřeboval kostel a starší svatostánek mohl dobře posloužit.

Při výzkumu pohřebiště se našel negativ zdi datovaný nádobou do konce 15. století (Dragoun 2016).

Další kostely se připomínají kolem poloviny 14. století: dřevěný kostel v Deštném v Orlických horách se zmiňuje v soupisu far pod dobrušským diaconátem, dnešní barokní stojí na jeho místě (Šplíchal 2012, 18), ve stejném soupisu se píše i o plebánii ve Skuhrově nad Bělou a Uhřínově, první písemná zmínka o skuhrovském kostele se pak datuje k roku 1390 (Nedomlel 2004, 34; Smrček – Pilz, 36, 39) a o uhřínovském v letech 1354 až 1369 v souvislosti s výkonem patronátního práva Janem Ovčirem ze Žampachu (Kosař 2009, 73). Dřevěná dobřanská fara se datuje záznamem o patronátu pánů z Dobrušky roku 1358, v 18. století byl na jeho místě postaven barokní kostel sv. Mikuláše (BZO 2005, 49; Musil 2000, 17). O liberském kostele sice padla zmínka až roku 1367, kdy k němu získali patronátní právo skuhrovští Jan a Vznata z Meziříčí, ale vzhledem ke vzniku hradu na přelomu 13. a 14. století se dá předpokládat, že kostel byl postaven ve stejné době nebo krátce po něm (Musil – Svoboda 1998, 139). Pravděpodobně byl zničen spolu s hradem při jeho dobytí a rozboření v roce 1458 Jiřím z Poděbrad (Poche a kol. 1978, 241).

Dřevěná sakrální architektura byla pro východní Čechy typická až do novověku, v původním stavu se zachoval hřbitovní kostel Panny Marie v Broumově ze 14. století a obnovovaný před rokem 1449, dobře proto slouží jako reprezentant tehdejší místní architektury (Nesejt – Hrubý 2009, 664).

Kolonizační snahy vyústily v relativně hustou sídelní síť. Jediným významnějším městem byla tehdy na horním toku Bělé Solnice, které udělili Jan a Jaroslav z Meziříčí dne 18. 8. 1386 plné právo hradecké neboli magdeburské (právo hrdelní, mílové, várečné, právo chovat ryby, svobodného obchodu a vybírat clo, měšťané zbaveni povinnosti robotovat: Láska 1995, 95; Likovský 2003, 124; Petr 2007, 4; Šůla 1963, 4). Existují dva výklady původu názvu města, tím známějším a tradičně přijímaným je původ od slova „solnice“, termínu pro solné sklady, které jsou zde doloženy, a též privilegium pro obchod se solí od Jana Lucemburského (Kronika města Solnice I. díl část 1, 10; Kronika obce Solnice 1841 – 1927, 1; Zrůbek 1991, 104), druhý výklad odvozuje název města od slané vody studánky Vrchoviště (Císařovy studánky), která je léčivá. Vyvěrá zde alkalická kyselina s přídavkem soli výborná k pití a k parní lázni pro léčbu dny a revmatismu, novější název – Císařská studánka – vznikl

na základě návštěvy Josefa II. Vrchoviště zas odkazuje na zřídlo vyvěrající ze země. Dokud nebyl zdroj vody navrtán a nestál nad ním vodojem, ve studánce probíhala určitá vulkanická činnost. Takhle v roce 1867 například lidé zaznamenali náhlé rozburácení vody, sloupy mlžné páry, mocný výron plynů a dunění (Petr 2007, 21).

Solnici písemné prameny prvně dokládají k roku 1321 díky patronátnímu právu k jejímu kostelu skuhrovskými pány z Meziříčí, její založení lze tudíž předpokládat kolem přelomu 13. a 14. století., snad jako městské centrum vznikajícího skuhrovského panství (Musil – Svoboda, 157), jak lze usuzovat i z velikosti náměstí, které je relativně malé, což bývá typické pro obce založené šlechtou již s úmyslem vytvořit zde městské osídlení (Dragoun 2016). Ze zápisů městské kroniky víme, že zde stával hrad. Jednou z možných variant, vzhledem k blízkosti hradu ve Skuhrově, je provizorní opevněná rezidence pánů ze Skuhrova, než se dostaví skuhrovský hrad. V kronice se stavba zmiňuje v roce 1490, kdy se prý na místě bývalého hradu zbudovaly lázně a sladovna, též zde najdeme příběh o katastrofě, kdy byla většina obyvatel města pobita, část odvečena do Polska a hrad rozbořen a spálen (Hajn 1937, 49; Kronika města Solnice I. díl část 1, 11 – 12, 14; Musil – Svoboda 1998, 157; Zrůbek 1991, 104). Nájezdy z Polska a naopak byly v Orlických horách časté, Kladsko patřilo v této době k českému státu a vnitřní rozbroje šlechty a lapkovství zde bujelo celé 14. a 15. století, nicméně po hradu nebo tvrzi se nezachovaly žádné stopy. Solnický hrad mohl též sloužit Půtovi nejmladšímu z Častolovic jako opěrný bod jeho družiny na počátku 15. století ještě před husitstvím (Kuča 2004, 807; Musil – Svoboda 1998, 158), kdy provedl řadu loupeživých nájezdů. Někteří členové družiny byli chyceni a souzeni jihlavským soudem, při uvádění původu často uváděli právě Solnici, někdy Častolovice. Někteří badatelé se ale domnívají, že ve skutečnosti družina sídlila na tehdy nově postaveném Novém hradě. Hrad nemá specifické jméno, proto je možné, že se tehdy označoval podle nejbližšího města – Solnice, pobytu družiny by nahrávalo i rozsáhlé první předhradí na západní straně areálu, které vypadá připojené až dodatečně podle napojení příkopů obklopující toto předhradí na příkopy kolem druhého předhradí (Musil 2009b, 516; Šandera 2005, 26).

Ve druhé polovině 15. století (formálně roku 1455) připojil Jiří z Poděbrad Solnici ke svému litickému panství (Musil – Svoboda 1998, 157) a v roce 1495 panství odkoupil Vilém z Pernštejna. Před rokem 1490 vzniklo v Solnici

výjimečné vodní dílo – Dlouhá strouha. Ta vede vodu z Bělé nad Kvasinami a přes Solnici až do černíkovického rybníka v korytě vylámaném ve skále, zčásti dokonce do kopce díky využití kinetické energie toku v řece. Jaroslav Láska odhaduje, že strouhu zbudovali za Viléma z Pernštejna, tedy někdy po roce 1495 (Láska 1948, 19), Karel Kuča její vznik klade dokonce do 16. století (Kuča 2004, 811), avšak v městské kronice najdeme záznam o výstavbě lázni a sladovny v roce 1490, do nichž byla voda vedena právě Dlouhou strouhou (Kronika města Solnice I. díl část 1, 14).

Městečky byly na zkoumaném území pouze Skuhrov nad Bělou a Liberk. Skuhrov povýšil na městečko ve 14. století (Petr 2007, 63), Dalimilova kronika jej k roku 1279 doložila přes jméno Mutiny Skuhrovského. Roku 1387 získal od Půty staršího z Častolovic a Bočka z Kunštátu právo pečeti a dva trhy ročně, až roku 1396 padla první přímá zmínka o hradě při jeho předání Anně Osvětimské. Roku 1455 připojil skuhrovské panství k litickému Jiří z Poděbrad, nejdříve však musel svůj majetek dobýt na Janu Koldovi ze Žampachu, který se ho odmítal vzdát. Skuhrovský hrad Jiří z Poděbrad dobyl roku 1457 a patrně byl při tom pobořen. V rámci rozsáhlého litického panství ztratil správní i sídelní funkci a zpustnul. K roku 1495 se při převodu panství na rod Pernštejnů píše již jen o městečku, v roce 1558 se hrad připomíná jako pustý (Durdík 2000, 504; Nedomlel 2004, 5). Trhové právo Skuhrov ztratil po třicetileté válce, k roku 1654 se již v berní rule uvádí jako ves (Kuča 2004, 645; Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 23).

Liberk byl založen též někdy na přelomu 13. a 14. století, za zakladatele bývá považován Vilém z Rychmberka doložený na listině z roku 1310 jako svědek, avšak v liberské farní kronice se mluví o jakémsi Balamovi ze Slezska (Zrůbek 1992, 165). Nejsou doloženy záznamy o městských právech, nicméně v písemných pramenech se o Liberku hovoří jako o městečku a statut města ztratil až v první polovině 18. století. Na městský status odkazují řemesla, mlýny, kramářství a pily, obecní lázeň, výroční trhy i volený rychtář, majitelé gruntů se nazývali sousedé a jedinou povinností obce byl úrok placený dvakrát ročně (Frýzek 2005, 23). Před rokem 1367 prodali Heřman a Oldřich z Rychmberka panství Janovi ze Skuhrova, roku 1387 ho pak získal Půta starší z Častolovic a Boček z Kunštátu a Poděbrad. Půta mladší se oženil s kněžnou Annou Osvětimskou, na kterou roku 1396 přepsal Půta starší Rychmberk, přičemž se jedná o první přímou zprávu o hradu. Její syn Půta nejmladší zde měl podle záznamů

jihlavského soudu bojovou družinu. Anna Osvětimská i Půta stáli v husitských válkách na straně krále Zikmunda, od něhož za to Půta získal rozsáhlé území. Ačkoliv roku 1425 dobyli hrad husité (Orebité), Anna jej udržela ve svém vlastnictví (Musil – Svoboda 1998, 139). Půta zemřel roku 1435, a rod Půticů z Častolovic tak vymřel po meči. Roku 1440 se hradu zmocnil Jan Kolda ze Žampachu a na Náchodě, roku 1441 na něj zaútočila hotovost Hradeckého kraje a hrad dobyla, Kolda nicméně udržel Rychmberk ve svém vlastnictví až do roku 1457, kdy hrad dobyl a pobořil Jiří z Poděbrad se zemskou hotovostí a s pomocí Slezanů a Liberk připojil ke svému litickému panství (Poche a kol. 1978, 241: uveden chybně letopočet 1458; Musil – Svoboda 1998, 139 – 140; Zrůbek 1992, 165). Při tomto útoku byl zřejmě zničen i původní liberský kostel stojící na předhradí. Roku 1472 držel panství Jiřího z Poděbrad syn Boček z Kunštátu, později jeho bratr Jindřich Münsterberský, který ho roku 1495 prodal Vilémovi z Pernštejna, kdy se hrad uvádí jako pustý a obec jako městečko. Naposledy se o hradu píše roku 1552 (Frýzek 2005, 14; Musil – Svoboda 1998, 140).

Na horním toku řeky Bělé tvořily sídelní síť již jen vesnice. Vylíčím je postupně ve směru proti toku řeky. Mezi Solnicí a Domašínem bývala ves Předčín, prvně zmiňována v roce 1386 jako majetek města Solnice, více o ní není známo (Roubík 1959, 106). Za Solnicí mezi nádražím a zástavbou mezi kostelem a hřbitovem existovala ves Tisová (též Tisovec), jejíž jméno se zde dosud udrželo jako místní název. První zmínka o ní se datuje do roku 1411, kdy přispívala na vydržování rychnovského kaplana. Druhá zmínka při prodeji dílu Albrechta z Rychnova Vilémovi z Pernštejna roku 1497 již uvádí ves jako pustou. „Solnické“ Tisové se týkají písemné prameny až do roku 1651, pozdější se již týkají vsi nově založené u Uhřínova (Kosař 2009, 79 – 80). V lese poblíž Solnice tímto směrem se též podle Sedláčka měly nacházet stopy po tvrzi (Zrůbek 1992, 225) a na oné polnosti „Na Tisové“ lidé ještě z poloviny 70. let 20. století pamatují hlubokou úvozovou cestu a spousty opuky (Klímová 2015; obr. 36:2), poté ale byla plocha zplanýrována. V 19. století se zde v hojném počtu vyorávaly černé střepy s popelem (Sklenář 1992, 236; 2011, 311 – 312). Frýzek spekuluje, že by Tisová mohla původně vzniknout v podhradí hradu Hlodného, po jeho zániku zpustnout, odstěhovat se k Solnici a poté zas zpět k zaniklému hradu v 17. století (BZO 2005, 141; Frýzek 2005, 21), tato hypotéza ale nezohledňuje, že Uhřínov s Hlodným náležel do jiného panství než Rychnov nad Kněžnou, a tudíž zdejší obyvatelstvo by se těžko

skládalo na rychnovského kaplana. Osada u Hlodného ve 14. století pravděpodobně existovala, dokládají ji nálezy z povrchových sběrů, její jméno však neznáme.

Se Solnicí tvoří souměstí ves Kvasiny, největší obec hned po Solnici na horním toku Bělé. Její název se někdy odvozuje od kvasení Císařské studánky (Petr 2007, 21). Poprvé je připomínána až roku 1495 (Fiala a kol. 1989, 250), datum založení neznáme, odhaduje se však na 14. století (Musil – Svoboda 1998, 78). Typem založení se jedná o klasickou lesní lánovou ves vrcholné kolonizace, táhne se zhruba tři kilometry hluboce zaříznutým údolím Bělé až ke Skuhrovu nad Bělou. Při kácení a vykopávání stromů na zahradě čp. 23 byl objeven nález pražského groše z období let 1400 až 1471 (Petrtýl 1970, 61).

Z osad pod správou Skuhrova nad Bělou byly ve vrcholném středověku založeny vsi Brocná a Svinná (obě zmíněny v kupní smlouvě z roku 1495). Název Brocné je zřejmě vyvozen ze slova „brocená“, tedy červená, podle zdejší půdy, nebo též od „brodky“ (brody, zachováno místní jméno „V Brodkách“). K Brocné patří osada Brocenko, později nazývaná Víška, rozdělená mezi Brocnou a Svinnou. Svinná se stejně jako Brocná vykládá od vlastností půdy („slinná“ – slínovec), nebo od půdorysu, který má připomínat spirálu (ačkoliv nepřipomíná, možná se jen dotyčný badatel překoukl na mapě na sousední Brocnou, která se skutečně na půdorysu „svíjí“), nejvíce přijímaná je teorie o horském svinu, neboli uzlu a čtvrtou možností je bahniště divokých svíní. Vesnice vznikala postupně u dřevěné tvrže snad již od počátku 14. století, což se projevilo na chaotickém uspořádání obce (Nedomlel 2004, 40). Část vsi se stala v 15. století příslušenstvím rychnovského panství, což bylo zřejmě důvodem pozdějšího dělení na Malou a Velkou Svinnou. Roku 1497 obě znovu patřily do stejného panství – majetku Viléma z Pernštejna (Musil – Svoboda 1998, 164).

Území okolo Osečnice mělo být kolonizováno klášteřem ve Svatém Poli, což datuje založení Osečnice, Hlinného a Lomů do 14. století (Kosař 2009, 76; Kučerová 2008, 4), ačkoliv první dochované zmínky se datují mnohem později do roku 1542 v opočenském urbáři (Láska 1999, 107), třebaže se u Osečnice uvádí i rok 1598 (Kučerová 2008, 4). Majetku kláštera se za husitských válek zmocnil Aleš Vřešťovský z Rýzemburka, po bitvě u Lipan roku 1434 se majetek přesunul k Jiřímu z Dubé a Vízmburku a po několika dalších změnách majitele ho získal Mikuláš mladší Trčka

z Lípy roku 1494, kdy bylo v Osečnici zapsáno čtrnáct usedlostí (Kučerová 2008, 4). Od 15. století se v Hlinném těžil krevel (Hofman 2009, 182; Kaplan 1988, 16).

Ještě více proti proudu Bělé, Liberského potoka a Kněžné byly založeny vsi Velký a Malý Uhřínov (první zmínka 1354), Hláska (1356), Vlčinec (1358), Bělá (1406), Rampuše (1495), snad také Bukovec (psaný též Bukovina, v současnosti Bukový) a Proroubky a Proruby (podle J. Frýzka roku 1495, podle F. Roubíka roku 1498: Frýzek 2005, 22; Kosař 2009, 73; Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 35; Profous 1951, 538; Profous – Svoboda 1957, 574; Roubík 1959, 106). Malý a Velký Uhřínov mají plužiny záhumenicové pásové traťové (Škoda 1995, 14 – 15), Velký Uhřínov býval též centrem panství Ovčírů ze Žampachu (roku 1354 první zmínka o obci přes patronátní právo Jana Ovčíře ze Žampachu k místnímu kostelu; Poche píše chybně již rok 1350 – Poche a kol. 1982, 136) a blízko něj se nalézá hrad Hlodný, jehož zakladatelem mohl být právě Jan. Hrad ztratil svou správní funkci po roce 1393, kdy panství získali častolovičtí Půticové a zřejmě začal pustnout. Jediná písemná zmínka o něm pochází až z roku 1576, kdy se uvádí jako pustý (Fiala a kol. 1989, 115; Musil – Svoboda 1998, 50). Nejstarší sídlo související s Uhřínovem nejspíše stálo na skalnaté ostrožně svahu mělkého údolí v pramenné části Uhřínovského potoka (Kosař 2009, 79). Osada Rampuše má plužinu jednosměrnou záhumenicovou pásovou (Škoda 1995, 9).

Poslední vsí na zkoumaném území, která vznikla ve středověku, je Deštné v Orlických horách, založené svatopolským klášteřem ve 14. století (první zmínka o farnosti v roce 1362). Ačkoliv nemáme přímé doklady, předpokládá se zde existence sklárny již ve 14. nebo 15. století (Musil 2009d, 431; Kosař 2012, 81; Šplíchal 2012, 17; Šůla 1987, 3), v okolí haltýře zaniklé sklárny se našly zlomky keramiky z konce 15. století a počátku 16. století, uložené v rychnovském muzeu (Beková 1998, 9).

4.3 Novověk

V nové éře k nám po jagellonské pozdní gotice přichází humanismus a renesance, v 17. století pak vládne baroko. V českých zemích se prosazují rekatolizační snahy, zároveň však vzniká Jednota bratrská, náboženská sekta silná ve východních Čechách. Ve vojenství dochází k radikální proměně taktiky i strategie kvůli rozvíjejícím

se palným zbraním, které svým zlepšujícím se dostřelem a silou snižují obranyschopnost hradů a opevněných měst. Vznikají panská sídla nového typu – zámky, v horských oblastech se dotváří sídelní síť. Poddanská města zaznamenávají silný rozmach a stavební ruch, roste sebevědomí měšťanů, tvoří se vzdělané měštšské vrstvy setkávající se v literátních bratrstvech a šlechta začíná hospodářsky podnikat (zakládá dvory, cihelny, pivovary, pily, mlýny, rybníky...). Díky tomu sílí pro Orlické hory významná sklářská produkce. Rozvíjí se knihtisk (důležitá tiskárna v Litomyšli v Olivetské hoře od roku 1503) a literatura, hlavně v češtině, kterou se jedině mohly psát zemské desky. Skončil monopol katolické církve na vzdělanost, která stoupá s rozmachem měštšských škol, kde byla vyučovacím jazykem čeština; ve východních Čechách měly prestiž školy v Hradci Králové, Náchodě a Rychnově nad Kněžnou. Vysoké úrovně byly také školy Jednoty bratrské, na přelomu 15. a 16. století vznikly školy při bratrských sborech v Rychnově i Solnici. V návaznosti na husitskou kulturu se pěstoval lidový zpěv, jenž ovlivnil i melodiku písní německé reformace (Nesejt – Hrubý 2009, 655 – 662; Šůla 1963, 20).

Co se týče území na horním toku Bělé, na počátku novověku patřilo k rozsáhlému litickému panství, které roku 1495 koupil Vilém z Pernštejna. Pernštejní byli známí sympatiemi k Jednotě bratrské (Čechura 2009, 650) na rozdíl od Arnošta, falckraběte rýnského, který panství koupil roku 1556 (Dvořák 1935, 6). Hned o dva roky později ale od něj odkoupil skuhrovské zboží Benjamin z Vlkanova (psáno též „z Vlkánova“), pražský erbovní měšťan. Co se týče rodu Vlkánovců a jejich vztahu k solnickému panství – velkou zajímavost představuje titulatura Jaroslava z Pernštejna v otevřeném listě ze dne 30.9.1547, kterým z panství vypovídal tzv. Pikharty, tedy Jednotu bratrskou: „... pán a držitel a pravý dědic panství Potštejnského, Rychnovského a za nedospělosti osiřelých Jana a Blažeje vlastních bratří z Wlkanova pán a poručník města Solnice...“ (Kronika města Solnice I. díl část 1, 95 – 96). Bohužel se mi nepodařilo dohledat jakýkoli jiný náznak dřívějšího vlastnictví města Solnice Vlkánovci, ani zjistit, zda se jednalo o totožný rod (existovalo více rodů s přídomkem „z Vlkánova“, navzájem nepříbuzných). Benjaminovo panství zahrnovalo město Solnici, městečko Skuhrov s pustým hradem, vsi Kvasiny, Ještětice, Litohrady, Horní Lukavici, Brocnou, Brocenko, Svinnou, Hrašticí, Rybníčky, Debřece, Proloh, Velký Uhřínov, Malý Uhřínov, Nový hrad pustý, Bukovinu, Újezd a Masty (Frýzek 2005, 34;

Musil – Svoboda 1998, 78; Nedomlel 2004, 3, 6). Benjamin z Vlkanova si za sídlo svého panství vyvolil Solnici, ve které si nechal postavit „tvrz“, respektive panský dvůr, kterému se říkalo „Nový dům“. Panství se díky tomu nazývalo solnické (Nedomlel 2004, 6). Po Benjaminově smrti roku 1576 se rozdělilo mezi jeho syny Martina (Frýzek 2005, 34: mylně jmenuje jako Matěje) a Bedřicha. Martin spravoval Novým dům, polovinu města Solnice, Ještětice s dvorem, pusté hrady Skuhrov a Nový hrad, Hraštici, Brocnou a Brocenu, Svinné Velké, Proloh, Rybníčky a také Masty s Újezdem, které 16. září roku 1595 prodal Bedřichovi. Ten vlastnil též polovinu města Solnice, vsi Litohrady, Kvasiny, Lukavici Horní, Svinné Malé s dvorem, Debřec, Bukovinu, Benátky, Uhřínov Velký i Malý a pustý hrad Hlodný (Frýzek 2005, 34; Kronika města Solnice I. díl část 2, 140). V další generaci se panství rozdělilo mezi čtyři syny pánů z Vlkanova, po Bílé hoře zůstal majetek pouze Benjaminovi, protože ho roku 1618 převedl na manželku Markétu Vlkanovskou z Nedabylic a na Solnici, ale již roku 1628 z náboženských důvodů emigroval. Jindřich z Donína, jenž předtím získal tři čtvrtiny panství, tehdy dokoupil i čtvrtý díl. Při konfiskaci Bedřichova dílu se poprvé uvádí kvasinská tvrz.

Za vlády Jindřicha z Donína na jaře roku 1628 došlo k velkému poddanskému povstání v severovýchodních Čechách, včetně solnického, části trčkovského a rychnovského panství. Nelze jej označit za selskou bouři, neboť se k němu přidali i obyvatelé měst a městeček (např. z Dobrušky, Opočna, Náchoda...), bezzemci a dokonce jakýsi svobodný mlynář z Hlinného. Povstání nebylo ani národnostně vyhraněné, zapojili se Češi spolu s Němci (ze zkoumaného území se jedná například o obyvatele Deštného). Povstalci se pokusili ovládnout krajské město Hradec Králové a rozšířit boje do celého kraje, ale neúspěšně. Podle Jaroslava Šůly může dost dobře jít o nejkrvavěji potlačené povstání v Českém království, které reagovalo na tehdejší sociální i náboženské poměry. Jeho význam ilustruje fakt, že o povstání byl informován císař Ferdinand II., který na jeho základě vydal v březnu varovný patent, aby nikdo s „touž se rotící a pozdvihlou zběří srozumění neměl“ (Šůla 2009, 45). Dále vydal patent pro povstalce a po potlačení povstání nechal sloužit děkovné mše a poslal o tom zprávu i do Vatikánu (Šůla 2009, 43 – 45).

Roku 1634 se Jindřich z Donína pro dluhy vzdal většiny majetku ve prospěch svého věřitele Simeona Applmanna z Kolichreitu. Jindřich sídlil v Solnici,

zatímco Applmann v Kvasinách. Po Applmannově vdově připadly tři čtvrtiny solnického panství Frebonii z Pernštejna, která jej 28. listopadu roku 1645 odkázala řádu Bosých Karmelitánů z kláštera Panny Marie Vítězné v Praze. Ti ponechali sídlo v Kvasinách, proto se od té doby pro místní panství užívá jak přídomek solnické, tak kvasinské. Karmelitáni dokoupením i čtvrtého dílu sjednotili panství. Drželi ho až do svého zrušení v roce 1786 (Frýzek 2005, 35; Kronika města Solnice I. díl část 2, 268 – 269; Kuča 2004, 808; Kučerová 2008, 23; Musil – Svoboda 1998, 78 – 81, 158 – 162; Nedomlel 2004, 7 – 8). Dále panství vystřídalo řadu majitelů, ale tím se již v této práci nebudu zabývat. Na tomto místě by bylo vhodné upozornit na problematiku související s osobou majitele panství Ing. Františka Karla Janečka, kterého prakticky všichni autoři zaměňují za jeho otce Františka Janečka nebo uvádějí neexistující osoby (např. „Jiří Janeček“ ve Frýzek 2005, 35). Často se také mylně zmiňují o skuhrovském podnikateli Vilému Porkertovi (kupř. Kuča 2004, 807; Musil – Svoboda 1998, 81; Petr 2007, 6).

Liberské a rychnovské zboží si Arnošt ponechal, proto ho po jeho smrti roku 1560 získali coby odúmrtí Habsburci. Roku 1571 se stalo jejich nájemcem město Rychnov a roku 1577 připadlo Burianovi Trčkoví z Lípy. Vlastnil město Rychnov, městečko Richemberk, vsi Dobřínov, Jedlinu, Lhotku, Dubno s dvorem, Dlouhou Ves, Lipovku, Dolní Lukavici, Habrovou, Javornici, Hlásku, Prorubu, Proroubku, Rampuši, Nebeskou Rybnou, Popelov, Kačerov, Bílý, Souvlastní, Kunčinu Ves a Meziříčí. Po Burianově smrti vlastnil panství Kryštof starší Betengel z Neuenperku, po něm jeho bratr Eustach a nakonec Eustachův syn Kryštof mladší, kterému byl po stavovském odboji zkonfiskován majetek. Získal jej Vincent Muschinger z Gumpendorfu, roku 1629 Vincent Zukkoni, jenž panství zadlužil a odkázal císařovně Eleonoře. Ta ho roku 1640 prodala Albrechtovi Libštejnskému z Kolowrat, jehož rod si rychnovské panství udržel již napořád (Frýzek 2005, 22 – 23).

Osečnici se čtrnácti usedlostmi koupil roku 1494 pán opočenského panství Mikuláš mladší Trčka z Lípy od Jana Jince z Janovic a Petrsburku. Opočenské panství drželi Trčkovští až do třicetileté války, kdy Adama Erdmana Trčku z Lípy zavraždili spolu s Albrechtem z Valdštejna v Chebu 24. února roku 1634. Panství připadlo hraběti a polnímu maršálovi Rudolfovi Colloredovi a jeho bratru plukovníku Jeronýmovi, císař však z panství vyjmul Osečnici, Lomy, Hlinné, Dobré, Deštné a Mnichovou a připojil je k černíkovickému panství, které patřilo císařskému

plukovníkovi Jindřichu Krajtovi z Lammensdorfu. Již roku 1676 je ale odkoupil hrabě František Karel Kolowrat, vlastník rychnovského panství (Kučerová 2008, 4).

Sídelní síť se dotvářela i zde. U Skuhrova nad Bělou a Kvasin je nově založeno několik vsí. Rybníčky, Debřece a Hraštice se v písemných pramenech poprvé objevují v roce 1558, kdy Benjamin Vlkanovský z Vlkanova kupuje skuhrovské zboží od Arnošta, falckraběte rýnského. Rybníčky vznikly ze selského dvorce a v roce 1623 zde byl umístěn panský dvůr (Petr 2007, 63; 2008c, 22). Nazývají se podle menších nádrží na potoce, jenž protéká osadou (Nedomlel 2004, 40). Jméno Debřece vychází buď z „debř“, tedy strž nebo úval, anebo z dobr (staročesky „dobrý“) podle původního zápisu názvu vsi – Dobecze (Nedomlel 2004, 40; Petr 2008b, 22). Hraštice se nejspíše nazývají podle rákosovité byliny chrastice, neboli lesknice, druhou možností je zkomolení slova „hradiště“ – ves se nachází v „záhradí“ skuhrovského hradu (Nedomlel 2004, 40). Za Karmelitánů na přelomu 17. a 18. století byly zrušeny solnické, svinecké, uhřínovské a rybníčkovské dvorce a pozemky přidány ke dvorům v Debřecích, Kvasinách a Ješteticích. Odkoupením několika pozemků od debřeckého dvora pak vznikla osada Pičberk (Píčov kopec). Karmelitáni také založili vsi Beranec, Hamernici, Starou Huť, Rassdorf a nejpozději Novou Ves, která vznikla roku 1710 na bývalých pozemcích dvoru v Rybníčkách, které byly rozprodány zájemcům (Nedomlel 2004, 7, 40; Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 25, 35; Petr 2007, 63; 2008c, 22). Roku 1836 se ještě objevuje první zmínka o osadě Sekyrka, která se nachází u Hlinného (Profous – Svoboda 1957, 37).

U Osečnice se nově zakládá osada Proloh, která se objevuje v soupisu skuhrovského zboží roku 1558 (Kučerová 2008, 22; Nedomlel 2004, 6) a má jednosměrnou záhumenicovou pásovou plužinu (Škoda 1995, 9). Někdy za Vlkanovců je u Uhřínova založena osada Polánky (Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 49) a roku 1565 probíhá dosídlování v okolí Liberka organizované německým kolonistou Klementem Gleibitzem (především osada Bělá; Frýzek 2005, 23). Osada Benátky se v písemných pramenech prvně zmiňuje roku 1576 (Profous 1954, 47) a Mezina roku 1623 (Profous 1951, 64). U Meziny v poloze Na Šancích se za třicetileté války opevnili Švédové a došlo zde i k menší bitvě s císařskými vojsky. Kronikář Velkého Uhřínova Jáchym Dyntar popisuje, jak se zde na začátku 20. století po silné průtrži mračen našly zbraně, např. šavle a kopí, spolu s lidskými a koňskými kostmi

(Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 44). Severovýchodně pod Podolským kopcem se nachází osada Podolí, která se v písemných pramenech poprvé připomíná roku 1628 v rámci třetího dílu solnického panství Benjamína z Vlkanova. Občas matoucí bývá název loveckého zámečku Pádolí, postaveného nad osadou v roce 1905, oba názvy nutno rozlišovat (Musil – Svoboda, 112). K roku 1654 se uvádí vsi Proruba a Proroubky jako spojené do jediné obce jménem Proruby, k tomuto roku se také datuje první zmínka o osadě Nemanice (Profous 1951, 198) a Bělé u Tisovce (Profous 1954, 47). Liberk po třicetileté válce zchudnul téměř na ves, městský status pak ztratil roku 1738 (Frýzek 2005, 25 – 26; Zrůbek 1992, 165). V polovině 17. století se prvně zmiňují vsi Tisovec (Kosař 2009, 79) a Sokol (roku 1624). Ten zřejmě splynul s Velkým Uhřínovem, k roku 1836 je ještě zaznamenán jako osada se šesti čísly popisnými (Roubík 1959, 106). Tisovec představuje složitou problematiku, kterou podrobně rozebral Martin Kosař spolu s archeologickou situací v článku z roku 2009: Středověká kolonizace na horním toku Bělé v Orlických horách v periodiku Orlické hory a Podorlicko (Kosař 2009, 67 – 108). Tisovec vznikl zřejmě těsně před třicetiletou válkou, jméno se někdy odvozuje od sklářství – Kiesau/ Křemenný palouk. Stavení byla rozmístěna mírně rozvolněně při pravém břehu potoka po vrstevnicích, na levém břehu je situace nečitelná (Kosař 2009, 83). Plužina je jednosměrná záhumenicová pásová (Škoda 1995, 9).

Sídelní síť se dotvářela také v okolí Deštné v Orlických horách. K roku 1653 se v písemných pramenech poprvé píše o Jedlové (Profous 1949, 114), roku 1654 o osadě Ošerov (Profous 1951, 303) a o Hüttenberg (Pastvinách) roku 1790 (Profous 1951, 326 – 327). Brand (Paseka), Dříš a Víška (Dörfl) jsou poprvé zaznamenány v roce 1836 (Profous 1951, 324; Profous 1954, 472; Profous – Svoboda 1957, 553), ačkoliv Víška existuje minimálně od 16. století, viz kapitola sklářství.

Složitě náboženské poměry v oblasti panovaly již od počátku 15. století, kdy většina obyvatelstva, včetně šlechty, tíhla k husitství. Tento trend se udržel a v roce 1651 při soupisu obyvatelstva na solnickém panství se tři čtvrtiny lidí dostaly do kolonky „nekatolický“. Některé dvory a vsi byly dokonce čistě nekatolické, např. kvasinský, ještětický nebo svinecký dvůr. Solnice a její okolí pak bylo více katolické než horské vsi, poměr katolíků a nekatolíků zde byl vyrovnaný (Láska 1948, 59 – 63).

Průmysl se v oblasti rozvíjel především v oblasti sklářství, dřevařství a těžby rud, ačkoliv jsou na ně Orlické hory obecně chudé. Nejrozšířenější jsou rudy železné, hlavně krevel (hematit), hnědel (limonit) a nepatrně i ocelek (siderit), které obsahují většinou mezi deseti až třiceti procenty železa. Střediskem těžební činnosti bylo střední Rychnovsko, kde se v šířce až dvou kilometrů táhne 17 kilometrový pás od Lukavice přes Hlinné, Dobré a Kounov po Nový Hrádek. Terénní bádání ztěžuje drobnost a rozptýlenost ložisek těžených v minulosti a hojné prospekční pokusy, které se snadno zamění za těžbu (Kaplan 1988, 10). V 16. století pokračovala ve Hlinném těžba krevelu, tzv. cech sv. Františka. Ložisko leží v lokalitě „Na Šachtách“, zhruba 650 metrů východně od vsi ve stráni na jih od cesty do Olešnice v Orlických horách. Šachta zde vedla padesát metrů hluboko, rozměry ložiska jsou neznámé, ale mocnost se počítá na 1,25 metru (4 stopy). V roce 1950 se udělala analýza tří vzorků z haldy u šachty na Ústředním ústavu geologickém (ÚÚG). Dva vzorky obsahovaly kolem třiceti procent železa, zatímco jeden kolem dvaceti. Těžba pokračovala až do 50. let 19. století (Hofman 2009, 182; Kaplan 1988, 16; Pokorný 2008, 102). Nedaleko u obce Prolohu (cca 580 metrů jihozápadně od obce v Popově lese na „Havírně“) se nachází staré relikty po dobývání železné rudy – několik jam a zavalená ústí šachet – na území o délce až 300 metrů a širokém 150 metrů. Mocnost a hloubka ložiska nejsou známy, počátek těžby také ne (Kaplan 1988, 16; Pokorný 2008, 103 – 104). V Benátkách stál na Kněžné hamr a východně od vsi na Šibeničním vrchu (resp. Šibeníku) se buď ruda přímo těžila, nebo zde alespoň proběhly prospekce. Hematit tu tvoří jen tenká ložiska a vyplňuje pukliny ve fylitu. Těžilo se též v lokalitě Mědínek, kde se ve stráni v údolí řeky Kněžné nalézají tahy štol a malé haldy. K místu se vztahují pověsti o Švédech za třicetileté, anebo Prusech za sedmileté války, kteří v dolech zavalili skrývající se obyvatele Benátek (Pokorný 2008, 101). Další hamr byl vystavěn ve Skuhrově nad Bělou, který je doložen již k roku 1521, kdy byl pronajat Linhartu Feldthammerovi. Při prodeji panství roku 1558 se však neuvádí. Zřejmě se nacházel v prostoru současných železáren, neboť při kopání jejich základů se našla pod drnem hromada strusek, hřidel od kola, železný sochor a další nálezy, jak popisuje ve skuhrovské farní kronice Josef Ehrenberger a ve své pamětní knize František Švec. Ehrenberger předpokládá zánik hamru za třicetileté války a spojuje ho se vznikem osady Hamernice u Kvasin. Václav Bek, učitel, zaznamenal, že při bourání stodoly Jana Muchy byl na ní letopočet 1659.

Z názvu osady se nedá vyvozovat, že zde stál hamr, poněvadž tu není žádný vodní zdroj k jeho pohonu (Kaplan 1988, 32 – 33).

V horách bohatých na dřevo se samozřejmě rozvíjelo mnoho povolání souvisejících se dřevem a dřevařstvím, bohatě toto téma rozebrali Václav Šplíchal a Marie Otavová v publikaci *Člověk a dřevo v orlickém a podorlickém kraji*. Vzpomenu tu jen zajímavou plavbu dřeva na řece Bělé až do Kvasin v jarních, někdy i podzimních měsících (Nedomlel 2005, 4; Šplíchal – Otavová 2004, 54).

Mezi významná průmyslová odvětví orlické oblasti patřilo od sklonku středověku sklářství. Badatelé se o něj začali zajímat až na konci 19. století, například roku 1893 psal František Mareš o spolehlivých zprávách o sklářství v Orlických horách od 16. století. Vzhledem ke geografické poloze však nepřekvapí, že většina badatelů a vědců patřila k německé národnosti. České bádání zesílilo až v 60. letech 20. století. V regionu se postupně objevili představitelé snad všech důležitých sklářských rodin, ať už jako obchodníci se sklem, malíři, hut'mistři nebo samotní skláři: Preisslerové, Schürerové, Peterhanselové, Rohrbachové, Friedrichové a Seewaldové. Najdeme zde šest výrobních okruhů: červenovodský, rokytnický, mezileský, žampašský a pro nás důležitý uhřínovsko-jedlovský a deštenský. Jaroslav Šůla vyděluje pět časových úseků vývoje sklářství v Orlických horách. První úsek datuje do 14. až počátku 15. století, kdy předpokládá první hut' v Deštném. Druhému úseku patří 2. polovina 15. století až 16. století, kdy sklářství zažívá rozmach a „zlatý věk“ na žampašském, rokytnickém, rychnovském, solnickém a opočenském panství. Přicházejí příslušníci významných sklářských rodů. Ve třetím období dochází za třicetileté války (1618 – 1648) ke stagnaci a ve čtvrtém, který trvá od roku 1650 do roku 1800 končí relativní samostatnost hutí, ze skláren se stávají vrchnostenské režijní podniky. Činnost hutí kulminuje, proslavuje se české barokní sklo. Poslední, pátá etapa, po roce 1800, znamená epilog orlickohorského sklářství (Šůla 1987, 3). Obdobně jako Jaroslav Šůla klade i Václav Šplíchal kolébku místního sklářství do deštenského okruhu ve 14. nebo 15. století s tím, že bezpečně doložená je od první poloviny 16. století až do počátku století dvacátého. Pro hypotetickou předhusitskou sklárnu zatím nejsou žádné písemné nebo hmotné důkazy, nicméně hned v sousedním Kladsku existovaly tři menší lesní sklárny a podnikaví cisterciáci ze Svatého Pole, kteří vlastnili Deštné v Orlických horách, skýtají též určitou naději. Ves založili hluboko v lesích ve vysoké nadmořské výšce poměrně daleko od

ostatního osídlení, pro což museli mít důvod. Uvažuje se o těžbě a zpracování drahých kovů, především zlata, a sklářství. Lokalita se také mohla vyvinout právě od skelné huti, při které vzniklo strohé osídlení dělníků a postupně též bohoslužebný stánek pro jejich potřeby v polovině 14. století. Poněvadž dnešní kostel stojí na místě tohoto původního dřevěného a poměrně blízko vody, huť s osadou mohla stát poblíž něj (Šplíchal 2012, 6 – 10).

Archeologicky je zatím nejraněji doložený horizont konce 15. a počátku 16. století na lokalitě Deštné v Orlických horách – Na Cikánce (též Hüttenwiese, Glaswiese, Skelná louka, Glashüttenwiese, Trčkov – Cikánka), kde je jinak písemnými prameny a většinou archeologického materiálu doložena sklárna až v 17. a 18. století (Beková 1998, 9; Dragoun 2005, 2; Gelnar 2005, 65 – 67; Kosař 2012, 81 – 82; Paleček 1999, 90).

První písemná zmínka o sklářské huti, byť nepřímá, je ve smlouvě o dělení opočenského panství mezi Janem starším Trčkou z Lípy a Zdeňkem mladším Trčkou z Lípy z roku 1537, kde se píše o „popelářích“, kteří na horách pálí popel a odvádí za to poplatky. Snad se jedná o huť v lokalitě Víška (Dorfel), o které se hovoří v první přímé písemné zmínce o sklářské huti v roce 1602, kdy Jan Rudolf Trčka potvrdil skláři Jiřímu Kellerovi koupi hutě v roce 1595. Keller ji podle smlouvy nezaložil, ale navazoval na předchozí nájemce, což potvrzuje listina z roku 1651 se seznamem sklářských mistrů, kteří huť provozovali před Kellerem. Pracovala snad až do 60. let 18. století, jedním z posledních stanovišť byla lokalita Na Cikánce, která vznikla po změně majitele obce Deštné – od roku 1676 obec patřila pod kolowratské panství. Huť ukončila výrobu po roce 1761 (Pivcová 1992, 2 – 3; Šplíchal 1988, 2; 2012, 15). Vedle této hutě se středověkým kolonizačním privilegiem fungovala i vrchnostenská sklárna, jejíž třetí stanoviště bývá ztotožňováno s hutí v Hüttenbergu – Pastvinách (na jihozápadním svahu Kamenného vrchu východně od Víšky-Dorfelu) v 1. polovině 17. století. Písemné prameny zde zaznamenávají hutní statek, před kterým tu stála sklářská huť. Statek byl kvůli dluhům zkonfiskován a přeměněn na vrchnostenský dvůr, roku 1755 prodán poddaným. Do roku 1945 se místu říkalo „Ve Dvoře“, nyní „Pod Krakonošem“. Za druhé světové války se zde nacházely zbytky strusky nístějového skla. Roku 1986 se zde při výzkumu našly fragmenty nístějového skla, zlomky sklářské pánve a kapky skloviny, celkový terén s malým rybníčkem též

odkazuje na zaniklou sklářskou huť. Až roku 1997 při ukládání telefonního kabelu byly objeveny základy výrobních objektů (základy obvodového zdiva a části cihel) spolu s dalšími střepy pánví a zbytky nístějového skla (Gelnar – Šplíchal 1987, 24 – 25; Šplíchal 2012, 16 – 17; Šůla 1987, 4 – 5).

Bádání o sklářství na solnickém panství problematizuje zmatení nad názvy Stará Huť, Althütte, Hüttendorf a Hutě. Na dnešních mapách jméno Stará Huť označuje ostrožnu vrchu Ovčáru jižně od Jedlové v Orlických horách. Kilometr východně od ní u Huťského potoka pak najdeme na mapě název osady Hutě. Správně se však právě tato osada jmenuje Stará Huť, německy Althütte, a samotné Hutě se nalézají západně od Huťského potoka podél bezejmenné vodoteče pod Ovčárem. Název Hüttendorf se používal volněji a mohl zahrnovat i širší oblast, například Pádolí. Zatím se nevytvořil mezi badateli a autory terminologický úzus a jednotlivé názvy každý používá a spojuje dohromady podle vlastního uvážení (např. Šůla 1987, 5: Hüttendorf nese jako druhé jméno Alte Hütte; Šplíchal 1988, 2: Stará Huť se rovná Hüttendorfu), čímž dochází ke zmatku ohledně lokalizace sklárny. Ta se nacházela přímo ve Staré Huti poblíž soutoku Huťského potoka a bezejmenné vodoteče, u tzv. „Huťské studánky“.

Na solnickém panství byla nejstarší sklárnou podle Tocháčkova výzkumu vrchnostenská Stará Huť (Althütte). Datoval ji do konce 16. a počátku 17. století (Tocháček 1973, 298). Další, avšak mimo zkoumané území byla Kellerova sklárna v Bedřichovce (Friedrichswaldě) fungující od roku 1614. Pro přelom 17. a 18. století uvádí Václav Šplíchal a Jitka Pivcová sklářskou huť ve Staré Huti s tím, že ukončila svoji činnost v roce 1724, kdy se přestěhovala do Kamence (Rassdorfu). Tam vydržela do roku 1761. Třetím stanovištěm se stala Jedlová mezi lety 1759 a 1769 (Pivcová 1992, 2 – 3; Šplíchal 1988, 2 – 3). Jaroslav Šůla a Josef Ptáček v článku z roku 2008 přináší informaci o první písemné zmínce o huti, která vznikla na přelomu 17. a 18. století pod vedením Karmelitánů a která se měla později označovat jako Stará Huť, též Hutě nebo Hüttendorf, v roce 1757 být přeložena nad osadu Kamenec a zde v roce 1773 zaniknout (Ptáček – Šůla 2008, 288). V místě bývalé sklárny v Kamenci pak 24. září roku 1845 založil Antonín Slivka ze Slivic Anenskou huť (Annahütte), která ukončila svou činnost roku 1880 (Paleček 1999, 88; Šplíchal 1988, 2 – 3). Upozorňuji na chybu ve Frýzkově Liberku a jeho okolí (Frýzek 2005, 43), kde píše, že Anenská huť ležela

v Hutích. Poslední sklářskou hutí byla Karolínina huť v Deštném – Zákoutí (též Jedlová – Zákoutí), která fungovala mezi lety 1873 až 1910 (Homolka 2012, 3), popř. 1911 (Šůla 1987, 3).

Na lokality spojené se sklářstvím odkazuje také toponymie, kterou zpracoval Jaroslav Šůla. Na zkoumaném území se jedná například o Ošerov, neboli Aschergraben, což znamená „uhlířský dolík nebo jáma“, snad se zde páčil popel a vyráběl potaš. Jméno Brand (dnes Paseka, v překladu spáleniště nebo pohořeliště, žďár), které náleží osadě severně a východně od vrcholu Špičáku, nejspíše označovalo místo, kde se pálily milíře. Název Benátek podle Šůly mohl vzniknout kvůli italským sklářům, třebaže Profousovo odůvodnění, že se jednalo o mokré bažinaté místo, považuje za možné. Osada Tisovec, nacházející se nedaleko Hutí, měla německé jméno Giessaus, jež vzniklo z pomístního jména Kies-Aue, tedy niva nebo palouk s křemennými valouny, které jsou třeba pro sklářskou výrobu (Šůla 1987, 4 – 5).

Dalším výrobním odvětvím v Orlických horách, především rostlinné výrobě, se obsáhle věnovala Hana Hynková (Hynková 1995, 25 – 31). Mezi významné „průmyslové“ rostliny patřilo například konopí, o němž máme nejstarší zmínku v rámci Podorlicka z roku 1525, kdy vrchnostenský úřad sepsal instrukce pro území mezi Žamberkem a Týništěm o větším osetí konopí pro výrobu oleje. Na solnickém panství se k roku 1623 uvádí povinnost přást konopí na novém panském dvoře ve Velkém Uhřínově. Poddaní si přivydělávali prodejem konopí a výrobků z jeho vláken (provazy, dratve, popruhy, sítě, šňůry...). Ačkoliv není použití na loktuše nebo plachty od raného novověku doloženo, dá se předpokládat. V Rychnově nad Kněžnou vzniknul v 17. století provaznický cech, jehož členem byl v roce 1701 i mistr žijící v Solnici. Spolu s konopím bývá často uváděn i len, o němž padla první písemná zpráva ve stejné listině jako o konopí z roku 1525. Kvůli vhodným půdním a klimatickým podmínkám byl velmi důležitý hlavně pro horské a podhorské oblasti, které se jinak s pěstováním rostlin spíše potýkaly. Ze lnu se zhotovovalo téměř veškeré oblečení spolu s dalšími potřebnými věcmi do domácnosti, hospodářství i řemeslnických dílen (Hynková 1996, 57). Co se týče soukenictví, celé Královéhradecko patří mezi významné výrobní oblasti. Velice známými středisky jsou Rychnov nad Kněžnou i Broumov, příliš nezaostávají ani ostatní města a městečka. Na zkoumaném území byl soukenický cech založen roku 1538 v Solnici (Cech soukeníků). K roku 1683 bylo v Solnici evidováno šest

soukenických mistrů, v letech 1713 až 1714 a 1748 až 1757 dokonce dvacet soukeníků a jeden postřiháč (Hynková 1999, 161). Zajímavostí je vítězná několikanásobná stávka soukenických tovaryšů v Solnici roku 1592 kvůli přetěžování prací, okrádání od mistrů, nespravedlivých pokut a zkracování na stravě (Šůla 1963, 24). Podobně rozšířené jako soukenictví bylo i punčochářství, provozované skoro v každém domě. V Podorlické oblasti se nejvíce rozmohlo v Solnici, kde nejstarším známým punčochářem byl Jan Vindiš, který napsal roku 1591 mravoučnou předmluvu ke Kalkulátu ročnímu. Největšího rozkvětu punčochářství dosáhlo v 17. století (Zrůbek 1996, 141).

V architektuře se nejvýrazněji zapsalo baroko, do současnosti přežilo především na sakrálních stavbách. O panských sídlech pojednám později v samostatné kapitole. V Solnici se dochoval raně barokní kostel Stětí sv. Jana Křtitele s farou (obr. 35 – 36:1) postavený za karmelitánů v letech 1681 – 1689 jako náhrada za původní, zničený za třicetileté války (Kronika obce Solnice 1841 – 1927, 5 – 6; Kuča 2004, 809), po polovině 19. století pseudoslohově opraven. Jednolodní stavba obdélného půdorysu s pravoúhlým presbyteriářem a hranolovou věží stojí v kopci naproti historickému městu, oddělená řekou. Kolem kostela se dříve nacházel hřbitov, zrušený roku 1927, jehož zeď je dosud z větší části patrná a zpevňuje zavezenou plochu kolem budovy (Petr 2007, 5, 9; Poche a kol. 1980, 390). V mobiliáři kostela se dochovala část předmětů ze staršího kostela, například křtitelnice z roku 1591 nebo varhanní pozitiv; v inventáři má být u mnohých ozdob poznámka o dávném původu. V roce 1937 se utrhlo srdce zvonu sv. Jana Křtitele z druhé poloviny 15. století, který vážil 600 kg (Petr 2007, 9, 15). Do zadní části lodi kostela byl v roce 1970 přestěhován patrně nejstarší náhrobek dochovaný v Solnici. Předtím se nacházel na vnější zdi hrobky Slivků ze Slivic na zádi kostela, ačkoliv ještě v první polovině 19. století byl nejspíše umístěn na jiném místě. Obdélná deska vyrobená z červeného pískovce o rozměrech 136 x 69 cm se dělí na dvě části a zdobí ji dva reliéfní celky. Přes polovinu boční strany a celou horní stranu desky se táhne špatně čitelný nápis v české renesanční minuskule. Na pravé straně jej zakončuje silně poškozený chronogram. Text je upravený citát z Janova evangelia 11, 25: „Jan 25 – Ja sem wrkrzissení a ziwot kdoz wierzi we mne nezahyne ten ma ziwot weczny – Anno D 1626“ (Zrůbek 1971, 250). Roku 1626 zemřel Bedřich z Vlkanova; protože výzdoba kamene nese znaky manželských náhrobků, mohl by snad patřit nad Bedřichův dvojhrob s manželkou Lidmilou Talackovnou z Ještětic. Uprostřed spodního

reliéfu kámen zdobí kříž, po jehož stranách klečí renesančně oblečený pár, nahoře zas reliéf znázorňuje vzkříšení Ježíše Krista a dva vojáky oslněné září Spasitelova božství, oba horní rohy pak vyplňují hlavičky andílků. Pozdně renesanční výzdoba je proporčně vyrovnaná a odpovídá duchu reformace, v oblasti nemá obdoby (Zrůbek 1971, 249 – 250).

Další barokní sakrální stavbou je farní kostel sv. Jakuba ve Skuhrově nad Bělou postavený mezi lety 1715 a 1718 na ostrožně nad řekou asi dvě stě metrů od hradní zříceniny, ze které se na stavbu kostela bral materiál. Budova stojí na místě původního dřevěného kostelíka ze 14. století (Nedomlel 2004, 3, 36 – 37). Zvon jménem Poledník má být asi pět set let starý, přelit v roce 1896 (Petr 2007, 80).

V Liberku vystavěli v letech 1691 až 1696 kostel sv. Petra a Pavla na ostrožně bývalého hradu na místě kostela, který zřejmě zaniknul při dobytí hradu v 15. století. Jedná se o dřevěnou jednodílnou stavbu, ve které se sloužily dvojjazyčné mše kvůli německému obyvatelstvu v Prorubkách, Hlásce a Rampuši (BZO 2005, 130; Frýzek 2005, 44). Uhřínovský barokní kostel sv. Vavřince pochází z roku 1752 (Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 35)

Posledními barokními kostely na zkoumaném území jsou kostel sv. Máří Magdalény v Deštném v Orlických horách a kostel sv. Matouše v Jedlové v Orlických horách. Deštnenský kostel postavili mezi lety 1723 a 1726 a územně navazoval na svého předchůdce, gotický kostel ze 14. století. Kostel sv. Matouše zbudovali v letech 1737 až 1741 a zchátral po odsunu německého obyvatelstva po druhé světové válce (Poche a kol. 1977, 257).

V novověku se kromě sídelní a sakrální sítě dotvářela i školní. Na přelomu 15. a 16. století vznikla škola při sboru Jednoty bratrské v Solnici (Nesejt – Hrubý 2009, 656), první písemnou zmínkou o solnickém kantorovi je žádost Jana Koženeckého o přeložení v roce 1583 (Petr 2007, 56). Nejvíce se zakládaly školy za Karmelitánů, ve Skuhrově sloužil jako kantor v letech 1648 až 1686 Jakub Arnošt (Nedomlel 2004, 52) a v Uhřínově je prvním doloženým učitelem roku 1668 Martin Beck (Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 72).

Co se týče vývoje obcí, nejvíce informací máme o Solnici. V první polovině 16. století začaly dřevěné stavby ustupovat kamenným nebo alespoň částečně kamenným budovám i kvůli nařízení městské rady, aby minimálně přízemí domů byla

z opuky kvůli ochraně před požáry. Za tímto účelem dokonce radní odkoupili sedliště Tisová, kde stály zbytky domů ze zaniklé vsi, aby si materiál lidé rozebrali na své usedlosti. Tehdy se zde nacházel i rybníček, jehož dno nyní protíná železnice (Kronika města Solnice I. díl část 1, 84 – 85). Jak zmiňují už dříve, podle pamětníků zde člověk ještě v 70. letech 20. století narazil na mnoho opuky a vedla zde úvozová cesta (Klímová 2015; obr. 36:2). Tehdy se postavila škola i radnice. Původní dřevěná radnice se rozebrala a na jejím místě vyrostla v roce 1553 nová i s vížkou pro hodiny, které ale byly vyrobeny již roku 1521, plán výstavby nové budovy radnice se totiž o několik desetiletí zdržel. Kvůli tomu byly hodiny nejdříve umístěny na měšťanský dům (Kronika města Solnice I. díl část 1, 67). Od počátku 17. století je doložen městský znak vycházející z erbu rodu pánů z Meziříčí (Kuča 2004, 804). Třicetiletá válka pak způsobila městu těžké rány. Z roku 1643 se dochoval dopis kvasinského hejtmana Jana Šmádla majitele panství Frebonii z Pernštejna, že do Solnice přicházejí každý den vojáci a zabírají kvartýry, trápí lidi tak, až z nich většina utekla a někteří dokonce zemřeli. Panství je zruinované a město pusté. Předtím procházející císařské vojsko zplundrovalo vesnice a pobralo obilí. Město příliš zatěžují kontribuce pro armádu a trpí nejvíce z obcí v kraji, protože k nim z ostatních panství posílají vojáky (Hajn 1939b, 9 – 11). Berní rolla z roku 1654 uvádí v Solnici ze 160 domů 74 spálenišť a rozbořených nebo pustých stavení (Hajn 1939a, 11). Domů bylo o 59 let později roku 1713 jen o osm více (Kuča 2004, 804 – 805, Petr 2007, 4).

Rozvoji města v 16. století určitě napomohla Jednota bratrská a to jak vzděláváním, tak stavebně, když se do Solnice začali stěhovat její stoupenci včetně nižších šlechticů. První zmínka o ní padla v písemných pramenech v roce 1528, kdy byl počet jejích stoupců natolik vysoký, až žádali o vlastní samostatný sbor (do té doby spadali pod sbor rychnovský). O pět let později jim sladovník Jiřík daroval svoji zahradu pro zřízení hřbitova. Poté, co je Jaroslav z Potštejna nechal roku 1547 vyhnat, připadl hřbitov městu. Při krátkém obnovení sboru na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 16. století se snad znovu používal až do dvacátých let 17. století a v 18. století zde obec zřídila menší hřbitov pro případ moru (Kronika města Solnice I. díl část 1, 67 – 9, 74). Na počátku 20. století se hroby objevily při kopání základů pro stodolu, dnes čp. 112, a při stavbě vily (čp. 121), což zaznamenal kronikář František Hajn (Kronika města Solnice I. díl část 1, 69) a v některých rodinách starousedlíků se

tato znalost též udržela, včetně poznámky, že náhrobní kameny byly tehdy zabudovány do základů stodoly (Klímová 2015). V 90. letech se stodola přestavěla na obytný dům, údajně se měly najít náhrobky a kosti, nebylo však podáno ohlášení. V roce 2006 se hřbitov znovu objevil při stavbě skleníku u sousedního domu, čp. 121. Archeologický průzkum odkryl celý hřbitov a objevil přes sto pohřbených jedinců. Některé pohřby byly odlišné (těla v jiné poloze), snad pocházely z období po obnově bratrského sboru. Děti byly pohřbívány v samostatném oddělení v okrajové části hřbitova. Podle ikonografických pramenů mohla být těla zabalena do rubášů a pohřbena v rakvích (BZO 2006, 189; Dragoun 2016; Křivohlávek 2007, 299 – 304).

V Solnici dále působilo Bratrstvo chóru literátského. Dochovaly se účetní zápisy a záznamy o spolkovém životě od roku 1582 do roku 1718, v roce 1792 a poté od roku 1818 do roku 1867. Na počátku zápisů z roku 1582 se zmiňují ještě dodatečné zápisy už od roku 1574. Zápisy v 19. století psal zřejmě Josef Theobald Hruška, soukenický mistr a mlynář v zámeckém mlýně, na základě porovnání nepodepsaného rukopisu bratrských zápisů s jeho písmem v jiných knihách. Hruška zaznamenával události v obci i události rodinné, zprávy o živelních pohromách, počasí a zajímavostech z rakouské říše a ze světa. Nejsou známy nejstarší regule bratrstva, záznamy hovoří až o těch udělených k prvnímu lednu roku 1653 solnickým farářem Zdeňkem Františkem Byšovským. Spolek měl zaniknout roku 1785, kdy bratrstva zrušil císař Josef II., Solnice ovšem zákaz zřejmě nevzala na vědomí, poněvadž se ještě k roku 1792 provádělo zúčtování (Pavel 1974, 291 – 298).

V novověku se také v kronikách objevují nepřímé zmínky o městském opevnění. Nelze z nich bohužel vyvodit, kdy vzniklo, mohlo se tak stát po získání městských práv nebo později ve středověku, méně pravděpodobný je vznik až v novověku, kdy máme dochované celé kroniky a taková událost jako výstavba opevnění „na zeleném drnu“ by se v nich téměř určitě objevila, nicméně postupná přestavba a vylepšování je více než pravděpodobné. Josef Ehrenberger ve své farní kronice na přelomu 19. a 20. století píše o dřevěných hradbách s příkopem, který se dal napustit vodou z Dlouhé strouhy, širokým „na dobrý skok“. Dále popisuje tři městské brány; Dobrušská a Rychnovská brána měla mít vrata z dubových fošen mezi tlustými sloupy, zatímco Kladská se otáčela ve zděných pilířích. Solnice podle něj hradbami vynikala nad Rychnovem, který obepínal jen plot sroubený z prken (Kronika města

Solnice I. díl část 1, 32 – 34). Není jasné, na jakých pramenech se Ehrenbergrův popis zakládá, nicméně podle zmínek ve starých městských kronikách byla solnická hradba nejspíše zděná, například v roce 1570 se prodal dům při „zdi městské“, roku 1619 byl prošacován dům „ve zdi u fortny“ a o rok později se prodával grunt za městem za „zdi městskou“ proti ratejně Benjamina z Vlkanova. O příkopech padla nejstarší zmínka v roce 1548 při prodeji domu „na příkopích“, příkop se měl táhnout Kvasinskou ulicí až přes Vašátkovu (Kronika města Solnice I. díl část 1, 33). Dobrušskou (Horní) bránu dokládají výslovně písemné prameny (Kuča 2004, 808) a z roku 1617 se dochoval zápis o návštěvě komorníka desek zemských v Solnici: „... přiveden k mostu obecnímu v Solnici, dále veden vždy vedle té řeky po předměstí mimo lávky k druhým lávkám právě proti bráně městské...“ (Kuča 2004, 807) – zde by se mělo jednat na základě polohy řeky a měst vůči Solnici o bránu Rychnovskou. Před rokem 1720 se však opevnění muselo strhnout, neboť k tomuto roku se Solnice zmiňuje jako neopevňené městečko (Kuča 2004, 804).

Zajímavý je žulový smírčí kříž, stojící původně u cesty za Solnicí poblíž železničního nádraží, dnes kvůli silnici přestěhovaný blíže k solnickému hřbitovu. Nenes na sobě žádnou dataci a zdobí jej pouze vytesaný křížek na obou stranách kamene (obr. 37). Smírčí kříže se v trestním právu používaly od 15. do 18. století a jednalo se o dohodnutý mimosoudní trest nebo jeho součást, většinou se stavěly v místě spáchané vraždy (Petr 2007, 50; Vaněk 1991, 94).

Důležitým průmyslem města bylo pivovarnictví, provozované od získání městských práv v roce 1386. Při dělení majetku Benjamina z Vlkanova v roce 1576 se uvádí v rámci jeho solnické tvrze i sladovna (Musil – Svoboda 1998, 159). V roce 1584 pak bylo povoleno vystavovat bílá i červená piva. Roku 1624 však Jindřich z Donína a na Vartemberku várečné právo Solnici vzal a násilím zkonfiskoval pivovarnickou pánev. Karmelitáni poté přesunuli vrchnostenský pivovar do Kvasin a solnický postupně zchátral (Likovský 2003, 124 – 125).

Kvasinský pivovar vznikl mezi roky 1645 a 1651 pod kvasinským zámkem a dvorem při řece, roku 1870 byl zbudován nově hlouběji ve vesnici poblíž dnešního obecního úřadu a skončil roku 1930. Nejstarším známým sládkem je Jan Šimek doložený k roku 1651, s velkou pravděpodobností tedy první sládek pivovaru. Původní pivovarská pánev stačila na osm sudů, tedy devatenáct hektolitřů, v roce 1816

byla pořízena nová s kapacitou osmnácti sudů a půl druhého vědra, tedy 44 hektolitrů (Likovský 2003, 116 – 117). Z architektury se dochoval zámek, o němž pojednám v samostatné kapitole, a barokní dům (čp. 118), na němž se dochoval letopočet 1701 (Poche a kol. 1978, 199).

Mezi zajímavými archeologickými nálezy tohoto období, kromě již výše zmíněných a popsanych, najdeme i několik mincí. V roce 1888 vyoral sedlák na poli „U Zvoničky“ u smírčího kříže za Solnicí depot vladislavských grošů (Anonym 1888a, 3). Z doby třicetileté války se našlo na Rychnovsku devět tolarů, z toho jeden zlatý v Solnici nalezený při setí (Petřtyl 1970, 63 – 64). Další nálezy pocházejí ze sklářské lokality Deštné – Na Cikánce, jedná se o grešle a krejčary z rozmezí let 1669 až 1761, šestnáct mincí je stříbrných, dvě měděné (Šůla 1986, nestr.; Tocháček 1974, 415, 417). Z doby vlády Marie Terezie se našel v dubnu roku 1923 v Solnici při setí na poli zlatý dukát bez udaného letopočtu a bez bližšího určení země habsburského panství, doba uložení se odhaduje někdy kolem roku 1780 (Nohejlová-Prátová 1957, 192).

5 Vybrané lokality

5.1 Panská sídla a dvory

Solnický hrad

O existenci solnického hradu víme pouze z několika zmínek v městské kronice a z jedné pověsti. Tou nejstarší zmínkou je zápis z roku 1490 o zřízení lázni a sladovny v místě, kde stával hrad; druhou nejstarší pak záznam z roku 1537, že Petr Kowarzew ziskal právo k vaření piva a jeho dům stojí na místě bývalého hradu. Pověst poté vypráví o vypálení hradu a odvezení obyvatelstva do otroctví (Kronika města Solnice I. díl část 1, 11 – 12, 14). V literatuře se většinou zvažují dvě možnosti, kde mohl stávat, třeba jako malá dřevěná tvrz k hájení obchodní cesty (Zrůbek 1991, 104). Kdo zná místní městské názvy a čtvrti, ihned jej napadne část Solnice zvaná Hradčany (Hajn 1937, 49) v původním městském jádru, kterou obepíná ulice Hradčanská, Dobrušská a Sokolská. Pro obrannou funkci patří k nejvhodnějším místům v okolí, ačkoliv těžko přístupná je pouze strana přivrácená k řece, kde se táhne svislý zlom ve skále. V berní roli z roku 1719, kde se vypočítávají spáleniště a pustá stavení ve městě, se píše přímo o Hradčanech jako o místu, kde v pradávných dobách stál hrad (Hajn

1939a, 11 – 13). Dalším místem, kam bývá hrad kladen, je pozemek, kde v současnosti stojí Zámeček, sídlo Vlkanovských vybudované v 16. století. Také se nachází přímo v historickém jádru města, nikoliv však v jeho nejvyšším bodě, jak se v literatuře občas mylně objevuje (Musil – Svoboda 1998, 158). Ze zápisů při stavbě Zámečku ale nevyplývá, že by zde stával nějaký hrad nebo tvrz, plocha byla zastavěna měšťanskými domy, z topografického hlediska se jedná o nepřiliš vhodné místo pro obrannou stavbu. Láska sice ve Třetí knize Léta Páně popisuje vodní příkop vedoucí nad Zámečkem a k číslu popisnému 72 (Láska 1995, 148), jedná se ale o Dlouhou strouhu, která byla vybudována v pozdější době a bez návaznosti na přirozený tok nebo dřívější lidské vodní dílo. Účelem fortifikace v tomto místě by snad mohla být obrana nejpřístupnější, přirozeně nejslaběji chráněné části města (Musil – Svoboda 1998, 157 – 158).

V 19. století a v první polovině 20. století zastávali badatelé názor, že se hrad nacházel za Solnicí na kopci naproti smírčímu kříži. O této variantě píše František Hajn ve své městské kronice (Kronika města Solnice I. díl část 1, 9), přibližuje ji i tehdejší zpravodaj Posel z Podhoří v roce 1888 ve zprávě o nálezu depotu vladislavských mincí: „U Solnice na Tisové je půda historická. Starý kamenný kříž připomíná na starobylou pověst o starém hradu na Tisové. Na stráni naproti kříži, že hrad byl svědčí to, že lid tam posud říká „na zvoničce“ a pak hrbolaté rozvaliny kamení svědčí o někdejší stavbě starobylé. Tam býval tedy dávno a dávno hrad...“ (Anonym 1888a, 3). Nutno upozornit, že smírčí kříž, na který se pověst odkazuje, byl nedávno kvůli stavbě obchvatu přesunut směrem k okresní silnici Solnice – Rychnov nad Kněžnou. „Na Zvoničce“ se přestalo používat, ale název Tisová stále platí, odkazuje na zaniklou středověkou vesnici. U Solnice označuje pole a les mezi novou zástavbou táhnoucí se od kostela ke hřbitovu a kaštanovou alejí s vlakovým nádražím, nově ji přetíná silnice vedoucí od továrny Škoda auto a.s. ke kruhovému objezdu u Solnice – na jejím místě blízko nádraží stával onen kříž a naproti němu skutečně najdeme kopec s poměrně prudkými svahy, avšak s malou plochou vrcholku.

Poslední zvažovanou možností je vrch nad tzv. Šárkou, skalní stěnou navazující na podobný zlom ve městě pod „Hradčanami“ a pokračující nad řekou po jejím pravém břehu až do Kvasin. Na vrchu se v současnosti nachází vodojem a pamětníci vypráví, že dříve od posledních domů po rozcestí pod vrchem se hned u cesty zdvihal prudký asi dvoumetrový násep (Klímová 2015). Ten se do určité míry po

většinu cesty dochoval dodnes. Po severovýchodní straně vrch obtéká bezejmenný potok, Dlouhá strouha pak protéká podél cesty s náspem.

Z těchto čtyř lokací, o kterých se uvažuje v souvislosti se solnickým hradem, však jako pravděpodobné lze označit pouze dvě, pokud přihlédneme k faktu, že na jeho místě stály lázně se sladovnou zásobované vodou z Dlouhé strouhy. Lokalitu „Na Zvoničce“ u smírčího kříže to vylučuje úplně, neboť nejenže se nachází i dnes mimo zástavbu města a za kopcem, naproti kterému leží historické město, takže zřízení středověkých budov pro služby občanům zde je velmi nepravděpodobné, navíc tu nenajdeme žádný potok ani pramen, natož Dlouhou strouhu. Vzdálenost od osídlení vylučuje i vrch nad „Šárkou“. Jako nejpravděpodobnější lokalita se naopak jeví „Hradčany“. Patří do historického jádra města, protéká zde Dlouhá strouha a díky převodu pozemku (dnes mezi čp. 112 a 121) v roce 1533 máme potvrzené, že zde tehdy bydlel sládek (Kronika města Solnice I. díl část 1, 74). Přesněji bych lokaci hradu umístila ke křižovatce ulic Hradčanské a Za Radnicí, popř. do zadních částí parcel mezi těmito dvěma ulicemi, tedy přímo k Dlouhé strouze. Navíc domy i stodoly u této křižovatky a pod ní podél ulice Hradčanské až k její křižovatce s ulicí Na Kopcích bývaly nebo stále ještě jsou vystavěné kompletně z kamene, což se nikdy nedalo říci ani o domech na náměstí. Tento fakt nemůže posloužit jako důkaz, že zde hrad stál nebo že byl z kamene, vzbuzuje však zajímavé otázky a nelze jej úplně pominout. Oproti dalšímu možnému umístění hradu má tato poloha další plus – dodnes dochované strmé skalní stěny na straně k řece. Ty se v poloze u Zámečku nenacházejí, zdejší terén má slabší obrannou pozici. Nižší pravděpodobnost jí dávám také proto, že zde byla zřízena panská sladovna v rámci výstavby Zámečku Vlkanovských v 16. století. Sladovna zřízená v roce 1490 nepatřila vrchnosti a městskou sladovnu máme bezpečně doloženou i v době Vlkanovských a ačkoliv není doložena kontinuita jejího umístění, v záznamech o odkupu měšťanských domů pro stavbu sídla není o ní ani zmínka (Musil – Svoboda 1998, 158 – 159).

Co se týče události, o které vypráví pověst, a při které došlo k zániku hradu, dosud se objevilo jen pár hypotéz. V městské kronice z přelomu 19. a 20. století se kronikář odkazuje na kroniku Wittekünda, v mladší kronice pak autor vzpomíná kronikáře ze 17. století jménem Toman – Wittekünd i Toman dávají vyplnění obce spolu se zničením hradu do souvislosti s válkou mezi Břetislavem a polským Lokýtkem

(Kronika města Solnice I. díl část 1, 25; Kronika obce Solnice 1841 – 1927, 2). Pokud měli na mysli konflikty za Václava II, Václava III. a posléze za Jana Lucemburského s Vladislavem Lokýtkem, bylo by to možné, ve 13. a na počátku 14. století hrad zřejmě existoval. František Hajn uvádí jako možnou dobu zániku rok 1316, kdy zuřil spor mezi Janem Lucemburským a Jindřichem z Lipé. 5. ledna toho roku totiž dobyl Jindřichův příznivce Ješek z Vartenberka blízký Kostelec nad Orlicí a vyplenil široké okolí (Kronika města Solnice I. díl část 1, 21).

Skuhrovský hrad

Dvoudílný hrad, stojící nad Skuhrovem nad Bělou na výběžku vybíhajícím na jih z rovinky, kde se nachází kostel a fara, popisovala starší literatura jako bergfritového typu kvůli dochovanému oblému rohu obvodové zdi jádra, nicméně od tohoto výkladu se ustoupilo, hradní pozůstatky takovou interpretaci neumožňují, jednalo se nejspíše o bezvěžový typ (obr. 6; 31:1 – 34:1). K východu spadá výběžek hluboko do údolí Bělé, na jihozápadu ho od okolí odděluje strž, kterou protéká bezejmenná vodoteč. Hrad tvoří malé jádro a rozsáhlé předhradí (60 x 30 metrů; Nedomlel 2004, 6), čelní až dvacetimetrový příkop s hloubkou kolem tří metrů a parkán obtáčely i západní boční stranu, vstupní brána stávala v severovýchodním nároží předhradí, podle starších popisů věžovitá. Na předhradí se nacházely dvě obdélné budovy, jedna hned za čelní hradbou předhradí, druhá ležela napříč prostorem a dělila plochu na menší jižní a větší severní část a byla podsklepená. Po hradbách zbyl metrový val, severnější budova je do nich částečně zabudovaná. Jádro (47 x 28 metrů; Svoboda 1995, 372) odděloval širší třináctimetrový příkop zčásti tesaný ve skále, boční příkop s valem (dnes 1,5 metrů vysoký) zajišťoval západní a jižní stranu. Nejlépe se dochovaly relikty silné obvodové zdi (tloušťka 2,5 metru), k níž se na jihu a na východě přikládaly budovy. Vzhledem k síle zdi se naskýtá varianta hradu s plášťovou zdí, což by odpovídalo hradům, které rod z Meziříčí stavěl na Moravě, proto se uvažuje, že zakladatelem hradu nebyl Mutina Skuhrovský, ale až Tas ze Skuhrova (Beran a kol. 2013, 131 – 132; Durdík 2000, 504 – 505; Musil – Svoboda 1998, 154). Nutno upozornit na zavádějící obdélnou jámu na předhradí, která vyvolává dojem pozůstatku budovy, ve skutečnosti však byla vykopána pro orchestřiště divadla v roce 1949 (Beková – Slavík 2000, 339 – 342; Durdík 2002, 89; BZO 2005, 253).

Dnes je na zbytcích hradu postavena dřevěná rozhledna a dřevěné mosty přemostují hradní příkopy (Musil – Svoboda 1998, 155), nacházejí se zde pozůstatky po častých amatérských vkopech, vnější šijový příkop byl částečně zavezen odpadem a poničen planýrkou. Archeologické nálezy sestávají z keramiky datované na konec 13. století až po druhou polovinu 15. století a maltoviny (uloženo v hradeckém a rychnovském muzeu; tab. 1), v soukromém držení je pozdně gotický komorový římsový kachel z akropole a koule do praku, v devadesátých letech proběhl výzkum západní obvodové zdi akropole (BZO 2005, 253).

Liberský hrad

Od městečka Liberka hrad oddělovaly příkopy a valy, předpokládá se dřevěný zvedací most. Při průzkumu na příkaz Kolowratů na přelomu 18. a 19. století se údajně zjistilo, že pískovec, ze kterého hrad postavili, pocházel z Hlásky a Bělé (Frýzek 2005, 11 – 14). Hrad vystavěli na až čtyřicet metrů vysokém skalnatém ostrohu prudkého kopce nad soutokem Liberského potoka a bezejmenné vodoteče jihozápadně od města, na východě se předhradí rozšiřovalo a chránilo kostel (Poche a kol. 1978, 241; obr. 4:2; 14:2 –16:2). Hlavní hradní fortifikací byly strmé svahy, pouze přístupová cesta směrem od města byla zajištěna systémem tří příkopů se dvěma valy mezi nimi, který se zřejmě rozvíjel ve více etapách kvůli bojům 15. století. Šířka valu činí šest metrů, převýšení ode dna příkopu k vrcholu valu pět metrů. Předhradí je protáhlé a 80 metrů dlouhé, zužuje se směrem k západu, jádro (23 x 12 metrů; Musil – Svoboda 1998, 140) odděluje od předhradí skalní trhlina upravená jako příkop. Kvůli terénním úpravám nejsou v současnosti na povrchu předhradí patrné stopy zástavby, na akropoli nepravidelného obrysu se zachoval mírně nerovný povrch, ani on však neumožňuje rekonstrukci hradního komplexu. Na jižní straně se snad nacházel parkán (Beran a kol. 2013, 124 – 125; Durdík 2000, 488). Prostora vysekaná do skály se interpretuje jako pozůstatek studny (BZO 2005, 130).

Hrad lidé postupně rozebrali na stavební materiál, první příkop je zasypán komunálním odpadem, druhý a třetí příkop zavezen a val mezi nimi zplanýrován kvůli výstavbě hřiště v 70. letech 20. století, navážky na zahradě fary narušily terénní konfiguraci předhradí a u valů na předhradí byly vystavěny boudy a kůlny (BZO 2005, 130). Při úpravách areálu se našel soubor železných hrotů šipek, část

uložena v Muzeu Orlických hor, část v soukromém vlastnictví. Hroty nejsou chronologicky citlivé, nicméně převažují střely do kuše, které jsou oproti šipkám do luků těžší a průraznější, a od 14. století kuše vytlačují luky z vojenského použití, nález se proto může zřejmě ztotožnit s dobytím hradu Jiřím z Poděbrad (Dragoun 2008, 107 – 108; obr. 17:1). Historii zříceniny objevil Jan Karel Rojek, kněz a národní buditel, v polovině 19. století (Musil – Svoboda 1998, 140).

Hlodný (též Alt Schloss, Starý zámek, Stenzlova zřícenina)

Tento zaniklý a možná nedostavěný hrad se nachází na svahu ostrožny vrchu Bělá nad levým břehem řeky Bělé a bezejmennou vodotečí západně od samoty Tisovec a osady Bělé v nadmořské výšce 630 metrů. V písemných pramenech se objevuje až roku 1576 při dělení solnického panství Benjamina z Vlkanova, kdy se uvádí již jako pustý. Vybuďoval ho nejspíše v polovině 14. století Jan Ovčír z Žampachu, který založil a vlastnil zdejší uhřínovské panství. Na konci 14. století jej koupil Půta z Častolovic a spojil se svým rozsáhlým panstvím v povodí Bělé, čímž hrad ztratil svou sídelní a správní funkci. První zmínka o nedalekém Novém hradě pochází z roku 1427, pokud Hlodný do té doby ještě fungoval, tehdy došlo k jeho definitivnímu opuštění (Durdík 2000, 162).

Hrad má jednoduchou menší dispozici (40 x 15 metrů; Svoboda 1995, 358) lichoběžníkového půdorysu (obr. 2; 11:1, 2). Od převýšeného svahu je oddělen šijovým příkopem širokým až dvacet metrů, podél západní i východní strany se táhne příkop s valem zhruba do poloviny délky jádra, kde svah pokračuje strmě dolů. Na čele a na východní straně se dochovaly útržky kamenné hradby spojované na maltu. Téměř po celé západní straně lze díky valovitým destrukcím vysledovat obvodovou hradbu. Na čelní straně se nachází vyvýšenina (suťový kužel) se zachovaným fragmentem zdiva, o níž nepanuje shoda, zda-li je přírodního původu nebo pozůstatek bergfritu. Za ní jsou zřetelné reliktu obvodových zdí zřejmě dvouprostorové budovy s rozměry 18 x 9 metrů. Protože zadní strana není ohrazena příkopem, vyhlíží to, jako by hrad nebyl dokončen, stavebníci však jen nemuseli považovat ohrazení i na této straně za nutné, neboť přístup je zde velmi obtížný (BZO 1985, 190; Musil 2009c, 353; Nesejt – Hrubý 2009, 467; Fiala a kol. 1989, 115; Zrůbek 1991, 102). V roce 1988 a 1990 zde byla při terénní prospekci nalezena keramika ze 13. až 14. století a uložena v Muzeu východních Čech

v Hradci Králové s př. č. 22/89 (BZO 2005, 141; Kalferst – Sigl – Vokolek 1991 – 1992, 27; tab. 3). Na strmých svazích pod hradem se nachází mnoho úlomků malty, v jádře pouze na suťovém kuželu (Kosař 2009, 86).

Na území zaniklé vsi Tisovec byla nasbírána keramika ze 14. století – ještě před Tisovcem zde v době existence hradu zřejmě stála osada, jež mohla fungovat jako hospodářské zázemí Hlodného (BZO 2005, 141; Frýzek 2005, 19 – 20; Musil – Svoboda 1998, 49 – 51). Málo patrné stopy dvora nebo jiného hospodářského zázemí objevil Martin Kosař i přímo na plochem vrcholu Bělé nad samotným hradem (Kosař 2009, 84 – 86).

Nový hrad (Klečkov)

Zřícenina možná nejrozsáhlejší hradní novostavby na počátku husitských válek leží na ostrožně ve výrazném meandru řeky Bělé mezi Skuhrovem nad Bělou a Deštným v Orlických horách nad autobusovou zastávkou Klečkov v nadmořské výšce 498 metrů (Kučerová 2008, 22). První písemná zmínka pochází z roku 1427, zřejmě jej nechal vybudovat Půta mladší z Častolovic. Hrad obléhal roku 1440 Jan Kolda ze Žampachu a nechal zhruba 450 metrů západně od jádra hradu postavit polookrouhlé obléhací opevnění, dobyl však pouze předhradí. 6. prosince roku 1440 zvládnul Jetřich z Miletínka s vojskem hradeckého landfrýdu Nový hrad zazásobit proviantem a poté bylo sjednáno příměří (Šandera 2009, 590). Zrůbek chybně uvádí, že byl Koldou zničen. V roce 1495 je již hrad při převodu panství popisován jako pustý (Zrůbek 1992, 136, 179 – 180).

Rozsáhlý areál má pětidílnou dispozici (dvě předhradí a trojdílná akropole) a délku 250 metrů (obr. 5; 17:2 – 23:1). U prvního předhradí, které bylo zajištěno kromě pět metrů hlubokého šijového příkopu i bočními příkopy, naznačuje absence stop zástavby obrannou funkci. Podle neorganického napojení příkopu na jižní straně na jeho pokračování podél druhého předhradí bylo první předhradí pravděpodobně teprve dodatečně přistavěno. Bývá sem kladeno sídlo lapkovské družiny Půty nejmladšího z Častolovic. Jeho rozměry jsou 60 x 17 metrů. Obě předhradí na úzké šíji od sebe odděluje příkop vytesaný do skály, který je 13 metrů široký a 7 metrů hluboký. Druhé předhradí dlouhé 45 metrů obíhá z jižní strany příkop s valem, který pokračuje podle jižní strany jádra a chrání téměř celou akropoli až na strmou

severozápadní stranu. Zachoval se relikt brány a stopy obvodové hradby. Na nejnižším místě šije ve třetím nejširším příkopu (šířka 25 metrů, hloubka 7 metrů) se nachází prohlubeň, která nejspíše sloužila jako nádrž na vodu (Durdík 2000, 387 – 388). Akropole je polygonálního obrysu, v níže položené dolní části, kde se dobře dochoval průběh obvodové hradby, procházela vstupní cesta a stoupala svahem na jižní straně do malého příhrádku a poté do střední části jádra. Ta má dosud zachovanou hradbu se zaoblenými nárožími. Nejvýše položenou horní dispozici hradu nejspíše obíhal parkán a nachází se zde terénní reliкty a drobné fragmenty zdiva, u kterých se předpokládá, že se jedná buď o hranolovou věž nebo část podkovovitého paláce (Svoboda 1995, 364). Z vnějšího příkopu vystupuje na severovýchodě pozůstatek velké polookrouhlé bašty, kterou obíhá níže položená parkánová hradba a která je pravděpodobně dodatečně postavená jako nutný prvek aktivní obrany. Celý hradní komplex byl koncipován jako vojenská a mocenská opora majitele (Durdík – Sušický 2012, 88 – 91). Pamětníci vzpomínají, že ještě před padesáti lety byla dochovaná spodní část hradeb s malými „okénky“ (Klímová 2015).

Obléhací opevnění (prakoviště) Koldy ze Žampachu leží v úbočí kopce jménem U Lesa. Příkop je hlouben do zeminy, nyní jeho hloubka činí půl až jeden metr a z vykopané hlíny byl navršen val, dnes vysoký kolem metru a půl. Objekt se dobře dochoval, jen val je poškozen vkopem (BZO 2005, 170; Musil – Svoboda 1998, 90 – 93; Wolf 2002, 23).

Řádný terénní výzkum zde zatím nebyl proveden, zřícenina je však častým terčem amatérských vkopů, ve vnitřním areálu hradu jsou patrné amatérské úpravy. Z povrchových sběrů jsou známy keramické střepy datovatelné do 14. a 15. století, mazanice, zlomky železných nožů, struska nebo maltovina (BZO 1978 – 1979, 121; BZO 1986 – 1987, 177; Kalferst – Sigl – Vokolek 1989, 17). Již v 19. století získal Archeologický sbor darem od pana Pelikána tři podkovy (Smolík 1876, 594). Významná byla činnost bratří Klenů (Klen 1937, 24 – 31) ve 30. letech 20. století, kdy na hradě našli keramiku, vybroušený brousek, hřebíky, železné křesadlo ve tvaru písmene B s vyrytým křížkem, půlku podkovy, cihly, z nichž některé měly sklovitý povrch a na jedné byl vyryt křížek, a především soubor asi sta zlomků gotických kachlů. Jan Klen z nich slepil asi čtyřicet větších kachlových celků, datovatelných do období kolem roku 1400, velmi dobře pálených, nepolévaných, z cihlářské žlutky a velikostí

kolem 20 x 20 centimetrů. Zbarveny byly cihlově s mnoha odstíny, obvod zvýrazněný zvýšeným úzkým lemováním, vzadu měly až patnácticentimetrová žebra s otvory pro dřívka, aby kachle držely spolu ještě před spojením mazanicí. Žebra se postupně zužovala, než kruhovitě končila. Kachle byly osmi druhů a kromě kachle se znakem se vyskytovaly všechny ve více kusech. Šest druhů patřilo ke čtvercovému řadovému typu a dva k římsovým obdélného tvaru s vyvstalým dvouzubím, které napodobovalo zuby hradeb. Vypouklé obrazce posloužily ke chronologii, jedná se především o náboženské motivy jako klanění tří králů, Adam a Eva, sv. Jiří nebo symboly evangelistů, dále se objevuje erbovní kachel Zajíců z Hazmburka, trubač nebo rytíř na koni, římsové kachle nesou ornamentální výzdobu nebo vyobrazení zápasících draků (BZO 2005, 252 – 253; Klen 1937, 25 – 31; Poche a kol. 1980, 329). Bohužel se z celého souboru dochovaly pouze čtyři kusy, uložené ve Vlastivědném muzeu Dobruška (obr. 23:2 – 30).

Hrad v Dobřanech

Hradní zřícenina se nachází na skalnatém ostrohu nad Dobřanským a Zlatým potokem cca 600 metrů západně od centra Dobřan. Neobjevuje se v žádných písemných pramenech. Většinou se přisuzuje Drslavicům z Dobrušky, protože v roce 1358 vlastnili patronátní právo k dobřanskému kostelu (první písemná zmínka o vsi Dobřany; Fiala a kol. 1989, 89). Jistou stopou může být predikát „de Richnwald“ použitý jedinkrát Jindřichem II. z Lipé v roce 1320 ve smlouvě Mutiny z Dobrušky s městem Dobruškou. V regionu jsou dva architektonicky zajímavé hrady, o jejichž vzniku nemáme informace – Dobřany a Frymburk. Dobřanský značný rozsah a frymburská mohutná věž nasvědčují, že byly postaveny význačnými šlechtickými rody. Frymburk se poprvé v písemných pramenech objevuje v roce 1354 díky patronátu jakéhosi Matyáše z Frymburka k olešnickému kostelu, již roku 1362 je však hrad majetkem Čenka z Lipé, bratra Jindřicha. Jindřichův predikát „z Rychnwaldu“ se vykládá různě. Podle Jana Rojka patří název Rychnwald právě hradu u Dobřan, poněvadž se hrad nenachází přímo ve vsi, ale půl kilometru od ní, tudíž nemusel mít stejného majitele, navíc se v papežském desátku ve druhé polovině 14. století popisuje kostel v Dobřanech jako chudý, neplatil desátky. Je nepravděpodobné, že by pánové z Dobrušky, kteří vlastnili mnoho kostelních nadání, připustili, aby byl kostel u jejich sídelního hradu chudý. Rojek zdůrazňuje i existenci zaniklého kostela u Bystrého, jehož

patronátní právo vždy patřilo majitelům Frymburka, neboli i rodu z Lipé. Sedláčkovu umístění Rychnvaldu k Lysicím na Moravě je mylné, neboť ve 14. století spadalo Lysicko s hradem Rychnvaldem do majetku rodu z Kunštátu. Podle Františka Musila založil Frymburk nebo Dobřany Jindřich I. z Lipé a před rokem 1320 postoupil své podorlické majetky synům Jindřichovi II. a Čeňkovi, tehdy zřejmě vzniknul i druhý hrad. Jindřichovi podle jeho přídomku patřil hrad u Dobřan a když později přesunul svou pozornost na Moravu, dva hrady tak blízko sebe byly zbytečné a Rychnvald, neboli hrad u Dobřan, byl opuštěn (Musil 2000, 17 – 19).

Objekt je dvoudílné rozměrné dispozice (obr. 1; 8:1 – 10:2), čelo chrání mohutný šijový příkop přes dvacet pět metrů široký a sedm metrů hluboký, na něhož navazují boční příkopy s valy, v nejnižší části v severovýchodním rohu se nachází prohlubeň sloužící snad jako studna. Přístupová komunikace od východu, tedy ve směru od vsi, překonávala příkop na jeho jižní straně a pokračovala podél vnější strany valu do protáhlého předhradí, ležícího o něco níže. Obdélné předhradí s rozměry 110 x 20 až 30 metrů se nachází za jádrem a zachovaly se zde relikty čtverhranné volně stojící stavby – lícované a amorfní zdivo na obvodu vyvýšeniny vymežující devět metrů dlouhý a osm metrů široký objekt. Možná se jednalo o hranolovou věž kontrolující cestu v údolí Zlatého potoka. Akropole tvaru nepravidelného obdélníku o rozměrech 56 x 20 metrů (Musil – Svoboda 1998, 40 – 42) leží výše než předhradí, od kterého ji odděluje příkop, a kromě severní hrany je chráněna parkánem. Brána se nachází na jihozápadní straně v hlavní hradbě, nejspíše ji tvořila do parkánu vystupující branská věž. K jižní hradbě byl na spáru přičleněn malý objekt (2 x 2,5 metru). Za hradbou na čelní straně se dochoval kuželovitý terénní relikv, snad volně stojící okrouhlý bergfrit s předpokládaným průměrem devět až deset metrů. K západní části severní hradby se upínal minimálně dvouprostorový palác široký devět metrů (Durdík – Sušický 2012, 24 – 25).

Celý areál naneštěstí značně poničily terénní úpravy na východním předpolí, v prostoru vnějšího opevnění a přístupové komunikace hradu, kde byla provedena nivelizace, stavba dřevěného a zděného objektu, toalet i terasování. Samotná středověká komunikace se zavází stavebním odpadem a severní val byl proražen kvůli zřízení lesní cesty. Základy bergfritu nesou stopy terénních úprav pro nouzový přístřešek (BZO 2005, 49).

Solnický zámeček

Původně byl Zámeček založen Benjaminem z Vlkanova jako tvrz poté, co od Arnošta, falckraběte rýnského, odkoupil solnické panství, protože zde neměl nikde odpovídající sídlo. Roku 1559 (Poche a kol. 1980, 390) skupil měšťanské domy severozápadně od náměstí a mezi lety 1560 a 1565 vybudoval tvrz. Nacházela se tehdy zřejmě u městského opevnění, jak naznačuje zápis v městské kronice z roku 1620 o prodeji gruntu za městem za městskou „zdi“ proti Benjaminově ratejně (Kronika města Solnice I. díl část 1, 33). Prvně se o tvrzi písemné prameny zmiňují v roce 1568, poté v roce 1576 při dělení Benjaminova majetku, kdy ji získal jeho syn Martin. Tehdy se v soupise popisuje i zázemí sídla: ratejna a sladovna v ohrazeném dvoře, k němu přiléhající louka, štěpnice a chmelnice, naopak při tvrzi se nacházel pivovar a valcha. Roku 1608 připadlo sídlo k třetímu dílu panství Benjaminu II. Vlkanovského, který mu byl roku 1623 změněn na manství a Ferdinand II. mu měl panství dát v léno, Benjamin však již roku 1628 emigroval a lenní slib zřejmě nikdy nesložil, císař proto třetí díl panství postoupil Jindřichovi z Donína (Musil – Svoboda 1998, 159 – 160). Tvrz se při předání popisuje jako prázdný vydrancovaný zámek. Kvůli Jindřichovým dluhům se zde vystřídalo několik věřitelů, poslední z nich – Johann Cornelius von Ceonens sídlo opravil a zrenovoval. V roce 1700 pak svůj díl panství prodal karmelitánům (Musil – Svoboda 1998, 162).

Dispozice jednopatrového sídla má neobvyklé schéma dvojice vůči sobě posunutých jednotraktů (obr. 7; 34:2). Vstupní síň se vstupy do kuchyně, komory v západním traktu, sklepů a snad i do patra je umístěna v nároží. Patro obsahovalo horní síň, komoru nad kuchyní, která byla užší zřejmě kvůli předpokládanému dymníku, a roubenou světnici, která se poprvé připomíná roku 1653. Pozdně gotickou stavbu zvenčí zpevňují mohutné pilíře. Na desce, která původně zdobila severní průčelí a nyní je uložena v místnosti v přízemí, je vytesaná pětistá růžice s letopočtem 1565, kamenická značka a špatně čitelný nápis „Sam Pan Buoh me potiessil nij.. /[r]jač we wssēm mem korn mry.“ (Musil – Svoboda 1998, 159). Pro zlepšení reprezentační funkce byl záhy doplněn východní trakt, prodloužena síň, přistavěna komora na boku kuchyně a schodiště v dnešní poloze. Východní trakt obsahoval úřední kancelář v přízemí a v patře tabulnici (velký sál). V první třetině 17. století přistavili přístavek na severozápadě

budovy s obytnou místností s arkýřovým prevétem v patře (Musil – Svoboda 1998, 158 – 159). Na konci 17. století nechal Johann Cornelius von Ceonens zřídit druhou černou kuchyni v severozápadním koutě síně v patře, postavit trémové stropy se záklopy a malovaný strop v severovýchodní místnosti. Za karmelitánů byl „zámeček“ upraven na panskou hospodu, která je doložena již k roku 1704, a pekárnu. Roku 1749 ji odkoupil Augustin Bek. V první polovině 19. století prošel Zámeček výraznou vnitřní přestavbou za účelem modernizace, bylo zbudováno trojramenné schodiště, v patře byly zrušeny prevétové arkýře a z roubené světnice se stal taneční sál (Musil – Svoboda 1998, 162 – 163). Původní ohrazující zeď, jdoucí podél silnice až před čp. 70, se udržela do 90. let, kdy byla při stavbě marketu a parkoviště stržena (Klímová 2015).

Kvasinský zámek

Pozdně renesanční tvrz, která byla postupně přestavěna na zámek, založil pravděpodobně Bedřich z Vlkanova někdy po roce 1608, kdy převzal svůj díl solnického panství, neboť při konfiskaci jeho majetku po Bílé hoře roku 1623 padla první zmínka o ní (Fiala a kol. 1989, 250). Uvažuje se, že před ní zde mohl stávat kvasinský dvůr. Tvrz patřila k typu blokově sevřené vily. Při konfiskaci byla popsána jako nová stavba postavená z kamene, spodní podlaží celé klenuté. Přináležely hospodářské budovy a lázeň. Podle stavebně-historického průzkumu dnešního zámku se jednalo o dnešní hlavní zámeckou budovu, původně jednopatrovou s dvoutraktovou dispozicí s vestibulem uprostřed jižního traktu, obráceného do nádvoří. Zatímco přízemí bylo klenuté, patro mělo stropy trémové. Rok 1653, kdy panství po sporech s Jindřichem z Donína a jeho synem Hanibalem získal řád Bosých Karmelitánů z kláštera Panny Marie Vítězné v Praze, se stal pro tvrz významným mezníkem. Zchátralou budovu při převodu majetku charakterizovali takto: „... od kamene vystavěná, však na zdech velmi strhlá, takže skoro vůkol a vůkol pilíři a kleštěmi podepřena a stažena jest...“ (Musil – Svoboda 1998, 79). V přízemí se nacházela kuchyně, světnice pro písaře a dva suché sklepy s jedním sklepem podzemním, v patře pak dvě světnice se dvěma komorami a v podkroví ještě malá světnička. Kromě obvyklých hospodářských budov a lázní k tvrzi patřil i pivovar zbudovaný ze dřeva. Vedle tvrze směrem na východ, v současnosti u křižovatky hned u zámku a továrny Škoda auto a. s., stál hospodářský dvůr. Karmelitáni tvrz opravili a přestavěli na

trojkřídlý jednopatrový barokní zámek (obr. 3; 4:1; 12:1 – 14:1), podle datovaného portálu fortny se tak stalo před rokem 1706 (Musil – Svoboda 1998, 80). Obě dostavěná křídla nahradila hospodářské budovy, jsou v přízemí valeně klenutá s dvojicemi trojbokých výsečí. Severovýchodní křídlo bylo disponováno jako příčný dvoutrakt s chodbou při nádvoří, zatímco jihovýchodní jako hloubkový šestitrakt, kde se v přízemí zřídily stáje a chlévy a v patře sýpka. V hlavní budově se z těchto oprav a přestaveb dochovala, kromě jiného, barokní klenba v zámecké kapli, tehdy kanceláři úředníka. Samostatná budova stáje z části uzavírala čtvrtou stranu nádvoří a tvořila „čtvrté křídlo“ zámku. Vedou se debaty o tom, do jaké míry se za karmelitánské přestavby dochovala původní pozdně renesanční tvrz, zda nebyla například úplně stržena a použit z ní jen materiál. Vzhledem k tomu, že přízemí hlavní budovy je postaveno z cihel, obkladové kameny jsou pouhé kamenné desky a sklepy jsou z cihel též (Klímová 2015), zřejmě se z původní tvrže nedochovalo prakticky nic, pokud máme věřit popisu budovy při převodu majetku. Karmelitáni též postavili nový vrchnostenský pivovar pod zámkem a dvorem u řeky. Ve druhé čtvrtině 19. století se v rámci celkové empírové a klasicistní přestavby za rytíře Antonína Slivky ze Slivic a jeho sestry Anny (Fiala a kol. 1989, 250: mylně uvedena jako Slivkova manželka) přidalo další patro s dřevěnou věžičkou na hlavní budově a na ostatních křídlech půdní polopatra. V roce 1874 za barona z Valbelly se přistavěl objekt k hlavní budově na severozápadním nároží s loveckým sálem a na něj navazující zimní zahrada, s čelní stěnou ze dřeva s bohatě vyřezávaným dekorem (Vlček 1999, 329 – 330). Za Viléma Königswartera byla zřejmě zřízena dřevěná kuželna v parku u křižovatky, která byla kvůli dezolátnímu stavu stržena v 90. letech 20. století, dosud po ní zůstaly zděné základy (Klímová 2015). Také nechal vysvětit kapli sv. Antonína Paduánského (velmi často mylně považovaná za kapli sv. Františka a sv. Josefa kvůli vitráži zobrazující právě tyto dva světce spolu s císařem Františkem Josefem I.; na oltářním obraze je však zobrazen sv. Antonín). V letech 1928 – 1929 za Františka Karla Janečka byl postaven dům zahradníka napojený na skleníky táhnoucí se podél zdi od zimní zahrady. Vzhled interiéru zámku pochází především z 19. a 20. století v historizujícím stylu (Láska 1948, 91, 98 – 103, 162; Musil – Svoboda 1998, 78 – 81; Poche a kol. 1978, 199; Stavebně historický výzkum zámku Kvasiny 1983, 31 – 109; Zrůbek 1992, 215 – 216).

V 80. letech provedl u hlavní budovy Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze dvě sondy. První sondu vedli při jihozápadním průčelí hlavní budovy mezi první a druhou osou od pravého nároží. Neodhalili základ nárožního pilíře ani středověký pilíř průčelí. Kamenný obklad soklu zde volně přesahoval o patnáct centimetrů základové zdivo z lomového kamene. Základovou spáru našli 170 centimetrů pod terénem. Skarpa předstupovala až 70 centimetrů před zdivo, její základová spára ležela 110 centimetrů pod terénem. Druhou sondu položili před severozápadním zadním průčelí budovy v pravém krajním poli fasády. Výkop dosáhl hloubky 160 centimetrů, na levé straně odhalil základové zdivo pilíře. Deskový obklad soklu průčelí byl podezděn velkými kameny do 40 centimetrů pod terénem, kde úskok zdiva činil 30 až 35 centimetrů. Dál pokračovala zeď svisle a pečlivě vyzděná až do 95 centimetrové hloubky. Zde základové lomové zdivo předstoupilo o osm až deset centimetrů a pokračovalo hlouběji mírně šikmo. Základové zdivo opěrného pilíře vyhlíželo značně odlišně, bylo z lomového kamene naházeného do základové jámy, nebylo provázané se základovou zdí. Jeho základová spára byla výše než spára základu zdi, a to v hloubce 140 centimetrů (Stavebně historický výzkum zámku Kvasiny 1983, 44 – 45). Podle vyjádření majitelky Soni Klímové se obvodové zdi přízemí hlavní budovy skládají z cihel a kamenných desek, zdi mezi místnostmi jsou pak z cihel. Při opravách v prvním patře budovy se sesula omítka a odhalila vnitřní zdi. Tvoří je trámy o průměru zhruba třiceti centimetrů dlouhé přes celou délku zdi, navršené na sebe. Vzhledem k šířce zdi mezi místnostmi se mezi trámy nalézají mezery, neví se však, co ji vyplňuje (Klímová 2015).

K zámku patří i devítihektarový anglický park. Není přesně známo, kdy došlo k jeho založení. Při převzetí panství karmelitány se v soupise zmiňují menší sady a zahrada pro kuchyni, za jejich vlády došlo zřejmě k založení parku. Jeho rozsah je znázorněn na mapě stabilního katastru jako strukturovaný francouzský park, rozkládal se na návrší, kde stojí zámek, zhruba po dnešní čp. 202. Rozšíření ve stylu anglického parku se dočkal až v polovině 19. století za Antonína Slivky ze Slivic, jak dokládá nejen mapa stabilního katastru, ale i botanická analýza provedená Františkem Frolou v devadesátých letech, který kostrové stromy parku odhadl na 150 až 200 let staré (Klímová 2015). Jaroslav Láska píše také o „kamenné zahradě“ založené za Karmelitánů. Nacházela se pod zámkem u řeky, dosud sem míří dvě kamenná schodiště

– jedno ze zadního zámeckého dvorku, druhé ode dveří ve zdi, o niž se opírá skleník. U této zahrady se nacházel rybník zvaný Dolejší, vysušený na počátku 20. století buď za Viléma Königswartera, nebo za Františka Karla Janečka (Láska 1948, 139, 143). Za Königswartera byl zřízen v místě dnešního největšího rybníka malý rybníček kvůli výstavbě vodní elektrárny u čp. 101 v roce 1905, kde se dodnes zachovala její hrázděná budova. Protože se rybníček neustále zanášel, záhy vybudovali na náhonu ještě odbahňovací nádržku, z níž je dneska rybníček s ostrůvkem na pravo od cesty (směrem od zámku). František Karel Janeček pak nechal vysázet kaštanovou alej od zámku k nádraží, která bývá někdy mylně datována do poloviny 19. století. V 70. letech rozšířila místní organizace Československého rybářského svazu v Solnici rybník do dnešní rozlohy a zřídila vedle něj ještě jeden větší rybník (Klímová 2015).

Postolkovská tvrz

Druhá kvasinská tvrz zamotala v počátcích bádání mnoha historikům a vlastivědcům hlavu. Prvním, kdo se o ni začal zajímat, byl August Sedláček, který narazil na zmínku o ní v trhové smlouvě uložené v deskách zemských (Dostál 1935, 17; Hajn 1937, 50). Smlouvu v roce 1670 uzavřeli Bedřich Filip, Jindřich a Jan Petr Vlkanovští z Vlkanova s řádem Karmelitánů o prodeji tvrze Postolkov (Musil – Svoboda 1998, 82; Zrůbek 1992, 146). Další informace se Sedláčkovi nepodařilo dohledat, tvrz nejdříve umisťoval do Solnice nebo Rychnova nad Kněžnou, nakonec ji ztotožnil s rozvalinami stavení mezi Solnicí a Rychnovem. Problémy však způsoboval název jedné kvasinské tratě – Postolkovská. Průlom v této otázce učinil Josef Dostál, kterému se podařilo najít další písemné prameny k Postolkovu. Jedním z nich je rozsouzení sporu Simeona Applmana s Lidmilou Talackovnou z Ještetic právě o tvrz v Postolkově. Applman si ji roku 1623 nárokoval jako součást zkonfiskovaného majetku po Bedřichovi z Vlkanova, třebaže tvrz Bedřich roku 1616 daroval Lidmile, své manželce, tudíž se na ni konfiskace nevztahovaly. Hradečtí krajští hejtmani proto tvrz přisoudili Lidmile. Druhou zmínkou je soupis obyvatel a jejich víry z roku 1651, kde Lidmila přiznává své poddané „ze statečku mého kvasynského“, na závěr potom potvrzuje správnost listiny: „Já Lidmila Vlkanovská, rozená Talackova z Ještetic a na dvoře ve vsi v Kvasynách...“ (Dostál 1935, 18). Tímto písemným pramenem se hledání tvrze dostalo na správnou stopu. Nejstarší zmínku, ač nikoliv přímo o tvrzi, našel

František Hajn – v roce 1498 se pro hostinu v Solnici pro pernštejnského hejtmana skládaly i okolní vsi, samostatně se zmiňuje i jakýsi Postolka, který též musel přispět. Nejspíše se jednalo o nižšího zemana s vlastním dvorem nebo tvrzí (Kronika města Solnice I. díl část 1, 59). Poté v roce 1559 kupuje Benjamin z Vlkanova kvasinský statek od zemana Dobše (ve starší literatuře psán jako Tomeš Zeman) spolu s mlýnem a pilou (Kronika města Solnice I. díl část 1, 126; Láska 1995, 232; Zrůbek 1992, 147), jako rukojmí smlouvy je uveden mezi jinými i Václav Postolka z Kvasin. Hajn se domnívá, že někdo z jeho předků mohl statek nebo dvůr založit (Hajn 1937, 51 – 52). O tvrzi se poté v písemných pramenech hovoří až roku 1616, když ji Bedřich z Vlkanova postoupil manželce Lidmile Talackové z Ještětice. Díky tomu měl Bedřich po zkonfiskování svého majetku kde dožít. Dalším vlastníkem byl Lidmilin a Bedřichův syn Burian Felix Vlkanovský, jehož synové tvrz roku 1670 prodali karmelitánům. Ti ji pravděpodobně přeměnili na hospodářský dvůr, který fungoval až do roku 1727, kdy byl řádem zrušen. Roku 1753 pak jeho pozemky posloužily jako náhrada poddaným za zabranou půdu u Debřec (Fiala a kol. 1989, 250; Kuča 2004, 808; Musil – Svoboda 1998, 82). Na počátku 18. století v okolí Postolkova vysázal fořt Hendrych Byron dubový les, proto se mu dodnes říká Byronův les, resp. zkomoleně Byroňák, popř. Bažantnice, neboť tu v 19. století bývala. Tento les se nachází zhruba mezi novým kvasinským rybníkem u cesty na Ještětice a obecním úřadem. Poblíž terénní hrany nad údolím řeky Bělé na místě tzv. Sedmicestí je terén velmi „živý“, výrazně členitý a zvlněný. Zde pravděpodobně stála Postolkovská tvrz (Hajn 1937, 59; Musil – Svoboda 1998, 82). Někteří badatelé ji umisťují do lesa Boroviny (Fiala a kol. 1989, 250; Zrůbek 1992, 215 – 216), ten však do kvasinského katastru, ať už historického nebo současného, prakticky nezasahuje a spadá pod Ještětice a Brocnou. Tyto vsi ale Bedřich z Vlkanova nevlastnil (Kronika města Solnice 1. díl část 2, 268).

Svinecká tvrz

Tato tvrz vznikla na místě dvora v Malé Svinné, který založil Benjamin z Vlkanova v místě několika poddanských usedlostí a poprvé se připomíná roku 1576. Při dělení majetku mezi Benjaminovy vnuky na počátku 17. století získal Svinnou Karel z Vlkanova a zvolil si ji za své sídlo. Jeho tvrz se v písemných pramenech objevuje poprvé roku 1624 při konfiskaci majetku. Jindřich z Donína ji nechal zpustnout, proto

se roku 1653 při odhadu panství píše pouze o dřevěném dvoře, při němž stávala tvrz. Poté se již uvádí jenom dvůr, poddanské usedlosti tehdy zřejmě v Malé Svinné zanikly také, napříště už se tudíž hovoří pouze o Svinné a nerozlišují se její části. V 80. letech 18. století dvůr nechal Státní náboženský fond zrušit a pozemky rozprodal poddaným. Vzniklo zde šest nových usedlostí, které se nazývají Svinecký dvůr (Musil – Svoboda 1998, 164 – 165).

5.2 Sklářny

Víska – Dörfel

Tohoto stanoviště se týkají nejstarší písemné zmínky o sklářské huti v Orlických horách, jak jsem již popsala v obecném pojednání o místních sklárnách. V takovém případě by zde sklářská huť pracovala již od druhé čtvrtiny 16. století. Patřila k opočenskému trčkovskému panství a z jejího skla byly pravděpodobně vyrobeny okenní kotouče, kterými roku 1574 osázel sklenář Pavel z Opočna okna kostela Všech svatých v Novém Městě nad Metují. V Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze má být uložen okenní terčík s malovaným dekorem sv. Kateřiny z dešenského kostela datovaný do roku 1591. Z roku 1598 pochází číše se znaky Viléma Ostrovského ze Skalky a na Skalce, hejtmana opočenského panství, a jeho manželky Markéty Tamchynové z Doubravice a Tošova, z roku 1599 pak torzo čtyřboké lahve se znakem Trčků z Lípy. V kostele sv. Máří Magdalény v Ledcích se nacházejí okenní terčíky se znaky Jana Rudolfa Trčky a jeho manželky (Šplíchal 2012, 24). Roku 1607 se chlubil Petru Vokovi z Rožmberka vítacími čísemi (tzv. vilkumy) z jeho huti a jednu mu poslal. Známé jsou i objemné sklenice – humpeny. Většina dochovaných výrobků je z čirého skla s bohatě malovaným dekorem, především trčkovských erbů a erbů jejich příbuzných a přátel (Pivcová 1992, 2 – 3; Šplíchal 1988, 2). K huti nejspíše náležela osada Ošerov, německy Aschergraben, což podle Jaroslava Šůly odkazuje na výrobu potaše, a osada Brand, kde se měly pálit milíře (Šůla 1987, 4 – 5).

Ve Vísce se nacházel hospodářský dvůr a kovárna, kolem nich vedla cesta do hutě a k obytné kolonii, protéká zde bezejmenný potok. Na mapě stabilního katastru jsou zakreslena torza domů obytné kolonie, u čp. 9 by mělo jít o dům Samuela Preisslera, majitele sklárny. Tato budova měla kamenné základy, na nichž stál nejdříve dřevěný, posléze cihelný dům. Sklep byl odvětráván kamennou šachtou. U domu

odbočuje cesta k předpokládané lokalitě sklárny. Budovy obytné kolonie zřejmě nemávaly pouze jedinou obytnou místnost (Šplíchal 2012, 22 – 26).

Stará Hut'

Na začátku srpna roku 1970 na této lokalitě provedlo Muzeum Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou a Okresní muzeum v Náchodě pod vedením Václava Tocháčka zjišťovací sondáž (Tocháček 1973, 298; obr. 38:2). Na mírném svahu několik desítek metrů od potoka se našly zbytky pravoúhlého objektu orientovaného severovýchod – jihozápad. Byla zde provedena sonda I/70 4 x 1 metr uprostřed vnější stěny. K fixaci okraje sondy využili blízkou chalupu, která stojí 25,70 metrů od ní, Tocháček uvádí čp. 28, dnes má budova již jen evidenční číslo 8, stavební parcela číslo 155 na katastru Velkého Uhřínova. V ornici našli ojedinělé střepy a zbytky skloviny. Třicet pět centimetrů pod povrchem objevili zával z plochých opukových kamenů, místy opálených (Tocháček 1973, 298 – 299), původně tvořily nasucho kladenou zídku, resp. základy objektu. Ty jsou zapuštěny padesát pět centimetrů pod dnešní úroveň terénu. Mezi nálezy patřily okenní terčíky, zlomky plochého bílého skla a světle zelených nádob (spodky nádob se čtverhranným dnem, hrdla lahviček) a větší množství keramických střepů pocházejících z nádob vytáčených na rychlém kruhu, dobře vypálených a bez výzdoby. Průměr okrajů nádob činil dvanáct až osmnáct centimetrů. Většina střepů měla na vnitřní straně a ojediněle i na vnější světle zelenou, hnědavě rezavou nebo žlutozelenou polevu. Střepy bez polevy byly tvrdě vypálené, občas tuhované po obou stranách. Hrubší střepy nesly cihlově červené zbarvení s příměsí slídy, jemnější zlomky měly povrch vyhlazený do světle šedé barvy. Okraje nádob se dělily do tří typů: bohatě profilované žebírky a žlábků, prostě rozevřené a na vnější straně půlkulovitě zesílené a prostě rozevřené s převislým ovalením s polevou na vnitřní i vnější straně. Zlomky uch byly šedočerné barvy a tvaru širokého páskového. Nalezlo se také torzo pánve na dutých nožkách s vnitřní polevou světle zeleného zbarvení (Tocháček 1973, 300).

V. Tocháček objekt na základě nálezů datoval do konce 16. a počátku 17. století (Tocháček 1973, 298), jeho datace je však považována za chybnou, sklárna zde pravděpodobně fungovala od přelomu 17. a 18. století. Skončila roku 1724 (Pivcová 1992, 2 – 3; Šplíchal 1988, 2 – 3).

Deštné v Orlických horách – Na Cikánce

Lokalita se nachází na východním svahu Malé Deštné u hranice katastrálního území obce Deštné v Orlických horách a Trčkova, což v počátcích moderního bádání způsobilo jisté zmatení, když Václav Tocháček uvedl lokalitu omylem pod názvem Trčkov, postupně se však prosadil správný název odvozený od obce Deštné.

V létě 1971 zde proběhl výzkum pod vedením Václava Tocháčka (Tocháček 1974, 415; obr. 38:1). Na mýtině protažené k jihu, ploše o něco větší než dva hektary, se rýsovaly kopcovité útvary, v nichž našli odpadové haldy s velkým množstvím střepů z rozbitých a nepovedených skleněných výrobků a zbytky skloviny. Haldy se kumulují v jižním výběžku mýtiny, sonda I/71 o rozměrech 4 x 1 metr ve vzdálenosti sto metrů od nové silnice byla proto položena v horní třetině, kde se předpokládal vlastní objekt sklárny. Sonda protнула výrobní sklářský objekt s množstvím zlomků skla, skloviny, mazanice, železných předmětů, kusů cihel a kamenů a se třemi stříbrnými mincemi, které datují objekt do přelomu 17. a 18. století (Tocháček 1974, 415). Ze skleněných předmětů se našly zlomky nožek pohárů se zatavovanou červenou nitkou, součástky křišťálových lustrů, zlomky nožek pohárků, skleněná kulička se zatavenou stříbrně šedou tekutinou, lahvičky, zlomky převážně čirého skla, ale i skla tabulového, červeného a malovaného. Malovaný dekor zahrnoval květinové motivy i figurální výzdobu (zlomek obličejů) v barvách modré, žluté, červené a světle zelené. Železnými nálezy byly například dva zlomky náustků sklářských píšťal, zavírací železný nůž a zlomky silnostěnné železné nádoby, dveřního závěsu a čepele zavíracího nože. Keramické střepy se našly polévané i nepolévané (Tocháček 1974, 415 – 416). Nepolévané zlomky vznikly ze silnostěnných hrncovitých a miskovitých nádob s půlkulovitě zesíleným okrajem, na hrdle jsou zdobené plastickou páskou s kolkovaným plastickým dekorem. Poleva bývá hlavně na vnitřní straně, občas i vně na okraji. Střepy s hnědou nebo světle zelenou polevou pocházejí především z misek, talířů a džbánů, zdobily se ještě před vypálením proužky či vlnkami. U mladších typů se objevuje i modrá, bílo zelená nebo světle šedá poleva s mramorováním bílou nebo tmavě modrou barvou či s hnědým horizontálním čárkováním. Okraje bývají protažené a prohnuté dolů nebo prostě vyhrnuté a prohnuté ven. Tocháček keramiku datuje na přelom 17. a 18. století, což se shoduje s datací založenou na mincích. Těmito

numismatickými nálezy jsou krejcar z roku 1680, krejcar bez letopočtu z let 1705 až 1711 a grešle z let 1674 až 1716 (Tocháček 1974, 416 – 417).

Na přelomu 70. a 80. let 20. století proběhl nový výzkum pod vedením Václava Šplíchala (Paleček 1999, 86). Bylo odkryto celé torzo sklářské pece a nalezeny další pozůstatky sklářské výroby, včetně zbytků skla. Prozkoumal se relikt kamenné zdi, která ohraničovala areál, na severovýchodě se našly pozůstatky po hospodářské budově a na východní straně u potoka zbytky dvou pícek. Poblíž se nacházela mělká prohlubeň s křemenným pískem, zbytky vypálených kostí a skel a zvláštní drobivá bílá hmota (Paleček 1999, 86 – 87). Při výzkumu se též našlo patnáct mincí, třináct stříbrných a dvě měděné, a svátostka z rozmezí let 1669 až 1761. Jednalo se především o drobné mince, grešle a krejcare, nejvyšší hodnotu měl patnáctikrejcar se jménem Leopolda I. z roku 1685. Jejich složení odpovídá době i regionu až na meklenburský dvoushillling a dvanáctinu tolaru z roku 1759 (Šůla 1986, nestr.). Oba výzkumy jsou bohužel kritizovány pro své provedení a vyhodnocení nálezů (Kosař 2012, 81).

Většina archeologických nálezů spadá do 18. století, což odpovídá písemným pramenům, část však odpovídá starší výrobní tradici. Martin Kosař si všímá nálezů matově nazelenalého skla na této lokalitě, které dle rozborů Milana Palečka (Paleček 1999, 90) obsahují vysoké procento oxidu draselného (K_2O) – téměř 20%, ze zkoumaných skel z této lokality nejvyšší množství. Sklo má nepravidelný tvar a nestejnou sílu stěny a matová vrstva, která se nachází na vnitřním i vnějším povrchu, vznikla působením atmosféry, přesněji korozí povrchové vrstvy. Právě vysoký obsah oxidu draselného umožnil silnější působení ovzduší a vlhkosti. Toto sklo se svým složením odlišuje od ostatních nálezů, z čehož Paleček i Kosař vyvozují, že nejspíše pocházejí ze starší časové vrstvy. Kosař se domnívá, že s ohledem na rodinné tradice sklářských rodin se mohla výroba vrátit na původní místo po obnově vytěženého lesa. Připomíná, že Deštné patřilo podnikavým cisterciákům a že se zelené („lesní“) sklo používalo jako výplň oken kostelů (Kosař 2012, 81 – 82; Paleček 1999, 90). Michal Gelnar zkoumal nálezy zlomků chladicích hrnců z Cikánky a u některých narazil na výjimečnou výzdobu plastického pásku s kolkovanou výzdobou „jehličnanů“, vodorovných „X“, svislých „X“, „V“, obrácených „V“, „\“, „H“ a křížků, která připomínala 15. století, a zlomky proto datoval do pozdního 15. nebo počátku 16. století. Zpracovával i zbytek nálezového souboru uloženého v Muzeu zimních sportů,

turistiky a řemesel v Deštném v Orlických horách a našel zde nálezy skleněných výrobků také datovatelné do tohoto staršího horizontu sklárny. Ve shodě s výše uvedenými autory tvrdí, že na místě barokní sklárny existovala již pozdně středověká sklářská huť, nejpozději do první poloviny 16. století, a po čase se sem výroba znovu vrátila (Gelnar 2005, 65 – 67). Další nálezy datovatelné do přelomu 15. a 16. století jsou kupříkladu zlomky keramiky z okolí haltýře (Beková 1998, 9) nebo neglazované kachle, z toho jeden nápisový, z 15. století (Dragoun 2005, 2).

Skla z 18. století měla následující složení. Nebarvená skla obsahovala, podobně jako z dalších zaniklých orlickohorských skláren – Anenské huti a Černé Vody, 72 až 75% oxidu křemičitého (SiO_2), 10 až 15% oxidu vápenatého (CaO) a 9 až 17% oxidu draselného (K_2O). Zeleně zbarvená skla měla naopak více oxidu hlinitého (Al_2O_3 ; 2 – 4%), železitého (Fe_2O_3 ; kolem 1%), manganatého (MnO ; 1,5%) a dalších prvků. Oxid železitý způsobuje zelené zbarvení a pochází ze znečištěných surovin. Pro tmavší odstín se možná používaly suroviny železem hodně znečištěné nebo se jako zabarvovací složka přidávala jiná surovina s vysokým obsahem železa, manganu, hořčíku a snad i hliníku. U žlutohnědého odstínu se nepodařilo zjistit složky, které by ho vytvářely, proto se předpokládá, že ho způsobily sloučeniny síry, uhlikatých složek, železa ve dvojmocné formě a vedení tavby v redukčním prostředí, což se dnes používá pro hnědá obalová skla. Hojné střepy vypálené hrnciny s hladkou plochou nebo zdobenou tvarovými dekory obsahovaly hlinitokřemenný základ, procentické množství oxidu železitého (Fe_2O_3), titaničitého (TiO_2) a stopy oxidu zirkoničitého (ZrO_2). Na vnější straně se občas objevuje i zelená nebo černá glazura (Paleček 1999, 90). Černá glazura je nejspíše grafitová, zelená obsahuje oxid olovnatý (PbO), oxid měďnatý (CuO) a stopové množství oxidu cíničitého (SnO_2). Jeden střep byl na vnitřní straně žlutě zbarven, barvu tvořilo vysoké množství oxidu olovnatého a nízké množství oxidu vizmutitého. Dekorované střepy se zřejmě používaly v domácnosti. Ojediněle se mezi nálezy objevila i opálová skla. Jejich hlavními složkami byly oxid křemičitý (65 – 75%), oxid vápenatý (6 – 11%) a oxid draselný (9 – 14%), dále oxid fosforečný (P_2O_5 ; 5%), oxid sodný (Na_2O) a hořečnatý (MgO), ve stopovém množství i oxid železitý a titaničitý. Dva střepy byly pomalovány modrou a modročernou barvou, kde barvicími složkami byl oxid kobaltnatý (CoO), menší množství oxidu nikelnatého (NiO) a oxid lithný (Li_2O). Jediný střípek nebarveného čírého skla s jemným modrým proužkem

obsahoval stejné oxidy jako modré barvy na opálovém skle spolu s oxidem olovnatým, ovšem bez oxidu lithného. Skla dodržovala úzký rozsah složení, což znamená, že suroviny byly do kmene přesně odměřovány. Po provedení zkoušky odolnosti proti vodě se ukázala jejich dobrá trvanlivost (Paleček 1999, 90 – 91, 93).

Zbytky sklářských pánví nalezených v blízkosti torza pece měly průměr mezi 50 a 60 centimetry a mohly utavit až 250 kilogramů skla. Jednalo se především o zlomky vrchních částí. Jedna pánev byla šedé barvy a podle obsahu mullitu a cristobalitu sloužila při nižší vypalovací teplotě (1200 až 1300°C), druhá pánev zabarvená okrově se pak podle vysokému obsahu alfa-křemene a tridymitu používala při teplotě vyšší nad 1300°C. Ty části pánví, které byly ve styku s roztaveným sklem, nesly glazuru a zkorodovaly pouze málo (Paleček 1999, 91).

Svrchní vrstva křemenného písku, který se nacházel v mělké prohlubni u pícek, byla temně zbarvená, zatímco vrstva pod ní naopak velmi čistá. Co se týče velikosti zrn, nejvíce, konkrétně 87,8%, spadalo do rozmezí 0,3 – 0,5 milimetrů, 23,6% bylo menší než 0,1 milimetrů, 16,9% bylo 0,1 – 0,3 milimetrů velkých, 5,9% 0,5 – 0,6 milimetrů, 6,7% 0,63 – 1 milimetr a 4,9% nad 1 milimetr velké. Takové složení bylo pro sklářskou výrobu vhodné. Přímíšeniny v čisté vrstvě tvořil oxid železitý (0,0035%), oxid hlinitý (0,28%) a oxid titaničitý (0,005%), v tmavší vrstvě se jejich obsah pohyboval výše – oxid železitý 0,075%, oxid hlinitý 0,58% a oxid titaničitý 0,009%. Její barvu způsobily organické a uhlíkaté částice, pronikající sem z vody, po vyžhání zrna opět zesvětlala (Paleček 1999, 90 – 92).

Z mladších nálezů vyberu jen několik zajímavých. Michal Gelnar zhodnotil chladicí hrnce, ve kterých se nechávaly hotové skleněné výrobky zvolna ochlazovat, aby se odstranilo vnitřní pnutí kvůli špatné tepelné vodivosti skla. Povrch totiž chladne rychleji, a hrozí tak prasknutí skla. Chlazení probíhalo v chladicí komorové peci, která patřila k součásti tavicí pece a využívala odpadového tepla. Pro vyzvednutí hrnců z pece se používaly tzv. zvedací vidle o dvou zubech. Střepy chladicích hrnců se od ostatní užitné sklářské keramiky velmi odlišují, bývají režné s cihlově červenou barvou, charakteristická je příměs slídy, případně i jemně drceného křemenného písku coby ostřiva, poněvadž zabraňují teplotnímu šoku. Z ikonografie víme, že mívaly soudkovitý tvar a profilovaný okraj shodný prakticky na všech lokalitách i v průběhu času. Deštenské nálezy mají typický profil okraje, ale nikoliv

barvy (světle okrová, smetanová, světle šedá). Podařilo se zrekonstruovat průměr okraje jednoho z hrnců – 26 centimetrů (Gelnar 2005, 65 – 66).

Na Cikánce se též našly dva zlomky kutrolfu. Tento typ lahve se prvně zmiňuje v roce 1220 v Německu, navazoval na syrské vzory a používal se k pití vína a pálenky až do 17. století, ve druhé polovině 19. století se pak v rámci romantismu a historismu začal znovu vyrábět. Charakteristickým znakem je hrdlo z několika spojených trubic, které ústí do jednoho okraje. Vyrábělo se pomocí jednoduché malé formy, která měla vnitřní úzký čtvercový otvor, jak se zjistilo při pokusu o rekonstrukci výrobního postupu sklářským mistrem Petrem Novotným z Nového Boru v roce 1979. Původně se badatelé domnívali, že se k formování hrdla užívalo zvláštních kleští, což by bylo velmi pracné na rozdíl od jednoduché formy a z pracovního řádu sklářské huti ve Spessartu z roku 1406, kde se povoluje maximální počet vyrobených kutrolfů na dvě stě kusů denně, víme, že zhotovení tohoto typu lahve nemohlo být příliš časově náročné. V Deštném se našel zlomek části hrdla složený z pěti trubic s malým zbytkem náběhu v tělo lahve z čirého slabě nazelenalého skla, které bylo povrchově irizováno. Síla střepu činila 1,5 až 2 milimetry, délka 62 milimetrů. Druhý zlomek, malá horní část těla s krátkým zbytkem neúplného hrdla, měl částečně deformované tělo. Jeho čiré sklo bylo znečištěno bublinami a kamínky, síla střepu činila tři až čtyři milimetry (Gelnar 1996, 25, 27 – 28).

6 Katalog archeologických akcí a nalezišť

Katalog zahrnuje všechny známé nálezy ze zkoumané oblasti, včetně těch ztracených nebo nelokalizovaných. Většina záznamů pochází z Výzkumů v Čechách a Zpravodajů muzea v Hradci Králové. Naleziště byla zaměřena na mapě a dohledána jejich aktuální parcelní čísla, pokud není hranice naleziště jasně vymezená, zahrnula jsem do něj spíše větší území než naopak. Všechna naleziště jsou zanesena v mapových přílohách (Mapa 1 – 4).

Deštné v Orlických horách (okr. Rychnov n. Kn.)

1) **Hüttenberg – Pastvina**, parc. č. 256 (st.), 1823

a) výzkum Vlastivědného aktivu v Deštném 18. 4. 1986, M Deštné, fragmenty nístějového skla, skloviny a skla, zlomky pánví, 1. polovina 17. století (Gelnar – Šplíchal 1987, 24 – 25; Šplíchal 2012, 16 – 17).

b) záchranný výzkum při výkopu pro elektrický kabel 1997, M Deštné, základy kamenného zdiva, střepy skla, zlomky pánví, zbytky skloviny a nístějového skla, části cihel politých sklovinou (Šplíchal 2012, 16 – 17).

2) **Šerlich – Cikánka**, parc. č. 1934/1

a) terénní průzkum léto 1971 V. Tocháček, M RK, sklářský objekt, zlomky skloviny, skla, železné předměty, mazanice, kusy cihel, kamenů, tři stříbrné mince (grešle 1674 – 1716, krejcar 1680, krejcar bez letopočtu z let 1705 – 1711), konec 17. – 18. století (Tocháček 1974, 415 – 417).

b) terénní výzkum Vlastivědného aktivu v Deštném 1979 – 1985, M Deštné, torzo sklářské pece, dvě pomocné pícky, zbytky kamenné zdi ohraničující areál, relikv hospodářské budovy, zlomky skla a sklářských pánví, dva zlomky kutrolfu (př. č. A3, A4), jamka s křemenným pískem, drobivou bílou hmotou a zbytkem vypálených kostí a skel, 13 stříbrných a dvě měděné mince, svátostka, konec 15. – polovina 16. století, konec 17. – 18. století (Gelnar 1996, 27; 2005, 65 – 67; Paleček 1999, 86 – 87; Šůla 1986, nestr.)

c) sběr Žeglitz 1984, M HK př. č. 431/92, střepy, sklo, sklovina, novověk (Kalferst – Sigl – Vokolek 1993, 7, č. 25).

d) sběr v okolí haltýře zaniklé sklárny, M RK př. č. 477 a 478/96, zlomky keramiky, kachle, konec 15., počátek 16. století (Beková 1998, 9; Dragoun 2005, 2).

3) **Šerlich – lesní cesta k šerlišskému mlýnu**, (pravděpodobně) parc. č. 1925/21

a) sběr J. Boček 20. 8. 1991, M HK př. č. 254/93, část broušené sekyrky, neolit (Kalferst – Sigl – Vokolek 1994, 3 – 4).

Dobřany (okr. Rychnov n. Kn.)

4) **Hrad**, parc. č. 199/1

a) vizuální-geodetický průzkum J. Kalferst, J. Kalferstová, L. Nováková 2005, bergfritový dvoudílný typ, rozsáhlé terénní úpravy, výstavba dřevěného a zděného objektu, toalet, středověká komunikace zavážena stavebním odpadem, předhradí

osázeno smrkovým hustníkem, severní val proražen pro lesní cestu, vrcholný středověk (BZO 2005, 49, č. 154).

Domašín (okr. Rychnov n. Kn.)

5) **Čp. 26, 27**, parc. č. 5(st.), 2/1 (st.)

a) polní a hospodářské práce 1930, M RK, popelnicové hroby, slezskoplatěnická kultura (Anonym 1932c, 2)

b) terénní výzkumy 30. léta 20. století J. Černý, V. Morávek, M RK, M HK, NM př. č. 13/37, popelnicové hroby, velký okřín, miska, džbánec, okřínek, velká mísa se dvěma uchy, hliněné hračky s vloženými kamínky, drobné bronzové šperky, slezskoplatěnická kultura (Flégl 2005, 37; Kronika města Solnice I. díl část 2, 287 – 288; Nespěchal 1968, 173; Vokolek 2009, 19).

6) **Naleziště I**, parc. č. 3068, 3089, 3106, 3127

a) sběr B. Dragoun 1988, M HK př. č. 4/89, štípaná industrie, mezolit; broušená industrie, zlomky keramiky, lužická kultura (BZO 1990 – 1992, 73, č. 349).

7) **Naleziště II**, parc. č. 3407, 3455, 354/8

a) sběr B. Dragoun 1988, M HK př. č. 5/89, štípaná industrie, travertin, mezolit; štípaná industrie, lužická kultura (BZO 1990 – 1992, 73, č. 348).

8) **Nelokalizované naleziště**

a) náhodný nález, soukromá sbírka, sekeromlat, eneolit (Flégl 2005, 32).

9) **Pod Hájem**, pravděpodobně někde na území parc. č. 3163 – 3183

a) polní a hospodářské práce 1932, popelnicový hrob, velká keramická nádoba (Anonym 1932c, 2; Flégl 2005, 37)

Hlinné (okr. Rychnov n. Kn.)

10) **V Šachtách (Na Šachtách, Šachty) – cech sv. Františka**, parc. č. 607, 616/2, 613

a) analýza vzorků z haldy u šachty v Ústředním ústavu geologickém v roce 1950 – obsah železa kolem 30%, těžba železné rudy (krevel) v 15. – 16. století, 50 metrů hluboká šachta (Hofman 2009, 182; Kaplan 1988, 16).

Hroška (okr. Rychnov n. Kn.)

11) **Dvorec**, parc.č. 3002, 3549, 3563, 3564

a) sběr J. Sedláček 19. 5. 1998, M HK př. č. 54/98, střepy, zvířecí kosti, střední doba hradištní (Kalferst – Sigl – Vokolek 1999, 12).

b) záchranný výzkum při stavbě poldru, M RK, průběžně obnovovaná stavba dvorce se zázemím, zpracování železa, raný a vrcholný středověk (Beková – Dragoun 2006, 34).

Jedlová v Orlických horách (okr. Rychnov n. Kn.)

12) **Les Tulešov**, parc. č. 1066/2, 3, 5, 1069/5, 6, 7, 1080/4, 7

a) povrchový průzkum, M RK, areál zaniklého sídelního komplexu (mlýn, rybník, vesnice), zlomky keramiky, kosti, mlýnský kámen, 14., poč. 15. století (Beková – Dragoun 2004, 12).

Kvasiny (okr. Rychnov n. Kn.)

13) **Areál AZ Škoda Kvasiny**, parc. č. 484/4

a) sběr ze skrývky pro stavbu provozu, M RK, keramika, 16. – 17. století (Beková – Dragoun 2003, 19).

14) **Nelokalizováno**

a) náhodný nález 1931, ztraceno, bronzová sekerka se schůdkem bez okrajových lišt, délka 180 mm, lužická kultura (Böhm 1931, 64).

15) **Parc. č. 420** (st.)

a) sběr V. Vokolek, M HK př. č. 16/89, kamenný úštěp, mezolit (Kalferst – Sigl – Vokolek 1990, 11, č. 80).

16) **Zahrada u čp. 23**, parc. č. 56 (st.)

a) kácení a vykopávání stromů, pražský groš, 1400 – 1471 (Petřtyl 1970, 61).

Liberk (okr. Rychnov n. Kn.)

17) **Hrad Rychmberk (Liberk)**, parc. č. 920, 170/3

a) planýrování terénu na předhradí 1922, ztraceno, ostruhy, množství kostí (Anonym 1922b, 3).

b) likvidace terénních reliktnů a úprava terénu v severní části areálu 70. léta 20. století, M RK, soubor 16 železných hrotů, převaha střel do kuše, 15. století (Dragoun 2008, 107 – 108; obr. 17:1).

c) sběr B. Dragoun 7. 11. 1987, M HK př. č. 60/88, střepy, mazanice, středověk (Kalferst – Sigl – Vokolek 1989, 14, č. 95; tab. 3).

d) sběr J. Militký 1988, M HK př. č. 139/89, zlomky keramiky, mazanice (BZO 1990 – 1992, 171, č. 869).

e) sběr L. Bernacká, J. Pízl 2004, M HK př. č. 49/2006, keramika, středověk (Bláha – Kalferst – Sigl 2007, 34).

f) vizuální-geodetický průzkum J. Kalferst, J. Kalferstová, L. Nováková 2005, hrad rozebrán na stavební materiál, první příkop částečně zasypán, druhý a třetí příkop spolu s valem mezi nimi zavezeny a zplanýrovány kvůli výstavbě hřiště, navážky na zahradě u čp. 1 (st. parc. č. 105) narušují terénní konfigurace předhradí, v blízkosti valů na předhradí vystavěny dřevěné objekty, v minulosti nález koflíku slezskoplatěnické kultury, do skály sekaná prostora pozůstatek hradní studny, slezskoplatěnická kultura, vrcholný středověk (BZO 2005, 130, č. 497).

g) sběr P. Mládek léto 2009, M HK př. č. 42/2010, železný hrot šípu, středověk (Bláha – Kalferst 2012, 217).

18) **Bělá u Liberka**

a) sběr v potoce v obci R. Zrůbek 1975, nelokalizováno, M RK př. č. A 22/2004, zlomky keramiky, zlomky kachlu, 16. – 17. století (BZO 2004, 13, č. 13).

b) nedokumentovaná akce R. Zrůbek 1976, nelokalizováno, M RK A 29 – 31/2004, zlomky keramiky, zlomky kachlu, 16. – 18. století (BZO 2004, 13, č. 14).

Osečnice (okr. Rychnov n. Kn.)

19) **Úbočí kopce U Lesa**, parc. č. 1231, 1232

a) vizuální-geodetický průzkum J. Kalferst, J. Kalferstová, L. Nováková 2005, polní obléhací opevnění, příkop hlouben do zeminy, výkop užit na valové těleso, val poškozen vkopem, 15. století (BZO 2005, 170, č. 666).

20) **Šířina**, mezi parc. č. 304/2 – 510

a) náhodný nález 1966, ztraceno, kamenná sekyrka, neolit (Kučerová 2008, 26).

Prorubky

21) **osada Mezina – Na Šancích**, parc. č. 3407, 3406

a) náhodný nález poč. 20. století, ztraceno, opevnění Švédů z třicetileté války, šavle, kopí, lidské a koňské kosti, novověk (Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 44).

Skuhrov nad Bělou (okr. Rychnov n. Kn.)

22) **Hamr**, mezi parc. č. 135 (st.), 136 (st.), 2182, 1495/3

a) kopání základů pro porkertovské železářny (založeny v roce 1817), ztraceno, hromada strusek, železný sochor, hřidel od kola, polovina 16. století (Kaplan 1988, 32 – 33).

23) **Hrad Skuhrov**, parc. č. 397/4

a) povrchový průzkum T. Durdík 24. 8. 1979, AÚ ČSAV prac. Praha, dvoudílná dispozice hradu, obdélné jádro, zbytky obvodové hradby, terénní náznaky obvodové zástavby, zlomky keramiky, 15. století (BZO 1978 – 1979, 121, č. 341).

b) sběr J. Slavík 1986, M HK př. č. 109/87, střepy, 14. – 15. století (BZO 1986 – 1987, 177, č. 408; tab. 1).

c) sběr J. Militký 1988, M HK př. č. 138/89, zlomky keramiky, malta, vrcholný středověk (BZO 1990 – 1992, 319, č. 1671; tab. 1).

d) sběr J. Černý srpen 1990, M HK př. č. 202/90, střepy, malta, středověk (Kalferst – Sigl – Vokolek 1991 – 1992, 25).

e) vertikální řez, statické zajištění plášťové hradby a revize amatérského vkopu 2004, M RK, zdivo, kulturní vrstva, keramika, 14. – 15. století (Beková – Dragoun 2006, 37; BZO 2005, 252, č. 988).

f) vizuální-geodetický průzkum J. Kalferst, J. Kalferstová, L. Nováková 2005, předhradí poškozeno provozem divadla v polovině 20. století, celý areál ničen amatérskými vkopy, vnější šijový příkop částečně zavezen navážkami odpadu, v soukromém držení pozdně gotický komorový římsový kachel z akropole a koule do praku, v areálu se našla i měděná jehlice (konec 18. století – 1. polovina 19. století), vrcholný středověk (konec 13. století – 2. polovina 15. století), novověk (BZO 2005, 253, č. 990).

24) **Nový hrad**, parc. č. 184 (st.), 1576/1

a) dar J. Pelikána 1876, Archeologický sbor Muzea království Českého, tři podkovy (Smolík 1876, 594).

b) amatérský výzkum Jana Kléna 1936, M Dobruška, 40 kusů kachlů (dochovány čtyři: inv. č. 140a, 140b, 19 B 3894, 19 B 3895), vybroušený brousek, železné křesadlo tvaru

B s vyrytým křížkem, střepy nádob, hřebíky, půlka podkovy, cihly (některé sklovitý povrch, na jedné z nich vyryt křížek), kachle vyrobeny kolem roku 1400, vrcholný středověk (Klen 1937, 25 – 26; obr. 23:2 – 30).

c) povrchový průzkum T. Durdík 24. 8. 1979, AÚ ČSAV prac. Praha, vícedílná dispozice hradu, převýšené jádro patrně „zavřené“, doplněno příhrádkem, dobře zachované opevnění, soubor keramiky z druhého předhradí, 14. – 15. století (BZO 1978 – 1979, 121, č. 342).

d) přední hrad, sběr J. Slavík, J. Čížek 6. 8. 1986, M HK př. č. 80, 81/88, střepy, zlomek nože, středověk (BZO 1986 – 1987, 177, č. 409; Kalferst – Sigl – Vokolek 1989, 17, č. 123; tab. 2).

e) sběr J. Militký 1988, M HK př. č. 144/89, zlomky keramiky, mazanice, struska, vrcholný středověk (BZO 1990 – 1992, 319, č. 1672; tab. 2).

f) sběr B. Dragoun 1988, M HK př. č. 15/89, zlomky keramiky, vrcholný středověk (BZO 1990 – 1992, 319 – 320, č. 1673).

g) sběr u opevnění B. Dragoun, M HK př. č. 14/89, zlomek keramiky, vrcholný středověk (BZO 1990 – 1992, 320, č. 1674).

h) sběr J. Kalferstová na 2. předhradí 13. 4. 2005, M HK př. č. 63/2007, keramika, středověk (Bláha – Kalferst – Sigl 2008 – 2009, 16).

i) vizuální-geodetický průzkum J. Kalferst, J. Kalferstová, L. Nováková 2005, erozí poškozena severní obvodová zeď, stopy intenzivního ilegálního průzkumu pomocí detektoru, v nejvyšší části hradu zakopán dřevěný přístřešek, celý areál akropole poškozen drobnými amatérskými úpravami, valová opevnění poškozena vývraty, po r. 1398 – 2. polovina 15. století (BZO 2005, 252 – 253, č. 989).

25) **Parc. č. 594/1**

a) záchranný výzkum při pokládce kabelů, M RK př. č. A 141/2005, terénní relikty, keramika, 17. století (Beková – Dragoun 2006, 38; BZO 2005, 253, č. 991).

26) **Pole mezi Skuhrovem n. B. a Hrašticemi**, parc. č. mezi 352/2 – 269/2 a 326/1

a) náhodný nález 70. léta 20. století, ztraceno, kamenný sekeromlat, bronzová sekyrka, doba bronzová (Janečková 2014).

Solnice (okr. Rychnov n. Kn.)

27) **Českobratrské pohřebiště**, parc. č. 497/1

a) záchranný výzkum M. Beková, B. Dragoun 2006, M RK, 24 pohřebních objektů, 16. století (BZO 2006, 189, č. 717).

28) **U kostela**, parc. č. 351, 2280/4

a) kachel se Svatopetrskými klíči, M RK, středověk (Dragoun 2005, 2).

29) **Zámeček**, parc. č. 124/2 (st.), 128/1, 2413

a) záchranný archeologický výzkum u čp. 54, M RK, zlomky keramiky a kachlů, 15. – 17. století (Beková 1998, 10).

30) **Nelokalizované naleziště**

a) náhodný nález při setí na poli duben 1923, ztraceno, zlaté mince z habsburského panství, Marie Terezie (dukát, letopočet neudán), uloženo kolem roku 1780 (Nohejlová-Prátová 1957, 192).

31) **Nelokalizované naleziště II**

a) náhodný nález, soukromá sbírka, teslice, eneolit (Flégl 2005, 33).

32) **Nelokalizované naleziště III**

a) náhodný nález druhá světová válka, soukromá sbírka, bronzová sekerka s laloky bez týlové části, délka 138 mm, lužická kultura (Flégl 2005, 40).

33) **Nelokalizované naleziště IV**

a) náhodný nález při setí, zlatý tolar (Petřtyl 1970, 63 – 64).

34) **ZSV Tisová**, mezi parc. č. 405/115 – 405/25 a 405/84 – 440/1 (Kvasiny), 5681 – 5718 (Solnice)

a) náhodný nález při orbě 1888, ztracen, depot vladislavských grošů, středověk (Anonym 1988a, 3).

b) vyoráváno mnoho černých střepů s popelem před rokem 1861 (Sklenář 2011, 311 – 312).

Malý Uhřínov (okr. Rychnov n. Kn.)

35) **Hrad Hlodný**, parc. č. 155 (st.), 292/1

a) povrchový průzkum 1983, hrad bergfritového typu, šíjový příkop, valovitá destrukce obvodové hradby bergfritu a obdélného paláce (BZO 1982 – 1983, 190, č. 485).

b) sběr B. Dragoun 1988, M HK př. č. 22/89, zlomky keramiky, středověk (BZO 1990 – 1992, 194, č. 996).

c) sběr J. Černý srpen 1990, M HK př. č. 200/90, střep, malta, středověk (Kalferst – Sigl – Vokolek 1991 – 1992, 27).

d) sběr J. Militký 1990, M HK př. č. 200/90, zlomek keramiky, malta (BZO 1990 – 1992, 194, č. 998).

e) vizuální-geodetický průzkum J. Kalferst, J. Kalferstová, L. Nováková 2005, relikty obvodových zdí v severní části areálu, pol. 14. – první třetina 15. století (BZO 2005, 141, č. 541).

36) **Tisovec**, parc. č. 292

a) sběr B. Dragoun 1988, M HK př. č. 19/89, zlomky keramiky, středověk (BZO 1990 – 1992, 194, č. 997).

Velký Uhřínov (okr. Rychnov n. Kn.)

37) **Stará Hut'**, parc. č. 155 (st.), 1295/3, 9, 1366/1

a) nedokumentovaný výkop V. Tocháček 1970, M RK A 23 – 27/2004, zlomky keramiky, zlomky dvou kachlů, 16. – 17. století (BZO 2004, 265 – 266, č. 1139)

b) zjišťovací sondáž V. Tocháček 3. – 4. 8. 1970, M RK, nasucho kladená zídka, zbytky skloviny, keramické střepy, zlomky uch, zbytek pánve na dutých nožkách, zlomky skleněných nádob světle zelené barvy (hrdla lahviček, spodky nádob se čtverhranným dnem), zlomky plochého bílého skla, okenních terčků, konec 16. – počátek 17. století (Tocháček 1973, 298 – 300).

7 Závěr

Práce shrnuje dosavadní poznání týkající se území na horním toku řeky Bělé. Nejprve líčí dějiny bádání, které se točí především kolem hradních zřícenin a skláren. Prvním archeologickým průzkumem bylo hledání „pokladů“ rodem Kolowratů na hradě Liberku na přelomu 18. a 19. století, další terénní výzkumy se však konaly až ve třicátých letech na popelnicovém pohřebišti v Domašíně u Černíkovíc a amatérský výzkum Jana Kléna na Novém hradě. Následovaly výzkumy zaniklých skláren v 70. a 80. letech pod muzei v Rychnově nad Kněžnou a v Náchodě (Tocháček 1973, 298 – 300; 1974, 415 – 417) a pod vedením Vlastivědného aktiva v Deštném v Orlických horách (Šůla 1986, nestr.). Dosud posledním terénním výzkumem byl v roce 2006 záchranný výzkum při stavbě rodinného domu (čp. 121) v Solnici, kdy se našlo

Českokobratrské pohřebiště (BZO 2006, 189, č. 717). Nízký počet terénních výzkumů nahrazují poměrně časté povrchové sběry, doplněné ojedinělými nálezy. Z významných archeologických osobností pro tento region uvedu například Jana Klenu, Víta Vokolka, Jaroslava Šůlu, Václava Šplíchala, Jaroslava Podzimka a v současnosti především Martinu Bekovou a Bohumíra Dragouna. Nejvýznamnějším regionálním vědeckým periodikem jsou Orlické hory a Podorlicko, zajímavá je též Panorama, prvorepublikový Posel z Podhoří a Z Pelcova kraje.

Další kapitola popisuje zdejší přírodní podmínky. Zkoumané území se nachází v Rychnovském úvalu, Podorlické pahorkatině a Deštenské hornatině, v rámci geologického systému pak v orlicko-žďárské oblasti české křídové tabule, krkonošsko-jizerském krystaliniku, lužickém plutonu, krkonošsko-jizerském plutonu a orlicko-kladském (též orlicko-sněžnického) krystaliniku. Většina území leží na hnědých a oglejených půdách, u Domašína se vyskytují i hnědozemě. Páteří říční soustavy je Divoká Orlice, mezi její hlavní přítoky patří Bělá a Zdobnice, menšími toky oblasti jsou Kněžná a Zlatý potok. Místní klima není příliš příznivé pro zemědělství, vyznačuje se nízkými teplotami, pozdními mrazy, vysokými srážkami, oblačností a častými mlhami. Vegetační podmínky se od středověkých a raně novověkých značně liší, z tehdejšího typu porostu se zachovaly jen ostrůvky chráněné v rezervacích, v nichž převažuje smíšený jedlový a bukový porost. Nejvyšší klimaticko-vegetační stupeň na vrcholových partiích hor se teprve vzpamatovává z imisní kalamity. Lesní porost tvoří zakrslé smrčiny a bukové smrčiny. Nižší stupně jsou tvořeny velmi podobnými porosty, pouze se se snižující se nadmořskou výškou zvyšuje podíl olší, bříz a dalších náletových dřevin, roste výška stromů a zvětšuje se diverzita bylinného patra.

Kapitola Vývoj osídlení mapuje místní historii a zmiňují se v ní vybrané zajímavé archeologické nálezy. Region byl zřejmě osídlen již v paleolitu vzhledem k hojnému zastoupení paleolitických nálezů na vedlejší Dobrušsku (Flégl 2005, 3 – 8), byť zatím postrádáme hmotné doklady. Nejstarší nálezy jsou doložené z následujícího období – mezolitu, konkrétně z katastru Kvasin (BZO 1990 – 1992, 162) a Domašína (BZO 1990 – 1992, 73). Z neolitu máme dva nálezy, kamennou sekyrku z Osečnice (Kučerová 2008, 26) a zlomek týlu sekery z Deštného v Orlických horách (Kalferst – Sigl – Vokolek 1994, 3 – 4). Stejná situace platí pro eneolit, který zastupují sekeromlat z Domašína a teslice ze Solnice (Flégl 2005, 32, 33). Bohatěji zastoupena je

mladší a pozdní doba bronzová spolu s halštatem. Zkoumáno bylo slezskoplatěnické pohřebiště v Domašíně, další nález byl učiněn v místě zaniklé středověké vsi Předčínu (Flégl 2005, 37; Kronika města Solnice I. díl část 2, 287 – 288; Vokolek 2009, 19). V okolí Solnice se našla bronzová sekerka s laloky (Flégl 2005, 40), v Kvasinách bronzová sekerka se schůdkem bez okrajových lišt z lužické kultury (Böhm 1931, 64), u Skuhrova kamenný sekeromlat s bronzovou sekerkou (Janečková 2014) a u liberské farnosti koflík platěnické kultury (BZO 2005, 130; Frýzek 2005, 14 – 15). Z raného středověku je evidována zatím jediná lokalita nacházející se u Hrošky – průběžně obnovovaný dvorec se zázemím, který se zaměřoval na zpracování železa a fungoval od konce devátého do počátku třináctého století (Beková – Dragoun 2006, 34; Kalferst – Sigl – Vokolek 1999, 12).

Rozkvět osídlení v regionu nastal ve vrcholném středověku díky kolonizaci, kterou zde rozvíjeli cisterciáci z kláštera ve Svatém Poli (založili např. Hlinné, Osečnici, Lomy, Deštné v Orlických horách nebo Mnichovou; Musil 2009c, 351; Kučerová 2008, 4; Musil 2000, 15), Mutina Skuhrovský (spojovaný se Skuhrovem nad Bělou; Musil – Svoboda 1998, 153), rod z Lomnice a Meziříčí (zasloužil se o rozvoj skuhrovského a liberského panství a udělení městských výsad Solnici; Musil 2009d, 423; Kosař 2009, 74 – 75), Kounicové z Rychmberka (založili Liberk; Musil 2009c, 352 – 353; Kosař 2009, 74), Ovčičrové ze Žampachu (kolonizovali uhřínovské panství; Kosař 2009, 73) a Půticové z Častolovic (Frýzek 2005, 13; Kosař 2009, 72 – 73). Prvními hrady byly Skuhrov, Liberk, Dobřany a pravděpodobně Solnice, následoval hrad Hlodný a posledním se stal Nový hrad. Za husitských válek zde proběhlo několik válečných střetů mezi husitskými vojsky a katolíkem Půtou nejml. z Častolovic, při nichž došlo k dobytí hradu Liberku. Další významné události souvisely s loupeživým rytířem Janem Koldou ze Žampachu, který obléhal Nový hrad a vybudoval zde při tom obléhací opevnění. Nakonec se proti Koldovi vypravil Jiří z Poděbrad a dobyl jeho državy včetně liberského a skuhrovského hradu. Vrcholem středověkého osídlení oblasti se stalo povýšení Solnice na město v roce 1386 a založení kláštera cyriaků u ní v roce 1409, na konci 15. století je již doložena sklářská výroba u vsi Deštné v Orlických horách v poloze Na Cikánce (Beková 1998, 9; Dragoun 2005, 2; Gelnar 2005, 65 – 67; Kosař 2012, 81 – 82; Paleček 1999, 90).

Na začátku novověku patřila většina regionu k litickému panství Pernštejnů, které od nich v polovině 16. století odkoupil Arnošt, falckrabě rýnský, a záhy z něho odprodal Benjaminovi z Vlkanova bývalé skuhrovské zboží. Ten si v Solnici postavil tvrz zvanou Nový dům, dnes Zámeček. Za vlády jeho vnuků došlo v roce 1623 ke konfiskaci jejich majetků, tehdy padla první zmínka o tvrzi v Kvasinách. V té době existovala na území Kvasin ještě tvrz Postolkovská (Dostál 1935, 17; Čechura 2009, 650; Hajn 1937, 50; Nedomlel 2004, 6). Panství nadále vlastnil Jindřich z Donína a za něj vypuklo v roce 1628 velké poddanské povstání v severovýchodních Čechách (Šůla 2009, 43 – 45). Posledním z významných majitelů byl řád Bosých Karmelitánů z kláštera Panny Marie Vítězné v Praze, který tři díly panství získal roku 1645 a poslední díl roku 1700. Na solnickém panství rozvinul hospodářskou a sklářskou činnost a kvasinskou tvrz přestavěl na rozsáhlý barokní zámek (Kuča 2004, 808; Kučerová 2008, 23; Musil – Svoboda 1998, 78 – 81, 158 – 162). Liberské zboží vystřídalo řadu majitelů, až jej roku 1640 získal rod Kolowratů, který si panství udržel již napořád (Frýzek 2005, 22 – 23). Osečnice a Deštné nejdříve patřily k opočenskému panství rodu Trčků, v roce 1634 ale připadly k černíkovickému panství, které v roce 1676 koupil František Karel Kolowrat (Kučerová 2008, 4).

Vznikla řada nových vsí a osad, zároveň však za třicetileté války prošla sídelní síť krizí a pravděpodobně za ní zanikla ves Předčín, městečko Skuhrov zase ztratilo svá městská práva. Další krize přišla po druhé světové válce, kdy se z mnoha osad staly samoty nebo zanikly úplně (Nedomlel 2004, 6, 40; Petr 2008b, 22; Profous 1951, 64, 303, 326 – 327; 1954, 47; Profous – Svoboda 1957, 37, 553). Dotvářela se, resp. vznikala i školní síť, nejstarší školou oblasti byla zřejmě škola při sboru Jednoty bratrské v Solnici (Nesejt – Hrubý 2009, 655 – 662; Šůla 1963, 20). Byla vystavěna řada barokních kostelů, většinou na místě staršího dřevěného předchůdce. Týkalo se to Solnice, Skuhrova nad Bělou, Liberku, Uhřínova, Deštného v Orl. horách a Jedlové v Orl. horách (BZO 2005, 130; Frýzek 2005, 44; Kronika obce Solnice 1841 – 1927, 5 – 6; Kuča 2004, 809; Nedomlel 2004, 3, 36 – 37; Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 35; Poche a kol. 1977, 257). Složitě náboženské poměry dobře odráží soupis vyznání obyvatelstva z roku 1651, kdy se celé tři čtvrtiny obyvatel hlásily k nekatolictví (Láska 1948, 59 – 63). Hospodářský a průmyslový rozvoj znamenal například rozšíření pivovarnictví – kromě Solnice se vyrábělo pivo i v Kvasinách (Likovský 2003, 116 –

117; 124 – 125), další důležitou oblastí byl samozřejmě dřevozpracující průmysl (zpracoval Šplíchal – Otavová 2004), těžba železných rud (Hofman 2009, 182; Kaplan 1988, 16, 32 – 33; Pokorný 2008, 101) a sklářství, rozvíjející se od konce 15. do počátku 20. století v okolí Deštného v Orlických horách na opočenském a posléze černíkovickém panství a u Jedlové v Orlických horách a Uhřínova na panství solnickém (Gelnar – Šplíchal 1987, 24 – 25; Pivcová 1992, 2 – 3; Šplíchal 1988, 2 – 3; 2012, 16 – 17; Šůla 1987, 4 – 5).

V kapitole Vybrané lokality byla nejdříve probrána panská sídla. O solnickém hradě se neví prakticky nic, ani kde přesně stál a kdy existoval. V místní hradní architektuře byla nejčastější dvoudílná hradní dispozice (Skuhrov, Dobřany, Liberk), Hlodný jako nejmenší hrad v regionu byl jednodílný, naopak nejrozsáhlejší Nový hrad měl částí pět. Bergfritové dispozice byly nejspíše Dobřany, možná Hlodný, dříve se uvažovalo i o Skuhrovu, ale nyní se badatelé kloní spíše k variantě s plášťovou zdí. U Liberka a Solnici je architektura nezjistitelná (BZO 1985, 190; Durdík 2000, 162, 387 – 388, 488, 504 – 505; Durdík – Sušický 2012, 24 – 25; Kronika města Solnice I. díl část 1, 11 – 12, 14; Musil – Svoboda 1998, 40 – 42, 140, 154, 157 – 159; Nedomlel 2004, 6). Po hradech byly popsány pozdně gotické a renesanční tvrze. Téměř u všech se v počátcích jednalo spíše o dvory, Postolkovská a Svinecká tvrz jako hospodářský dvůr i zanikla (Hajn 1937, 59; Musil – Svoboda 1998, 82, 164 – 165). Solnická byla postupně přestavěna v panskou hospodu (Musil – Svoboda 1998, 159 – 163; Poche a kol. 1980, 390), zatímco kvasinská v barokní zámek, jenž posléze prošel klasicistní a romantizující přestavbou (Láska 1948, 91, 98 – 103, 162; Musil – Svoboda 1998, 78 – 81).

Ve druhé podkapitole byly podrobně popsány sklárny. Nejstarší archeologicky doloženou sklárnou je Deštné – Na Cikánce na přelomu 15. a 16. století na opočenském, později černíkovickém panství, druhá nejstarší huť se nacházela ve Vísece-Dörfel, která podle písemných pramenů vznikla ve druhé čtvrtině 16. století. V roce 1676 se výroba vrátila na stanoviště Na Cikánce (Pivcová 1992, 2 – 3; Šplíchal 1988, 2; 2012, 15). Vrchnostenská sklárna fungovala v Hüttenbergu v první polovině 17. století (Gelnar – Šplíchal 1987, 24 – 25; Šplíchal 2012, 16 – 17; Šůla 1987, 4 – 5). Na solnickém panství byla nejstarší sklárna Stará Huť, Václavem Tocháčkem datovaná do přelomu 16. a 17. století, ostatními badateli o století později. Jejím třetím

stanovištěm se stala Jedlová po polovině 18. století (Pivcová 1992, 2 – 3; Šplíchal 1988, 2 – 3; Tocháček 1973, 298).

Poslední kapitola – katalog archeologických akcí a nalezišť – shrnuje záznamy o všech známých archeologických nálezech z oblasti na horním toku řeky Bělé.

Cílem práce byla přehledná syntéza poznatků o historii území na horním toku řeky Bělé, první, která se detailně zabývá tímto regionem. Oproti obecnému přesvědčení se prokázalo, že se v oblasti projevovala lidská aktivita prakticky po celý pravěk. Doložena jsou období mezolitu, neolitu, eneolitu, mladší a pozdní doby bronzové a halštatu, především ojedinělými nálezy, které nabízejí určitou naději pro budoucí výzkumy. Podobně jako pravěk se zde nepočítalo ani s raným středověkem, nicméně blízký dvorec ve Hrošce nemohl „viset ve vzduchoprázdnu“, a nabízí proto určitý příslib do budoucnosti. Doba vrcholného středověku je poměrně dobře prozkoumána, podařilo se však určit nejpravděpodobnější umístění solnického hradu a tvrze Postolkov. Zatímco u solnického hradu již nejspíše neexistuje šance na nalezení jeho pozůstatků, u Postolkova se v současnosti uvažuje o potvrzení lokace geofyzikální metodou. Dalším přínosem práce bylo znovuobjevení některých nálezů, popř. jejich uvedení do literatury, např. nálezy z lokality Mezina – Na Šancích (Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950, 44) nebo kamenný sekeromlat a bronzová sekyrka z doby bronzové z pole mezi Skuhrovem a Hrašticemi (Janečková 2014). Celkově doufám, že tato práce poslouží ostatním badatelům jako základní souhrnná práce o daném regionu.

Z archeologického hlediska by si tato krajina zasloužila větší péči. Hradní zříceniny, pozůstatky tvrzí a zaniklé středověké vesnice by bylo zajímavé prozkoumat geofyzikálními metodami. Záchranných terénních výzkumů se možná zanedlouho dočkáme u ZSV Tisová a ZSV Předčín díky rozpínání městské zástavby. Ostatní lokality jsou zatím mimo ohrožení, nicméně u hradních zřícenin by bylo vhodné dosáhnout jejich právní ochrany. Pozornost badatelů by se také měla zaměřit nejen na vrcholný středověk a novověk, ale i na raný středověk a pravěk.

8   Prameny a literatura

Anonym 1888a: Vyoral staré peníze. Posel z Podhoří 50, 3.

- Anonym 1922b: Nálezy na liberském hradě. Posel z Podhoří 12, 3.
- Anonym 1932c: Předhistorická pohřebiště v našem okolí. Posel z Podhoří 33, 2.
- Bažant, Z. – Pokorný, R. 2011: Ichnologický průzkum svrchnokřídových sedimentů v okolí Bartošovic v Orl. horách (okres Rychnov nad Kněžnou). Acta Musei Richnoviensis, sect. natur. 18 (1 – 2), 1 – 8.
- Beková, M. 1998: Přehled archeologických akcí muzea v Rychnově n. Kn. v letech 1991 – 1996. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 24, 8 – 11.
- Beková, M. 2007a: Bělá u Liberka, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 2004, 13.
- Beková, M. 2007b: Velký Uhřínov, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 2004, 265 – 266.
- Beková, M. 2008: Skuhrov nad Bělou, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 2005, 252, 253.
- Beková, M. 2009: Solnice, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 2006, 189.
- Beková, M. – Dragoun, B. 2003: Přehled archeologických akcí muzea v Rychnově nad Kněžnou v letech 2000 až 2003. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 29, 19 – 20.
- Beková, M. – Dragoun, B. 2004: Přehled archeologických akcí muzea v Rychnově nad Kněžnou za rok 2003. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 30, 12 – 14.
- Beková, M. – Dragoun, B. 2006: Přehled archeologických akcí muzea v Rychnově nad Kněžnou za roky 2004 – 2005. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 32, 33 – 39.
- Beková, M. – Dragoun, B. 2009: Solnice, okr. RK. In: Výzkumy v Čechách 2006, 189.
- Beková, M. – Slavík, J. 2000: Divadlo na hradě Skuhrově. Castellologica Bohemica 7, 339 – 343.
- Beran, Z. a kol. 2013: Východočeská šlechta, její sídla a teritoria. Praha.
- Bláha, R. – Kalferst, J. 2012: Přírůstky archeologické sbírky AO MVC za rok 2010. Archeologie východních Čech 3, 207 – 226.
- Bláha, R. – Kalferst, J. – Sigl, J. 2007: Přírůstky archeologické sbírky AO MVC za rok 2006. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 33, 31 – 37.

- Bláha, R. – Kalferst, J. – Sigl, J. 2008 – 2009: Přírůstky archeologické sbírky MVČ Hradec Králové v roce 2007. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 34, 3 – 21.
- Böhm, J. 1931: Drobné nálezy z východních Čech. Památky archeologické. Skupina pravěká. Nová řada I.
- Čechura, J. 2009: Jagellonská éra ve východních Čechách. In: (ed.) O. Felcman: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha.
- Dostál, J. 1935: Kde ležela tvrz Postolkovská? Z Pelclova kraje 1, 17 – 19.
- Dragoun, B. 2005: Středověké a novověké kachle z Podorlicka. Acta musei Richnoviensis Sect. histor. 5, 1 – 14.
- Dragoun, B. 2008: Soubor šipek z hradu Rychmberk (kat. Liberk, okr. Rychnov nad Kněžnou). Panorama 16, 107 – 108.
- Dragoun, B. 2016: Vrcholný středověk a založení města Solnice. (přednáška) Solnice: Městská knihovna, 25. 2. 2016.
- Durdík, T. 1982: Skuhrov nad Bělou hrad Nový hrad (Klečkov), okr. Rychnov nad Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 1978 – 1979, 121.
- Durdík, T. 2000: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
- Durdík, T. 2002: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky I. Praha.
- Durdík, T. – Sušický, V. 2012: Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Východní Čechy. Praha.
- Dvořák, S. 1935: Českobratrský sbor v Rychnově n. Kn. Z Pelclova kraje 1, 5 – 12.
- Fiala Z. a kol. 1989: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy. Praha.
- Flégl, J. 2005: Dobruško v pravěku ve světle archeologických sbírek I. – II. Dobruška.
- Flídr, A. 2005: Dějiny archeologického bádání na Podorlicku. Orlické hory a Podorlicko 13, 57 – 84.
- Frýzek, J. 2005: Liberk a jeho okolí. Liberk.
- Gelnar, M. 1996: Láhev zvaná kutrolf. Poznámka ke studiu skla z Orlických hor. Orlické hory a Podorlicko 8, 25 – 30.
- Gelnar, M. 2005: Technická sklářská keramika – chladicí hrnce. Archeologia technica 16, 65 – 71.
- Gelnar, M. – Šplíchal, V. 1987: Zpráva o objevu lokality zaniklé sklárny pod ovčínem v Deštném. In: Pod horami domov můj. Malá řada sv. 5, 24 – 25.

- Hajn, F. 1937: O Postolkově a kolem Postolkova. Z Pelclova kraje 3, 49 – 59.
- Hajn, F. 1939a: Osudy domu č. 60 v Solnici. Z Pelclova kraje IV. – V., 11 – 13.
- Hajn, F. 1939b: Z doby velkého utrpení lidu. Z Pelclova kraje IV. – V., 9 – 11.
- Hásková J. a kol. 1996: Peníze v českých zemích do roku 1919. Pacov.
- Hladký, L. 1969: Z dějin muzea a muzejního spolku v Kostelci nad Orlicí. Orlické hory a Podorlicko II, 91 – 103.
- Hoffmann, F. 2008: Středověké město v Čechách a na Moravě. Praha.
- Homolka, V. 2010: Karolínina Huť 1873 – 1910. Deštné v Orlických horách – Zákoutí. Deštné v Orlických horách.
- Hynková, H. 1995: Konopí v oblasti Orlických hor. Panorama 3, 25 – 31.
- Hynková, H. 1996: Len, lněná příze a plátno „hladké“ i vzorované v oblasti Orlických hor a Podorlicka podle pozůstalostních inventářů z let 1714 – 1848. Orlické hory a Podorlicko 8, 56 – 85.
- Hynková, H. 1999: O soukenících v Podorlicku, jejich náradí a zásobách zboží podle některých starých pramenů. Orlické hory a Podorlicko 9, 161 – 175.
- Kacálek, D. 1998: Poměry v přirozených jedlobučinách Antoniina údolí v podhůří Orlických hor. Panorama 6, 79 – 86.
- Kadlus, Z. 1970: Přírodní podmínky Orlických hor a jejich význam pro lesní hospodářství. Orlické Hory a Podorlicko 3, 7 – 24.
- Kalferst, J. 1989: Skuhrov nad Bělou hrad Nový hrad (Klečkov), okr. Rychnov nad Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 1986 – 1987, 177.
- Kalferst, J. – Kalferstová, J. – Nováková, L. 2008: Dobřany v Orlických horách, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 2005, 49.
- Kalferst, J. – Kalferstová, J. – Nováková, L. 2008: Liberka, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 2005, 130.
- Kalferst, J. – Kalferstová, J. – Nováková, L. 2008: Malý Uhřínov, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 2005, 141.
- Kalferst, J. – Kalferstová, J. – Nováková, L. 2008: Osečnice, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 2005, 170.
- Kalferst, J. – Kalferstová, J. – Nováková, L. 2008: Skuhrov nad Bělou, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: Výzkumy v Čechách 2005, 252 – 253.

- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1989: Archeologické nálezy získané v letech 1987 – 1988. Zpravodaj Krajského muzea východních Čech, 3 – 19.
- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1990: Nové archeologické přírůstky KMVČ v Hradci Králové v r. 1989. Zpravodaj Krajského muzea východních Čech, 3 – 21.
- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1991 – 1992: Archeologické přírůstky v muzeu Východních Čech v Hradci Králové v letech 1990 a 1991. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 18, 7 – 29.
- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1993: Archeologické přírůstky muzea v Hradci Králové v roce 1992. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 19, 5 – 19.
- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1994: Přírůstky archeologické sbírky muzea v Hradci Králové v roce 1993. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 20, 3 – 16.
- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1999: Přírůstky sbírky AO MVČ za roky 1998 a 1999. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 25, 3 – 37.
- Kaplan, J. 1988: Historie dolování a výroby železa v Orlických horách. Rychnov nad Kněžnou.
- Klen, J. 1937: Gotické kachle z hradu Klečkova. Z Pelclova kraje 3, 24 – 31.
- Kolektiv, 1997a: Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích 2, g/l. Praha.
- Kolektiv, 1997b: Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích 3, m/r. Praha.
- Kolektiv, 1998: Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích 1, a/f. Praha.
- Kolektiv Lesprojekt Hradec Králové 2002: Lesní hospodářský plán, platnost 2001 – 2010. LHC Lesy Janeček Kvasiny.
- Kosař, M. 2009: Středověká kolonizace na horním toku Bělé v Orlických horách. Orlické hory a Podorlicko 16, 67 – 108.
- Kosař, M. 2012: Osídlování horního toku Divoké Orlice ve středověku. Orlické hory a Podorlicko 19, 75 – 84.
- Kronika města Solnice 1. díl část 1. Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond: Městský úřad Solnice, inv. č. C-782/1-1.
- Kronika města Solnice 1. díl část 2. Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond: Městský úřad Solnice, inv. č. C-782/1-2.

- Kronika obce Solnice 1841 – 1927. Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond: Městský úřad Solnice, inv. č. C-0441.
- Křivohlávek, J.F. 2007: Zapomenutý hřbitov v Solnici, Orlické hory a Podorlicko 14, 299 – 304.
- Kuča, K. 2004: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV. díl. Praha.
- Kučerová, Eva 2008: Osečnice včera a dnes. Dobré.
- Láska, J. 1948: První kniha Léta Páně. Vamberk.
- Láska, J. 1968: Východní Hradecko v dějinném vývoji, Orlické hory a Podorlicko 1, 30 – 51.
- Láska, J. 1995: Třetí kniha Léta Páně. Díl druhý. Nové Město nad Metují.
- Láska, J. 1999: Někdejší Opočensko a jeho obyvatelé v urbářích panství ze XVI. až XVIII. století. Orlické hory a Podorlicko 9, 96 – 122.
- Likovský, Z. 2003: Pivovary okresu Rychnov nad Kněžnou. Orlické Hory a Podorlicko 12, 102 – 130.
- Marie Janečková, bytem Solnice, Kvasinská 124, bývalá učitelka dějepisu a češtiny v ZŠ Skuhrov nad Bělou, záznam učiněn 5. 3. 2014.
- Matějková, K. 2014: Keramický sortiment turnovských domácností. Možnosti zpracování keramických souborů z městských souvrství. *Archaeologia historica* 39, 89 – 117.
- Miller, J. 1985: Uhřínov pod Deštnou, hrad Hlodný okr. Rychnov nad Kněžnou. In: *Výzkumy v Čechách 1982 – 1983*, 190.
- Musil, F. 1998: Cesta přes Mladkovské (Mezileské) sedlo. In. (red.) Vladimír Wolf: *Kladský sborník 2, Hradec Králov, 99 – 115.*
- Musil, F. 2000: Několik poznámek ke starším dějinám Podorlicka. *Orlické Hory a Podorlicko* 10, 15 – 23.
- Musil, F. 2009a: Politické a společenské poměry ve východních Čechách za přemyslovských králů. In: (ed.) O. Felcman: *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha.
- Musil, F. 2009b: Projevy společenské krize ve východních Čechách za vlády krále Václava IV. In: (ed.) O. Felcman: *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha.

- Musil, F. 2009c: Vrcholná kolonizace a východní Čechy. In: (ed.) O. Felcman: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha.
- Musil, F. 2009d: Východní Čechy v době vlády Lucemburků. In: (ed.) O. Felcman: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha.
- Musil, F. – Svoboda, L 1998: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou. Ústí nad Orlicí.
- Nálevka, B. 1970: Zemědělské půdy Orlických hor a podhůří. Orlické hory a Podorlicko 3, 25 – 44.
- Nedomlel, J. 2004: Skuhrov nad Bělou 725 let. Skuhrov nad Bělou.
- Nesejt, F. – Hrubý, V. 2009a: Kultura doby gotické. In: (ed.) O. Felcman: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha.
- Nesejt, F. – Hrubý, V. 2009b: Pozdní gotika ve východních Čechách. In: (ed.) O. Felcman: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha.
- Nespěchal, Z. 1968: O činnosti Muzea Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou. Orlické Hory a Podorlicko 1, 173 – 175.
- Nohejlová-Prátová, E. 1957: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Praha.
- Novák, M. – Thér, R. 2009: První zpracovatelé kovů. In: (ed.) O. Felcman: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha.
- Paleček, M. 1999: O sklech ze zaniklých skláren v Orlických horách. Orlické hory a Podorlicko 9, 86 – 95.
- Paměti obce Velkého Uhřínova do roku 1950. Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, inv. č. C-0158.
- Pavel, B. 1974: Kronikářské zápisy v knize Bratrstva chóru literátského v Solnici. Orlické hory a Podorlicko 6, 291 – 298.
- Petr, K. 2007: Solnické panství ve výpovědi Pamětních knih. Podbřezí.
- Petr, K. 2008a: Skuhrovsko jeho osidlování a vznik vsí. Brocná – Víška. Podbřezí.
- Petr, K. 2008b: Skuhrovsko jeho osidlování a vznik vsí. Debřece – Slavěnka. Podbřezí.
- Petr, K. 2008c: Skuhrovsko jeho osidlování a vznik vsí. Rybníčky – Nová Ves. Podbřezí.

- Petrtyl, J. 1970: Historická dokumentárnost nálezů mincí v oblasti Orlických hor a jejich podhůří. *Orlické hory a Podorlicko* 3, 45 – 70.
- Pivcová, J. 1992: Sklo z Orlických hor. Rychnov nad Kněžnou.
- Poche, E. a kol. 1978: Umělecké památky Čech II. Praha.
- Poche, E. a kol. 1980: Umělecké památky Čech III. Praha.
- Poche, E. a kol. 1982: Umělecké památky Čech IV. Praha.
- Pokorný, R. 2001: Paleontologická studie lokality Solnice. *Orlické Hory a Podorlicko* 11, 9 – 17.
- Pokorný, R. 2008: Historie hornictví na Rychnovsku II. *Acta Musei Richnoviensis, Sect. Natur.* 15, 85 – 146.
- Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách IV. Praha.
- Profous, A. 1954: Místní jména v Čechách I. Praha.
- Profous, A. – Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách IV. Praha.
- Ptáček, J. – Šůla, J. 2008: České sklářské podnikání v Orlických horách v XIX, století a údajná „čechizace“ „německého“ regionu. *Orlické hory a Podorlicko* 15, 288 – 291.
- Purkmistr a rada města Solnice dávají cechu soukenickému v Solnici řád. Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond: Cech soukeníků Solnice, inv. č. p33-1.
- Roubík, F. 1959: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách. Praha.
- Sigl, J. 1989: Skuhrov nad Bělou hrad, okr. Rychnov nad Kněžnou. In: *Výzkumy v Čechách 1986 – 1987*, 177.
- Sigl, J. 1995: Liberk, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: *Výzkumy v Čechách 1990 – 1992*, 171.
- Sigl, J. 1995: Malý Uhřínov, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: *Výzkumy v Čechách 1990 – 1992*, 194.
- Sigl, J. 1995: Skuhrov nad Bělou, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: *Výzkumy v Čechách 1990 – 1992*, 319 – 320.
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Prehistorie a protohistorie. Praha.
- Sklenář, K. 2011: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870: pramenná základna romantického období české archeologie. Praha.

- Smolík, J. 1876: Archaeologický sbor Musea král. Českého. Památky Archeologické X, 593 – 596.
- Šmrček, J. – Pilz J. 1994: Sborník rychnovského vikariátu. Rychnov nad Kněžnou.
- Soňa Klímová, bytem Kvasiny, Kvasiny 101, majitelka a jednatelka firmy Lesy Janeček s.r.o., majitelka zámku Kvasiny, záznam učiněn 3. 11. 2015.
- Spurný, V. 1994: In memoriam PhDr. Jan Tomský. Archeologické rozhledy XLVI, 470.
- Stavebně historický výzkum zámku Kvasiny 1983. Nepublikovaný výtisk uložen v archivu rodiny Klímových v Kvasinách, čp. 101.
- Svoboda, J. – Vašků, Z. – Cílek, V. 2003: Velká kniha o klimatu zemí Koruny české. Praha.
- Svoboda L. 1995: O plášťových hradech. *Archaeologia historica* 20, 355 – 388.
- Šandera, M. 2005: Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. Opočenská strana v husitské revoluci. České Budějovice.
- Šandera, M. 2009: Východní Čechy jako hlavní kališnická základna v zemi. In: (ed.) O. Felcman: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha.
- Šebesta, D. 2000: Porovnání geomorfologických poměrů povodí Zdobnice a Bělé. *Práce a studie* 8, 3 – 29.
- Škoda, J. J. 1995: Rolnická kolonizace a dělba plužiny při Orlických horách. *Panorama* 3, 3 – 23.
- Šplíchal, V. 1988: Po stopách orlickohorského sklářství. Pardubice.
- Šplíchal, V. 2012: Příspěvek k historii sklářské výroby v obci Deštném v Orlických horách, na katastru opočenského panství. In: Sborník příspěvků ze semináře Sklářství v Bystřických a Orlických horách, Deštné v Orlických horách, 6 – 33.
- Šplíchal, V. – Otavová, M. 2004: Člověk a dřevo v orlickém a podorlickém kraji. Kostelec nad Orlicí.
- Šůla, J. 1963: Severovýchodní Čechy v období feudalismu. Hradec Králové.
- Šůla, J. 1986: Nálezy mincí a historie sklárny v Deštném v Orlických horách. In: Pod horami domov můj. Malá řada sv. 1, nestr.
- Šůla, J. 1987: Sklářská kolonizace Orlických hor ve světle místních a pomístních jmen. In: Pod horami domov můj. Malá řada sv. 5, 3 – 7.

- Šůla, J. 2009: Povstání na jaře roku 1628 v severovýchodních Čechách – nevyřešené problémy. *Panorama* 17, 43 – 47.
- Tocháček, V. 1973: Výzkum zaniklé sklárny ve Staré Huti. *Orlické hory a Podorlicko* 5, 298 – 300.
- Tocháček, V. 1974: Průzkum zaniklých skláren v Orlických horách 1971. *Orlické Hory a Podorlicko* 6, 415 – 417.
- Vaněk, J. 1991: Kamenné kříže a křížové kameny ve východním Podkrkonoší. *Muzejní a vlastivědná práce* 29/2, 94 – 103.
- Vlček, P. 1999. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. Praha.
- Vokolek, V. 1995: Domašín, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: *Výzkumy v Čechách 1990 – 1992*, 73.
- Vokolek, V. 1995: Kvasiny, okr. Rychnov n/Kněžnou. In: *Výzkumy v Čechách 1990 – 1992*, 162.
- Vokolek, V. 2009: Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea IV. Drobné přírůstky z let 1919 – 1939. Praha.
- Wolf, V. 2002: Jan Kolda ze Žampachu. Život tábořského hejtmana, loupeživého rytíře, kondotiéra a psance. Hradec Králové – Trutnov.
- Záveská, D. 2007: Nález týlu neolitické sekery z Deštného v Orlických horách. *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 33, 53 – 55.
- Zrůbek, R. 1991: Hradiska a tvrze kraje Orlických hor I. Ústí nad Orlicí.
- Zrůbek, R. 1992: Hradiska a tvrze kraje Orlických hor II. Ústí nad Orlicí.
- Zrůbek, R. 1996: O solnickém punčochářství. *Orlické hory a Podorlicko* 8, 141 – 146.

9 Přílohy

9.1 Materiálové přílohy

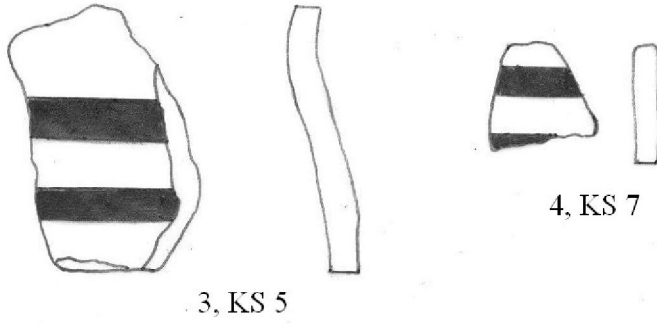
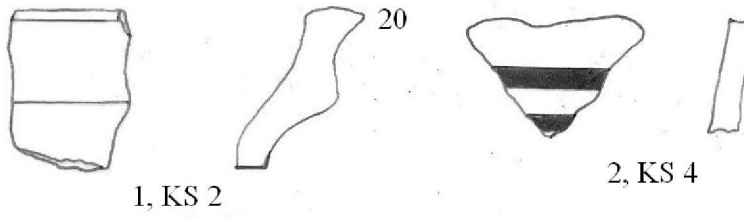
Zpracovány byly soubory z povrchových sběrů na hradech Skuhrov, Nový hrad, Hlodný, Rychmberk a na území ZSV Tisovec uložené v Muzeu východních Čech v Hradci Králové. Protože jde o velmi malé soubory (největším je soubor ze Skuhrova n. B. o 170 kusech, nejmenší z Tisovce o třech kusech), rozhodla jsem se keramiku členit do keramických skupin a nikoliv do keramických tříd. Keramické skupiny se charakterizují volněji a jejich popis se soustředí na hlavní a jasně zřetelné

znaky. V charakteristice se tak spojují technologická a morfologicky typologická kritéria (Matějková 2014, 92 – 93).

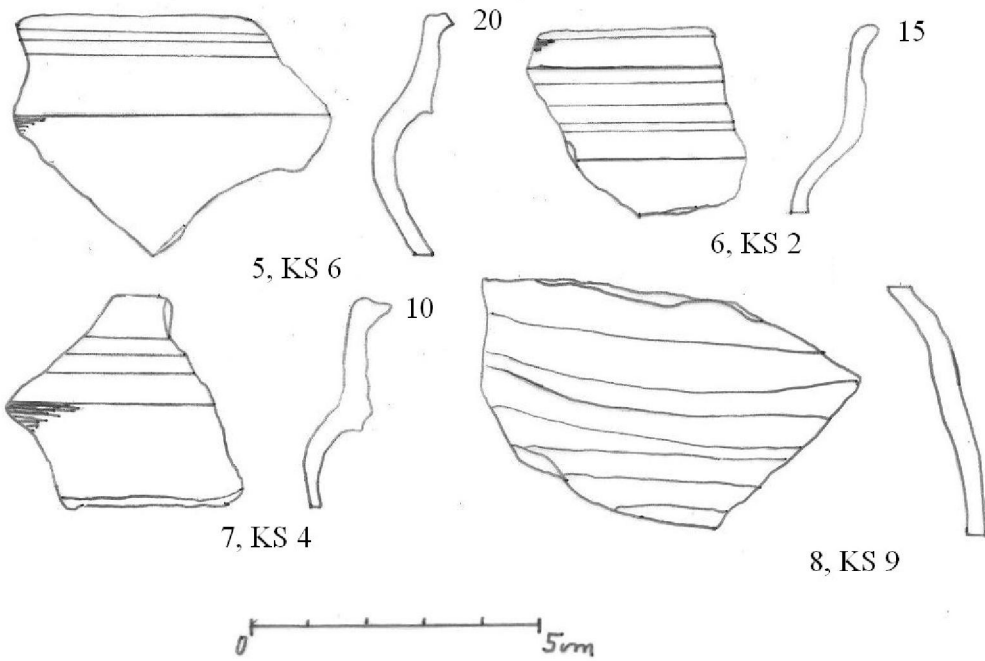
Ze Skuhrova se jednalo o sběr J. Slavíka v roce 1986 (př. č. 109/87), J. Militkého v roce 1988 (př. č. 138/89) a J. Černého v roce 1990 (př. č. 202/90). Všechny nálezy spadají do rozmezí 14. až 15. století (BZO 1986 – 1987, 177, č. 408; BZO 1990 – 1992, 319, č. 1671), což odpovídá písemně doložené existenci hradu, jsou ostřené drobnými kaménky a vyrobeny z jemné hlíny. Většina je redukčně pálená. Soubor obsahoval i jeden kus malty. Celkem 170 kusů keramiky jsem rozdělila do devíti keramických skupin (KS). Nejdůležitější a nejpočetnější je KS 2, které odpovídají i nálezy z Nového hradu, Hlodného a Rychmberka. Do skupiny patří světle šedě zbarvená keramika s tmavým lomem střepu. Jeden kus je zdobený červenou malbou, dvacet jedna střepů rytou šroubovicí. Z celkem devadesáti zástupců je osm okrajů a tři dna, z toho jedno nese stopy po odříznutí strunou (ze souboru s př. č. 109/87). Okraje jsou jednoduché (tab. 1:6) nebo okruží – vyobrazený zástupce (tab. 1:1) ze souboru 138/89 patří konkrétně mezi okruží s vnitřním prožlabením. Další významnou skupinou je KS 4, do níž patří dvacet dva kusů. Keramika je béžově zbarvená a lom střepu tmavý, jen jeden byl zdoben šroubovicí. Mezi okraje patří dva kusy a jsou ovalené s vnitřním prožlabením (tab. 1:7) a i tato skupina má svoji obdobu mezi nálezy z Nového hradu. KS 5 je oxidačně pálená a oranžově zbarvená na povrchu i na lomu střepu. Ze 37 kusů jsou čtyři červeně malované. Obdobná keramika se našla i na Tisovci. KS 6 je tmavě okrově zbarvená, zastupuje ji pět kusů, z toho dva zdobené šroubovicí. Ve skupině se vyskytuje jediný okraj a to vytaženého typu (tab. 1:5). Obdobná keramika se vyskytuje i mezi nálezy z Nového hradu, Rychmberka a z Tisovce.

	Skupina	Tělo	Okraj	Dno	Malba	Šroubovice	Počet
Skuhrov	1	3					3
	2	79	8	3	1	21	90
	3			1			1
	4	18	2	2		1	22
	5	36		1	4		37
	6	4	1			2	5
	7	1			1		1
	8	2					2
	9	9	3			8	12

138/89

109/87

Tab. 1. Vybrané keramické nálezy z hradu Skuhrov.

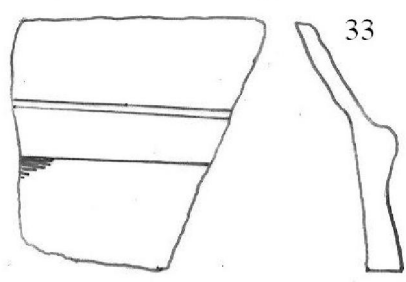
Z Nového hradu jsem zpracovala sběry J. Čížka a J. Slavíka v roce 1987 (př. č. 80 – 81/88), B. Dragouna v roce 1988 (př. č. 14 – 15/89) a J. Militkého ve stejném roce (př. č. 144/89). Celkově se jedná o 86 kusů datovaných do 14. až do 15. století až na tři recentní střepy³, související nejspíše s mlýnem nacházejícím se pod hradní ostrožnou a nedalekou hájovnou. Nálezy spadající do 14. století jsou poměrně překvapivé vzhledem k písemnému datování vzniku Nového hradu až do období husitských válek. Do souboru patří i dvě mazanice a dva nádobkové kachle. Středověkou keramikou, která je z většiny redukčně pálená, ostřená kamínky a vyrobena z jemné hlíny, jsem rozdělila do 11 keramických skupin. KS 1 bychom mohli zařadit do skupiny nálezů náležející do tzv. severomoravského výrobního okruhu (Goš – Novák 1976, 399). Keramika je tmavé barvy s prasklinkami po bublinkách, KS zastupuje jeden kus. KS 2, v počtu pěti kusů, z nichž tři zdobí šroubovice, je shodná s KS Skuhrov 4. Nejpočetnější skupinou je KS 4 se 33 kusy. Keramika je tmavě okrová, lom střepu tmavý. Do KS náleží celé dochované dno nádoby se stopami po odříznutí strunou a kus okraje s torzem ucha. Okraje jsou jednoduché (tab. 2:3), vytažené (tab. 2:5) a ovalené s vnitřním prožlabením (tab. 2:6). Shoduje se s KS Skuhrov 6. Důležitou je KS 6 se 14 kusy, keramika je oxidačně pálená, okrově zbarvená a lom střepu světlý. Do KS náleží dno se stopami po odříznutí strunou. S touto skupinou se shoduje nález z Tisovce. KS 8 tvoří jen jeden střep, světle béžový, zdobený vlnicí mezi dvěma rýhami. Patří do staršího horizontu a lze jej datovat až do 13. století. Poslední důležitou keramickou skupinou je KS 10, která je shodná s KS Skuhrov 2 a spadá do 14. století. Okraje jsou jednoduché (tab. 2:1) a okružní s vnitřním prožlabením (tab. 2:4).

	Skupina	Tělo	Okraj	Dno	Ucho	Šroubovice	Počet
Nový hrad	1	1					1
	2	5				3	5
	3	2	1				3
	4	27	3	3	1	1	33
	5	6	1				7
	6	12		2		1	14
	7	1					1
	8	1					1
	9	7	1			1	8
	10	3	2			1	5
	11	1					1

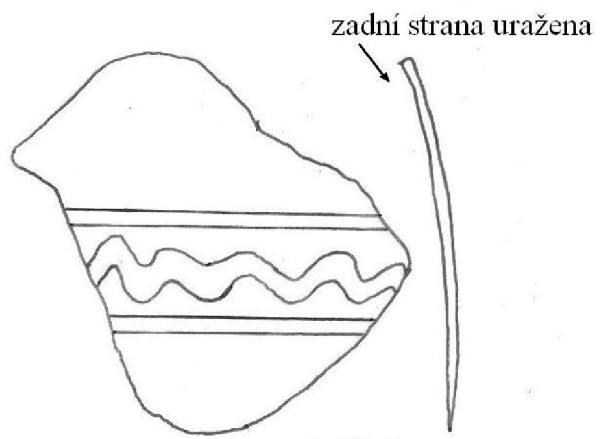
³ Určeno po konzultaci s Mgr. Pavlem Drnovským.

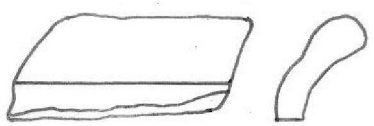
144/89

1, KS 10

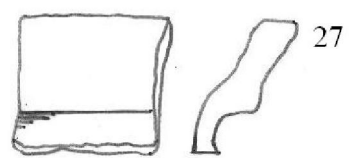

2, KS 8

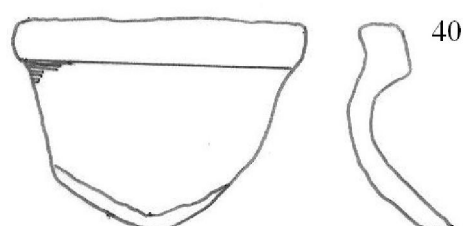

3, KS 4

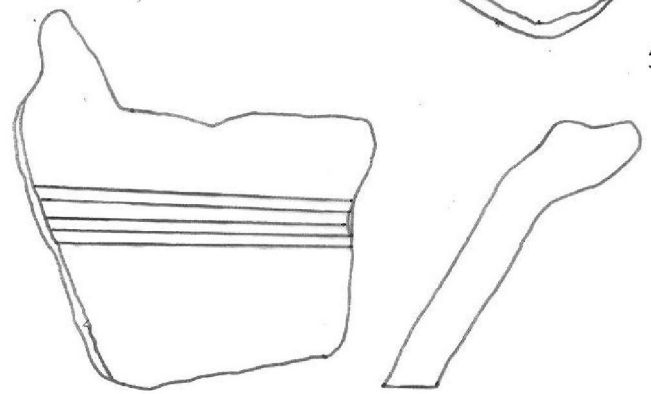
80/88

4, KS 10

5, KS 4

6, KS 4

Tab. 2. Vybrané keramické nálezy z Nového hradu.

Na hradu Hlodném provedl povrchové sběry B. Dragoun v roce 1988 (př. č. 22/89) a J. Černý s J. Militkým v roce 1990 (př. č. 200/90), celkem se našlo sedm

kusů střepů a maltovina. Keramika se datuje do 13 až 14. století⁴, starší horizont tedy znovu předbíhá písemné datování hradu. Rozdělena je do tří keramických skupin. KS 1 se shoduje s KS Skuhrov 2 a patří do ní tři střepy. KS 2 je sytě okrová, lom střepu tmavý a zahrnuje jeden okraj (typ vytažený; tab. 3:1) a jedno dno. KS 3 je šedavě okrová, oba střepy jsou červeně malované okraje (typ jednoduchý; tab. 3:2) a tvoří dohromady část hrdla jedné nádoby, snad hrnce nebo džbánu.

	Skupina	Tělo	Okraj	Dno	Malba	Šroubovice	Počet
Hlodný	1	3			1		3
	2		1	1		1	2
	3		2		2		2

Na Tisovci nasbíral B. Dragoun při povrchovém sběru v roce 1988 (př. č. 19/89) tři střepy datované do 14. století⁵ a tvořící tři keramické skupiny. KS 1 je šedavě okrové dno, KS 2 oranžově zbarvený střep s červenou malbou, který se shoduje s KS Skuhrov 5, a KS 3 je okrové dno s původním povrchem černě zbarveným, shodující se s KS Nový hrad 6.

	Skupina	Tělo	Dno	Malba	Počet
Tisovec	1		1		1
	2	1		1	1
	3		1		1

Z hradu Rychmberk jsem zpracovala sběr B. Dragouna z roku 1987 (př. č. 60/88), J. Militkého z roku 1988 (př. č. 139/89) a L. Bernacké s J. Pížlem z roku 2004 (př. č. 49/2006), tedy dohromady třicet kusů keramiky, které jsem rozdělila do tří keramických skupin, spolu s mazanicí. Datují se do 13. až 14. století⁶ a jsou redukčně pálené. KS 1 se 16 kusy se shoduje s KS Skuhrov 2 a jeden střep nese radélkovanou výzdobu (tab. 3:3), kde se střídá pás „X“ s pásem „I“. KS 2 obsahuje 11 střepů, tmavě okrových s lomem střepu tmavým, které se shodují s KS Skuhrov 6 a KS Nový hrad 4. Okraj KS obsahuje pouze jeden a to jednoduchého typu (tab. 3:4). KS 3 obsahuje tři střepy světle okrově zbarvené, jeden zdobený šroubovicí.

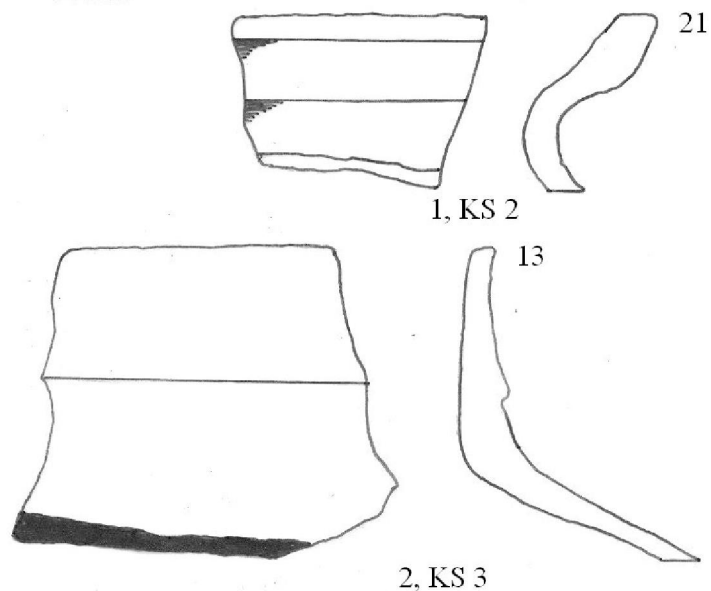
⁴ Určeno po konzultaci s Mgr. Pavlem Drnovským.

⁵ Viz poznámka č. 4.

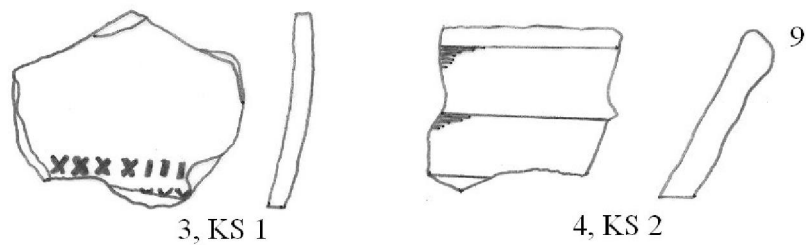
⁶ Viz poznámka č. 4.

	Skupina	Tělo	Okraj	Dno	Radélkování	Malba	Šroubovice	Počet
Rychmberk	1	13	2	1	1	2	2	16
	2	8	1	2				11
	3	3					1	3

22/89

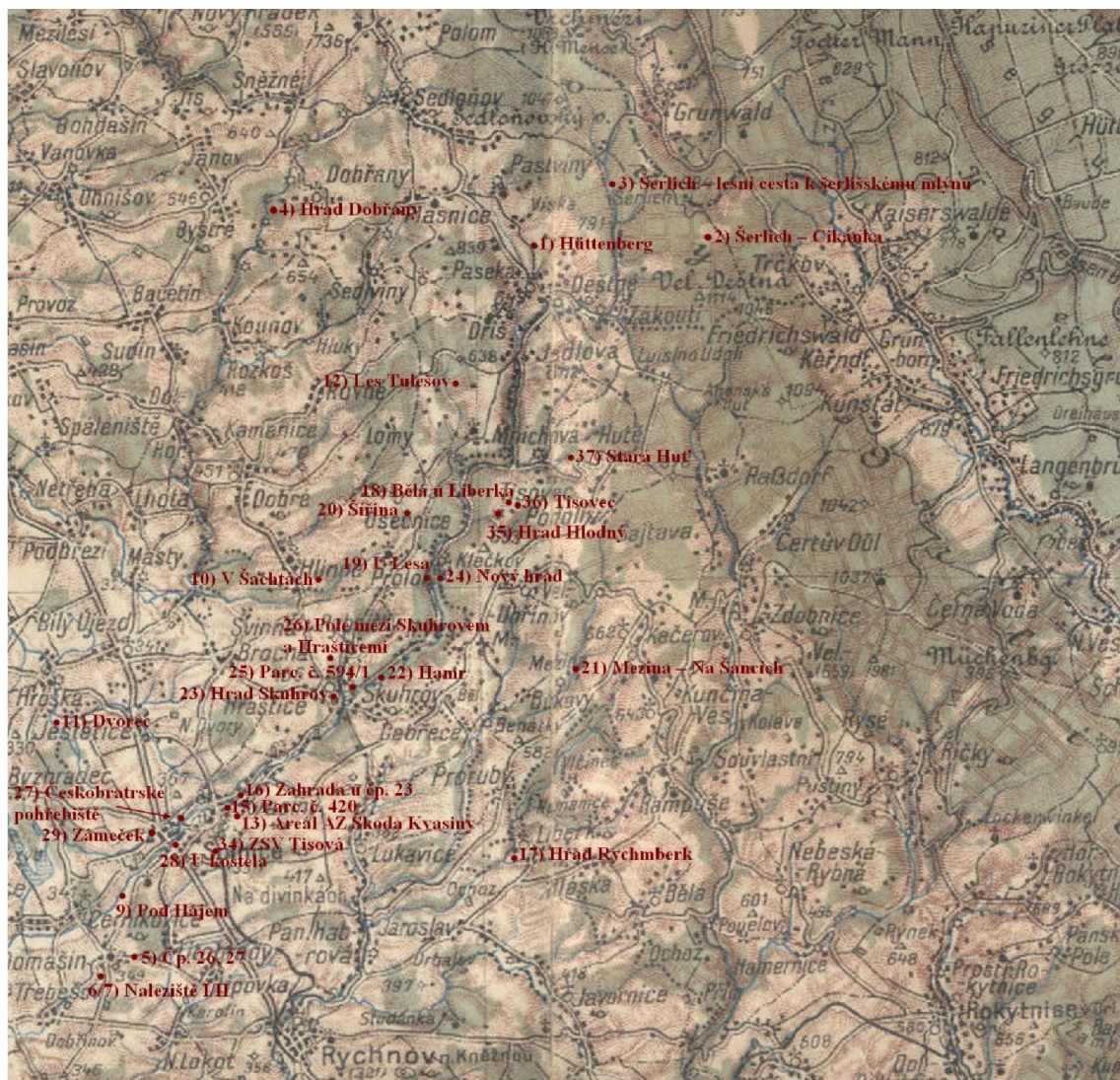
60/88

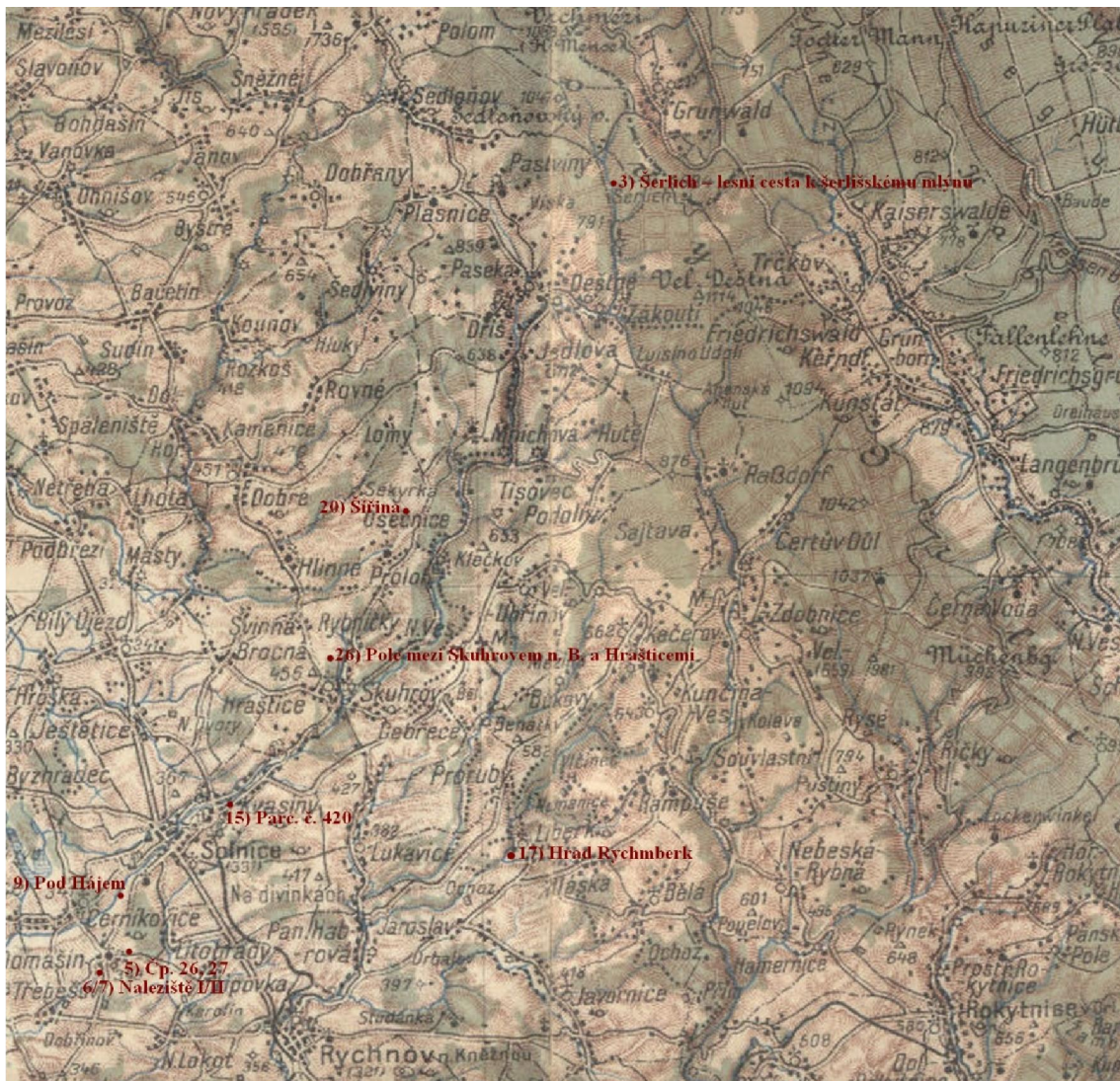
Tab. 3. Vybrané keramické nálezy z hradu Hlodný a Rychmberk.

Keramické soubory z hradů Skuhrov, Nový hrad, Liberk a Hlodný a ze samoty Tisovec časově spadají do vrcholného středověku a jsou si vzájemně podobné, což není překvapující vzhledem k vzájemné blízkosti lokalit. Též mírně předcházejí první písemné zmínky o lokalitách.

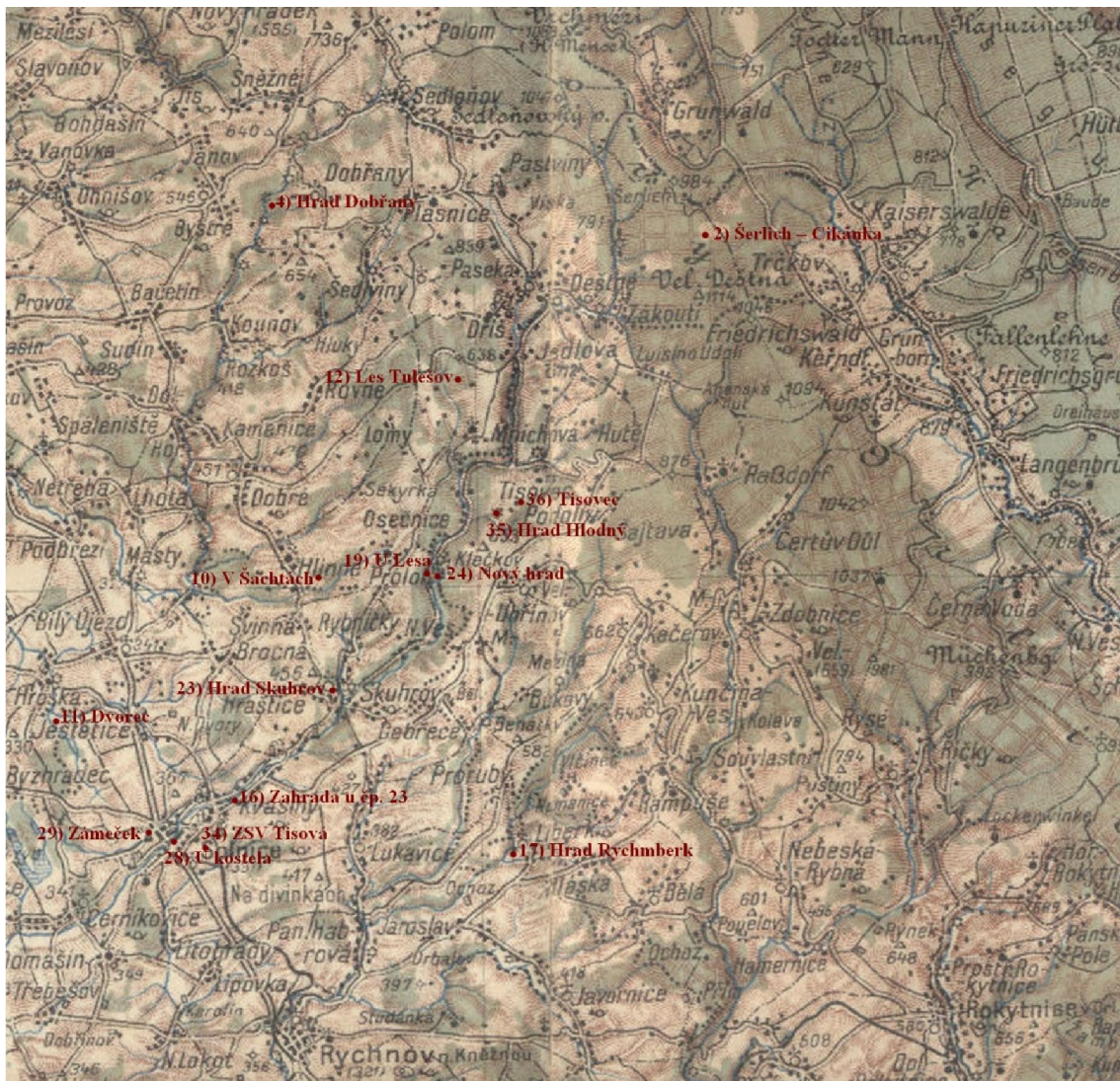
9.2 Mapové přílohy

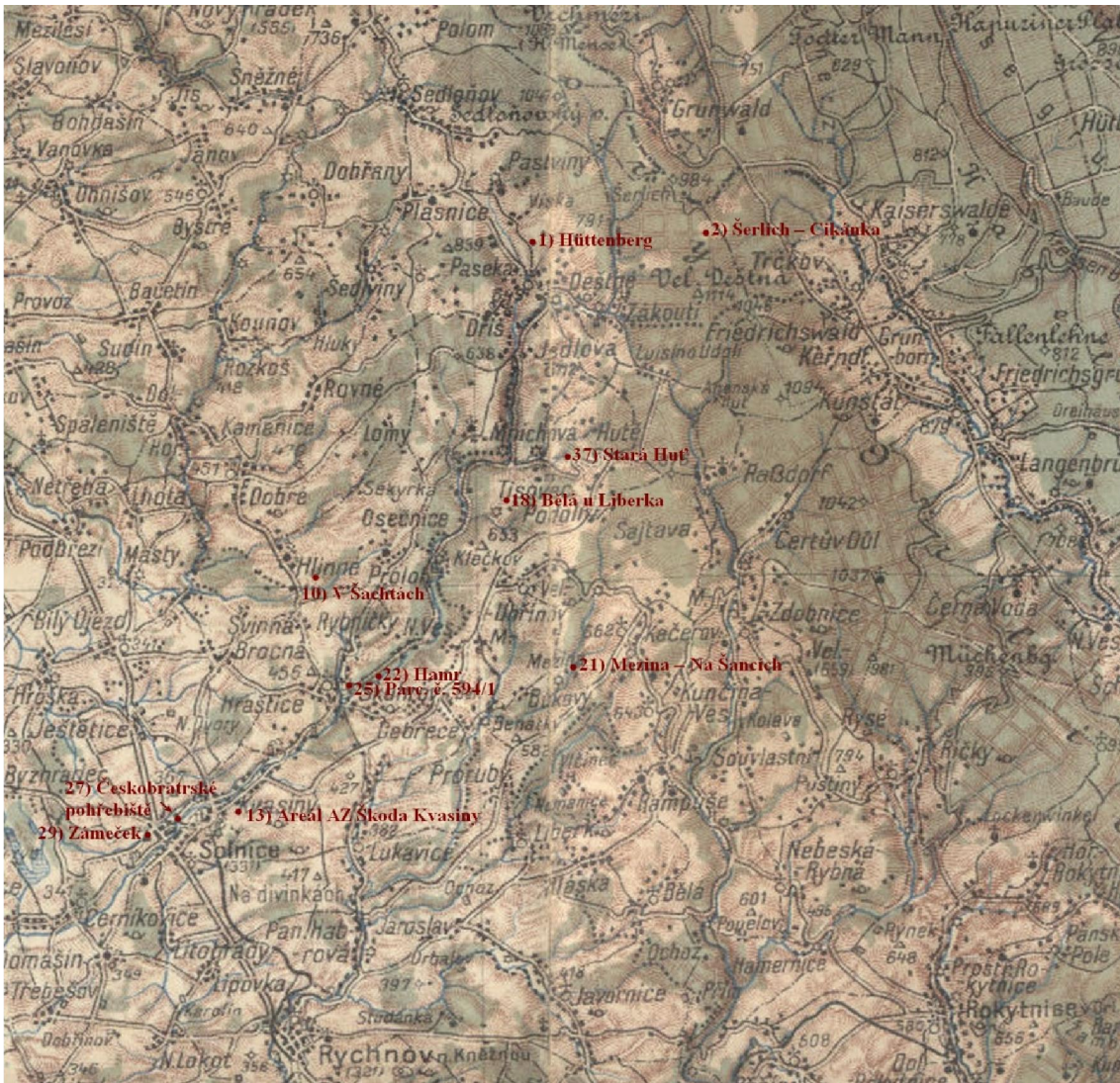
Mapa 1: Lokality z katalogu archeologických akcí a nálezů. Číslování odpovídá katalogu. (Zdroj mapy: Prozatímní vojenská mapa ČSR 1:200 000, list 34° 50° Vysoké Mýto.)

Mapa 2: Pravěké lokality. Číslování odpovídá katalogu. (Zdroj mapy: Prozatímní vojenská mapa ČSR 1:200 000, list 34° 50° Vysoké Mýto.)

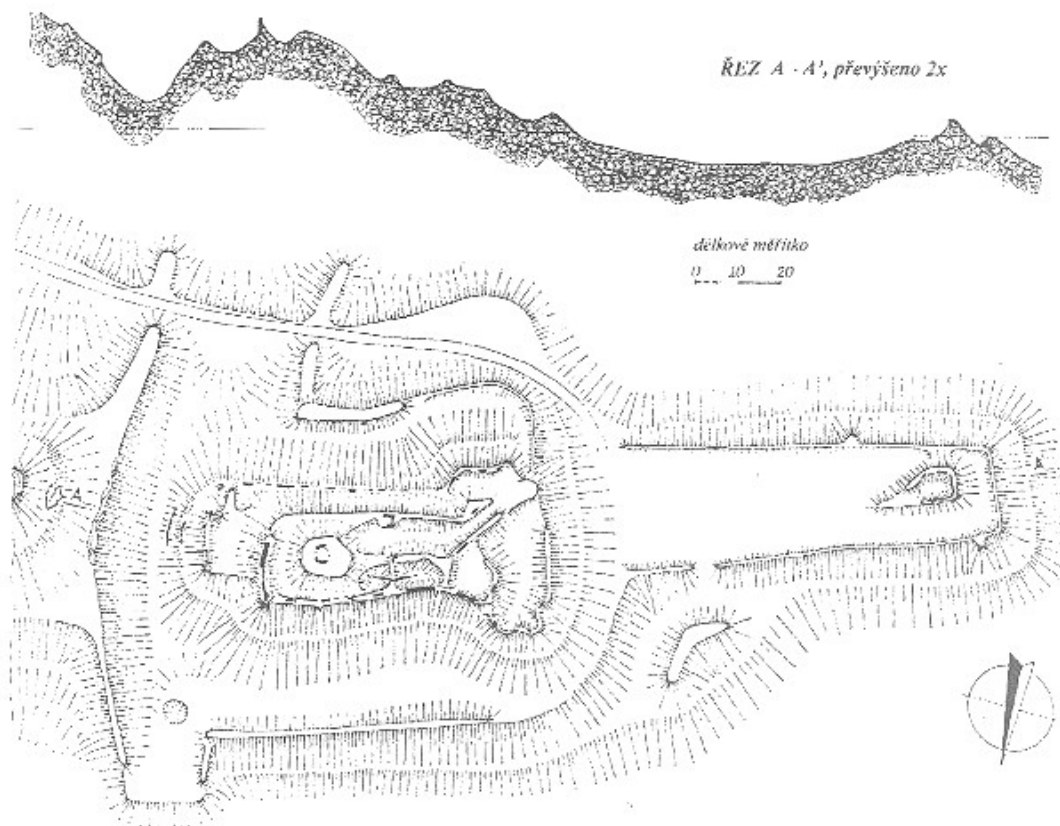

Mapa 3: Sředověké lokality. Číslování odpovídá katalogu. (Zdroj mapy: Prozatímní vojenská mapa ČSR 1:200 000, list 34° 50' Vysoké Mýto.)

Mapa 4: Novověké lokality. Číslování odpovídá katalogu. (Zdroj mapy: Prozatímní vojenská mapa ČSR 1:200 000, list 34° 50° Vysoké Mýto.)

9.3 Obrazové přílohy

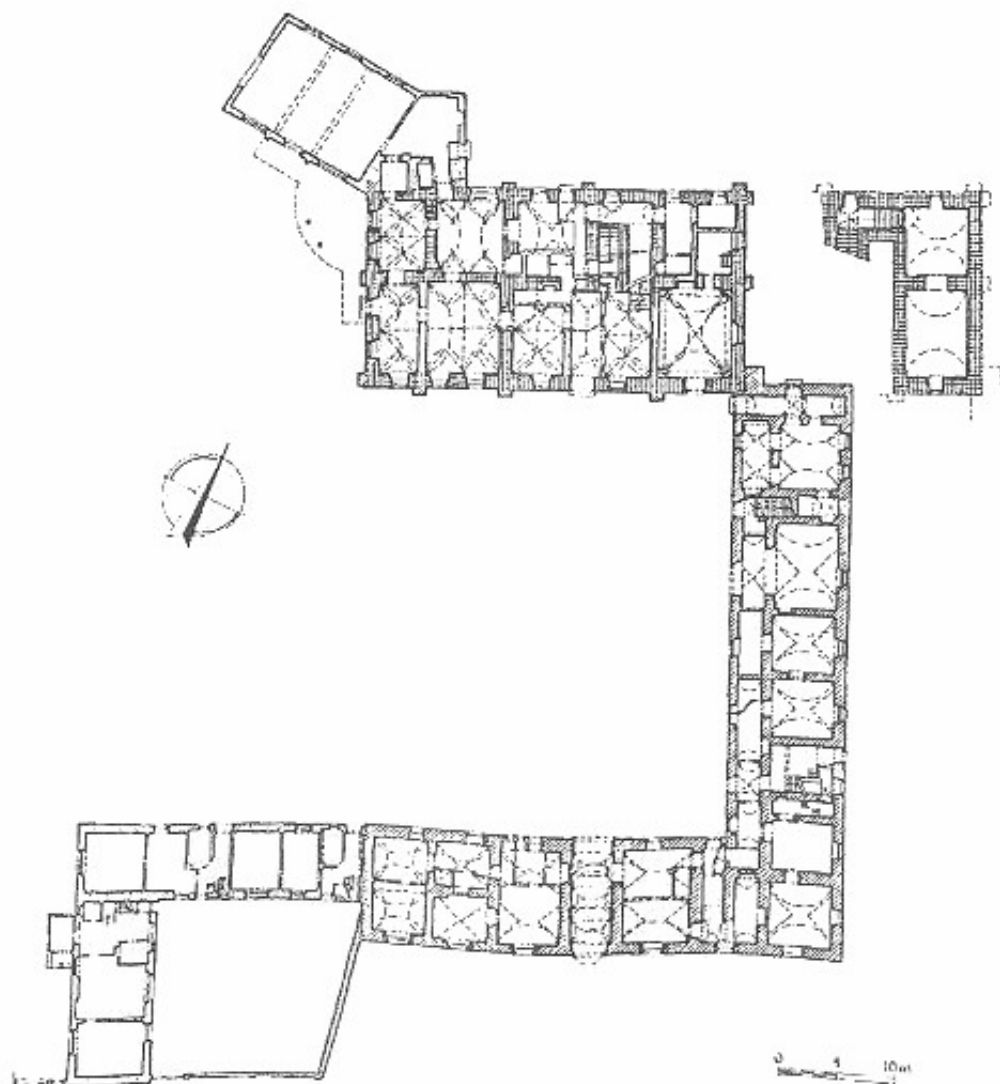

Obr. 1. Hrad v Dobřanech – půdorysný náčrt a řez (Musil – Svoboda 1998, 40).

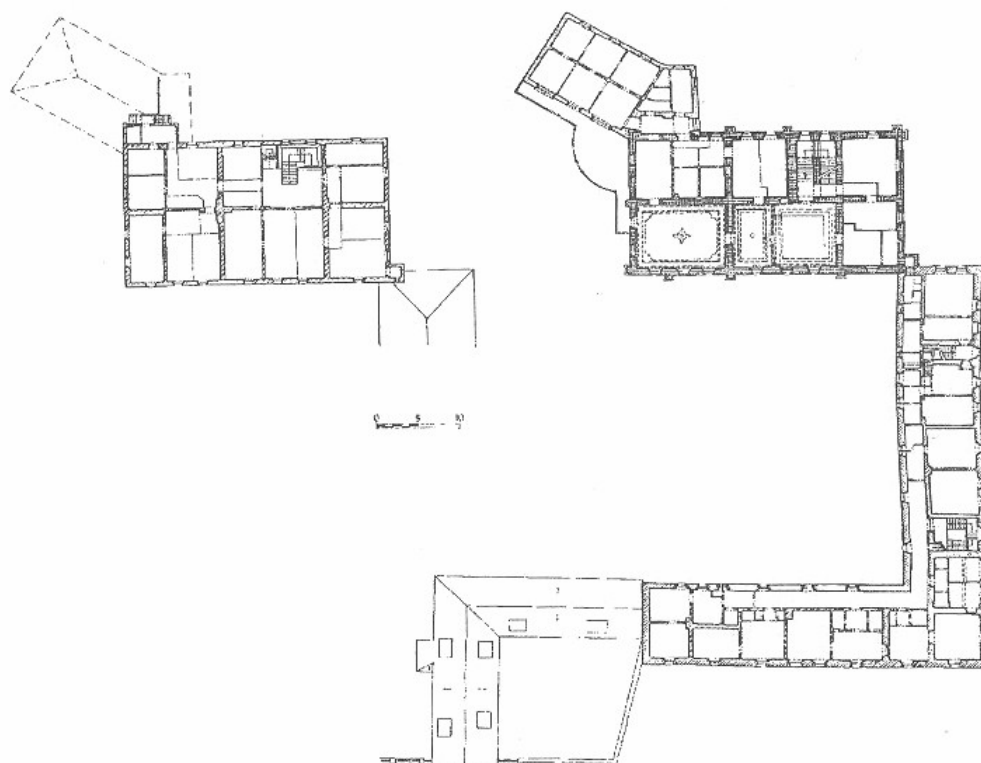

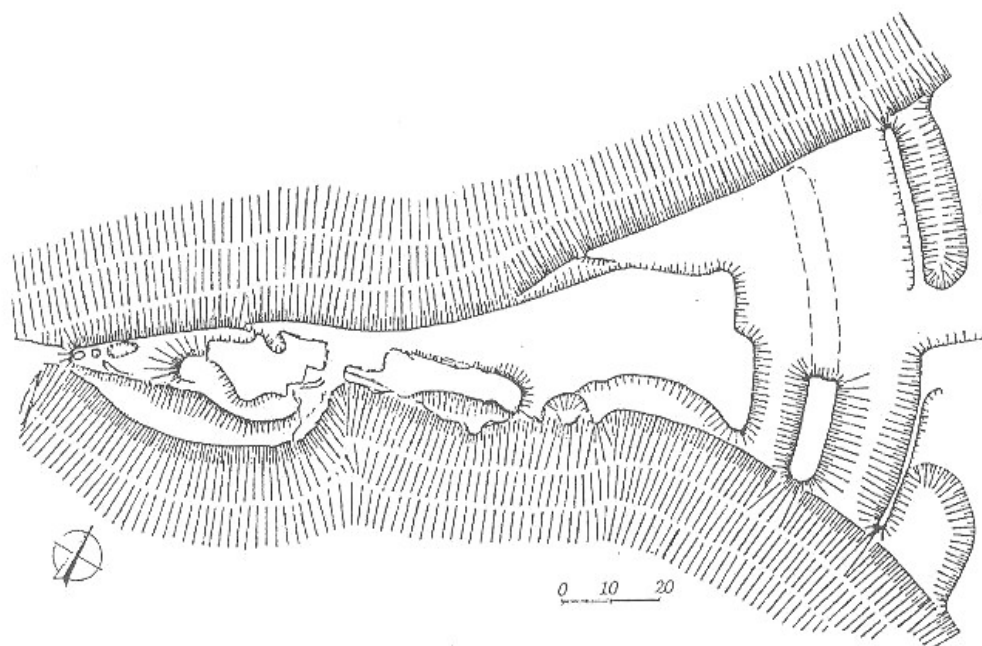
Obr. 2. Hrad Hlodný – půdorysný náčrt a řez (Musil – Svoboda 1998, 50).

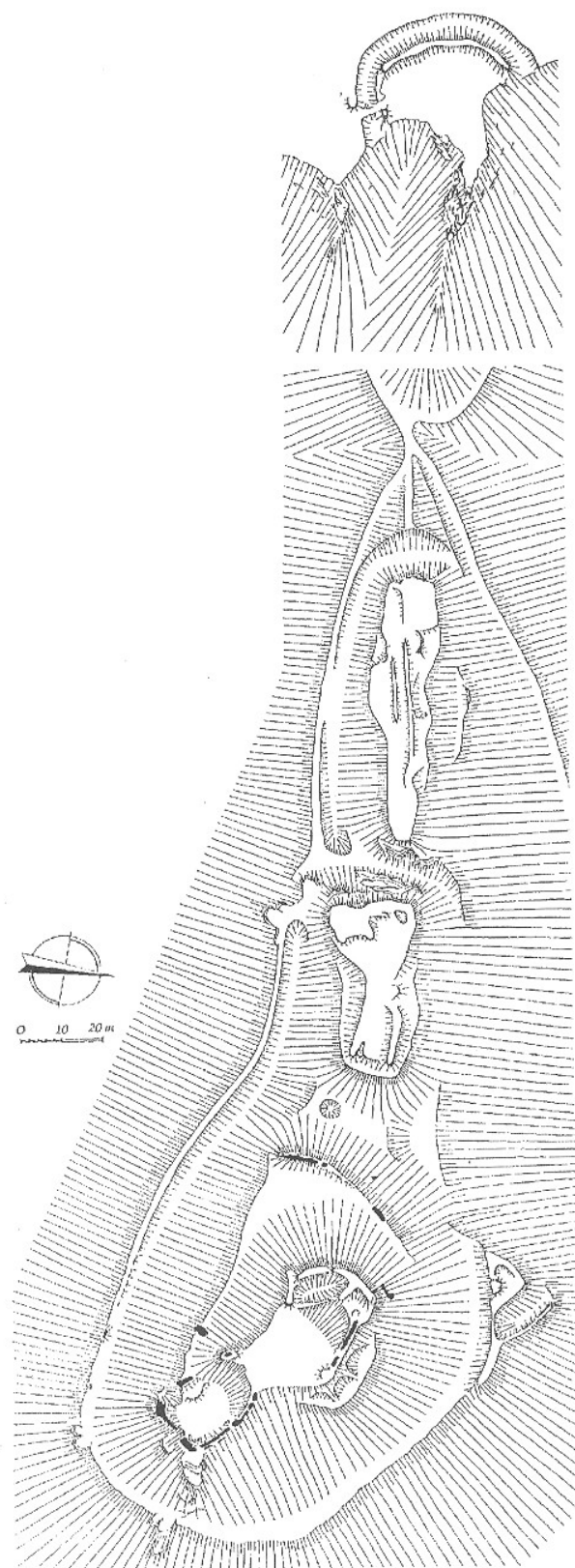
Obr. 3. Zámek Kvasiny – půdorys přízemí a sklepa (Musil – Svoboda 1998, 80).

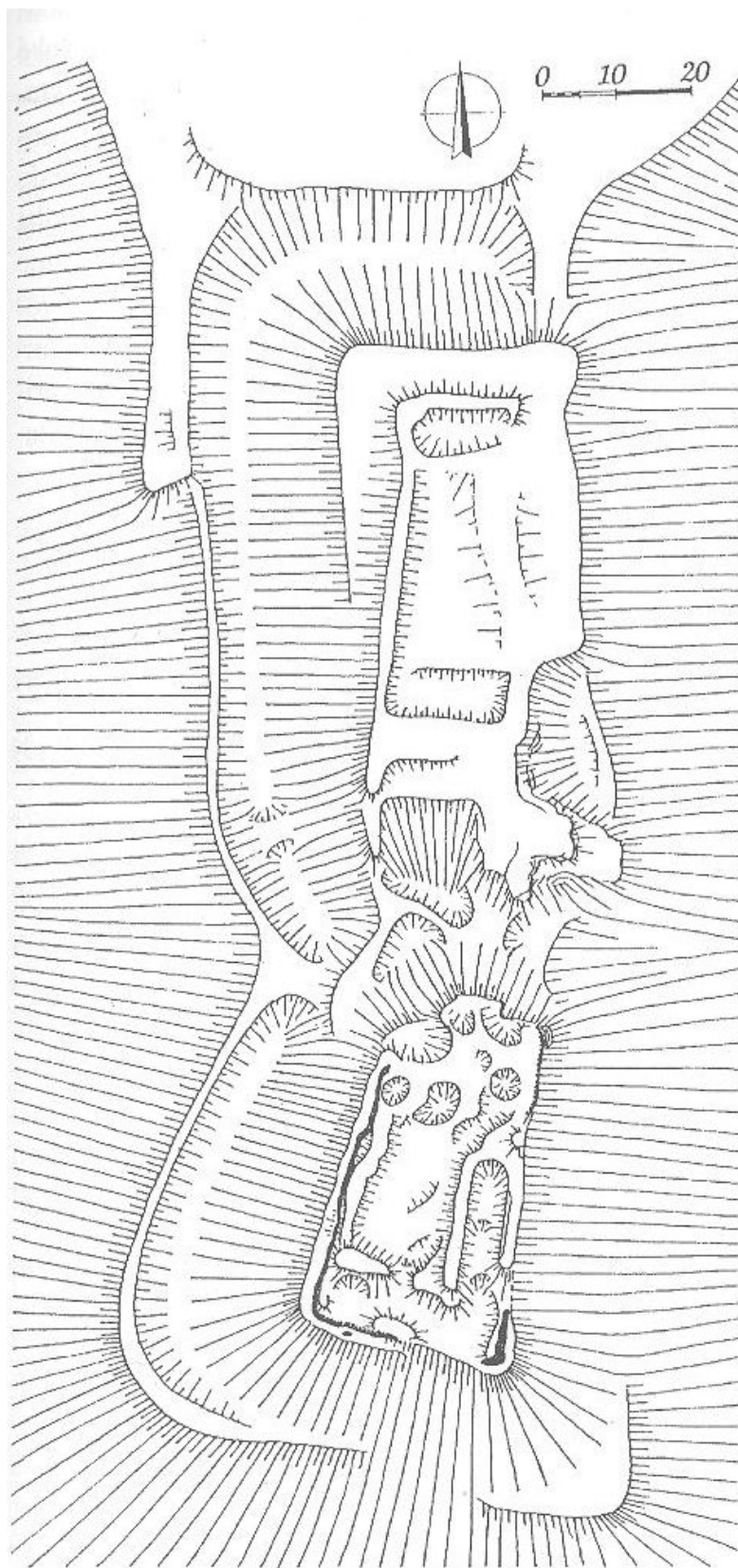
Obr. 4:1. Zámek Kvasiny – půdorys prvního a druhého patra (Musil – Svoboda 1998, 81).

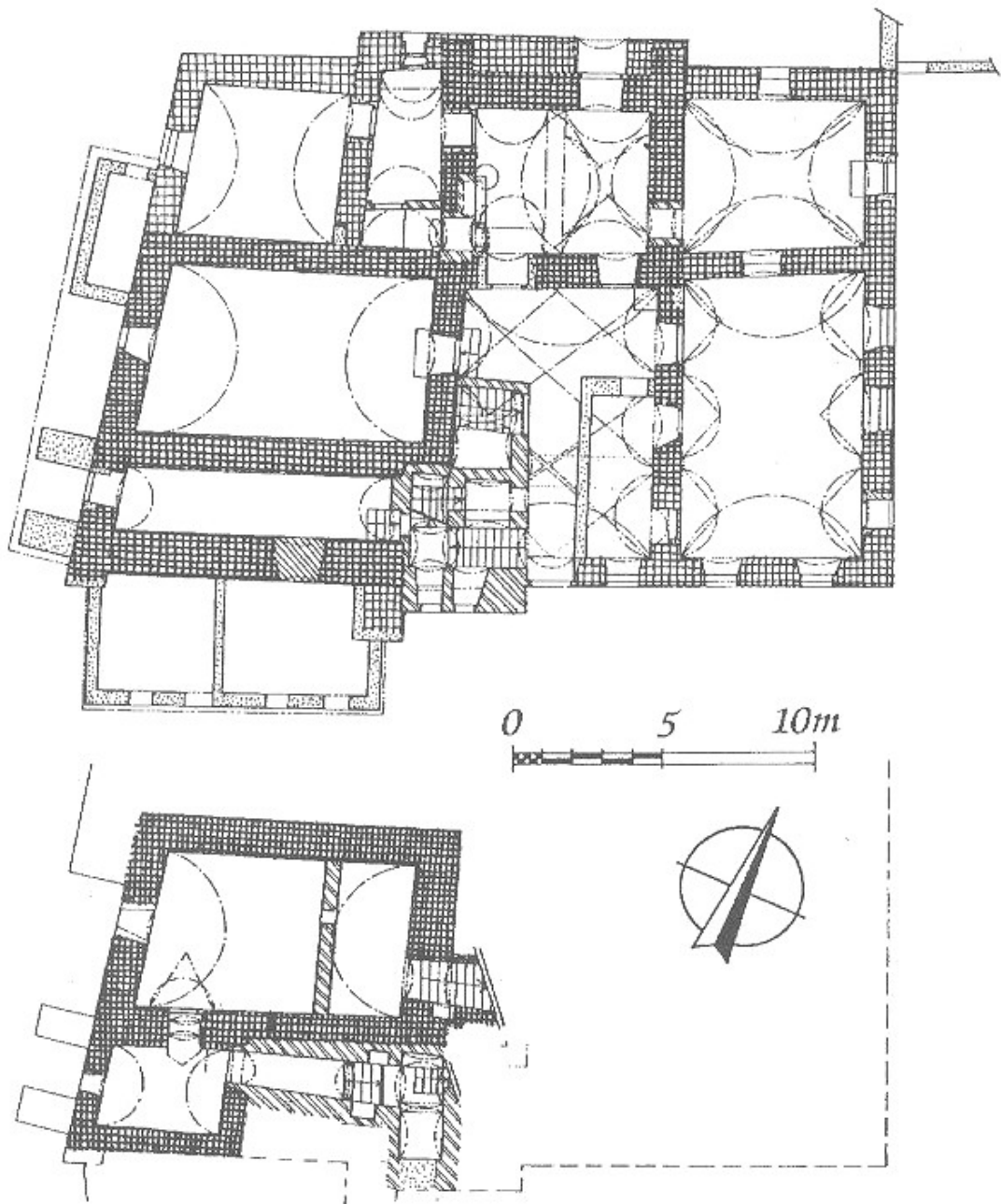
Obr. 4:2. Hrad Liberk – půdorysný náčrt (Musil – Svoboda 1998, 139).

Obr. 5. Nový hrad a obléhací opevnění u něj– půdorysný náčrt (Musil – Svoboda 1998, 92).

Obr. 6. Hrad Skuhrov – půdorysný náčrt (Musil – Svoboda 1998, 155).

Obr. 7. Zámeček Solnice – půdorys přízemí a sklepa (Musil – Svoboda 1998, 160).

Obr. 8:1. Hrad Dobřany – pohled na předhradí (foto autorka, 2016).

Obr. 8:2. Hrad Dobřany – pohled na akropoli (foto autorka, 2016).

Obr. 9:1. Hrad Dobřany – zbytky zdiva (foto autorka, 2016).

Obr. 9:2. Hrad Dobřany – relikv bergfritu (foto autorka, 2016).

Obr. 10:1. Hrad v Dobřany – relikv hradby na východní straně jádra (foto autorka, 2016).

Obr. 10:2. Hrad Dobřany – druhá linie opevnění jádra a pohled na šíjový příkop (foto autorka, 2016).

Obr. 11:1. Hrad Hlodný – relikty opevnění (foto autorka, 2016).

Obr. 11:2. Hrad Hlodný – plocha jádra (foto autorka, 2016).

Obr. 12:1. Zámek Kvasiny (foto autorka, 2016).

Obr. 12:2. Zámek Kvasiny – hlavní budova (foto autorka, 2016).

Obr. 13:1. Zámek Kvasiny – boční křídla (foto autorka, 2016).

Obr. 13:2. Zámek Kvasiny – pohled za severu na „zadní“ stranu hlavní budovy a přístavby s loveckým sálem (foto autorka, 2016).

Obr. 14:1. Zámek Kvasiny – odhalené zdivo (foto autorka, 2016).

Obr. 14:2. Hrad Liberk – první linie opevnění (foto autorka, 2016).

Obr. 15:1. Hrad Liberk – druhá linie opevnění (foto autorka, 2016).

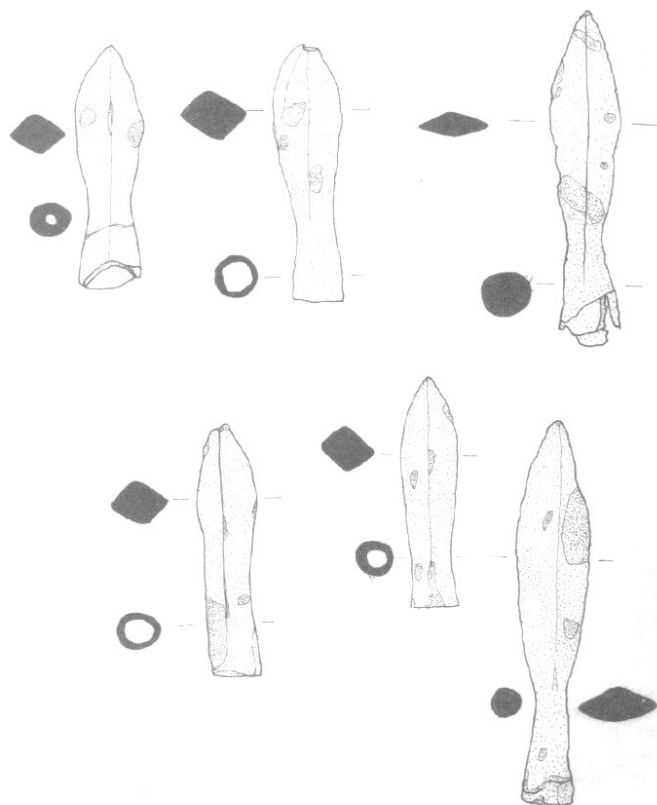
Obr. 15:2. Hrad Liberk – šíjový příkop mezi předhradím a jádrem (foto autorka, 2016).

Obr. 16:1. Hrad Liberk – přední plocha akropole (foto autorka, 2016).

Obr. 16:2. Hrad Liberk – plocha akropole na konci ostrožny (foto autorka, 2016).

Obr. 17:1. Hrad Liberk – soubor nalezených šipek (Dragoun 2008, 108).

Obr. 17:2. Nový hrad – pohled na hradní ostrožnu z cesty (foto autorka, 2016).

Obr. 18:1. Nový hrad – první šíjový příkop (foto autorka, 2016).

Obr. 18:2. Nový hrad – boční příkop kolem jižní strany prvního předhradí (foto autorka, 2016).

Obr. 19:1. Nový hrad – druhý šíjový příkop (foto autorka, 2016).

Obr. 19:2. Nový hrad – plocha druhého předhradí (foto autorka, 2016).

Obr. 20:1. Nový hrad – relikv na západní straně druhého předhradí (foto autorka, 2016).

Obr. 20:2. Nový hrad – třetí šíjový příkop (foto autorka, 2016).

Obr. 21:1. Nový hrad – relikv ve třetím šíjovém příkopu, zřejmě studna (foto autorka, 2016).

Obr. 21:2. Nový hrad – relikv zdi na akropoli (foto autorka, 2016).

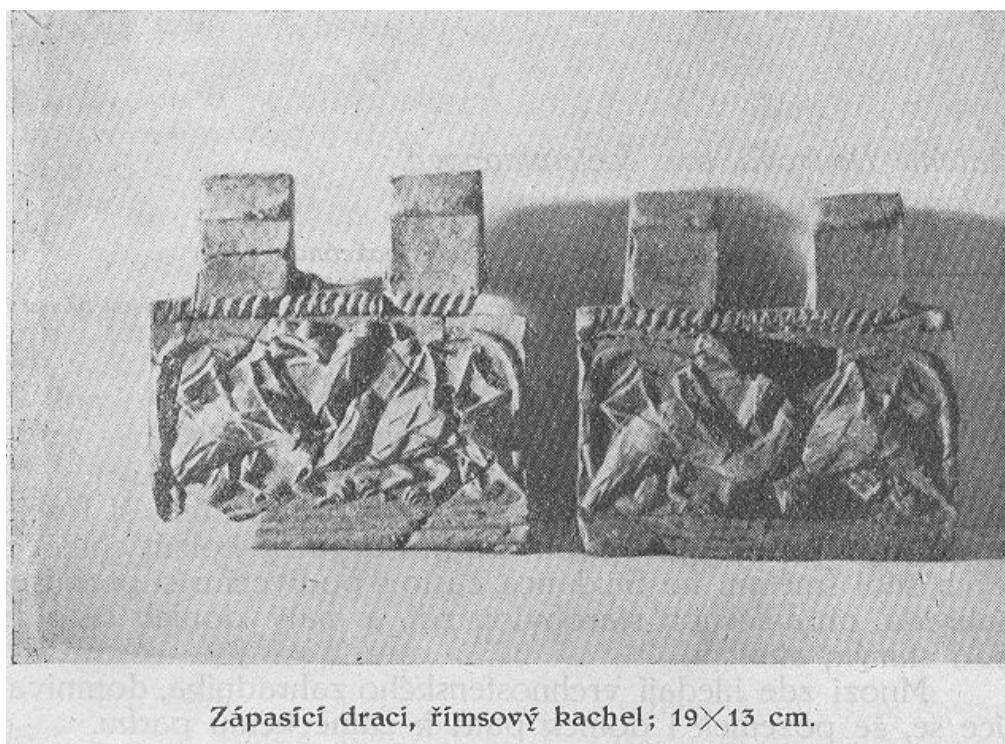
Obr. 22:1. Nový hrad – relikv v západní části akropole (foto autorka, 2016).

Obr. 22:2. Nový hrad – plocha střední části jádra se zbytky hradby (foto autorka, 2016).

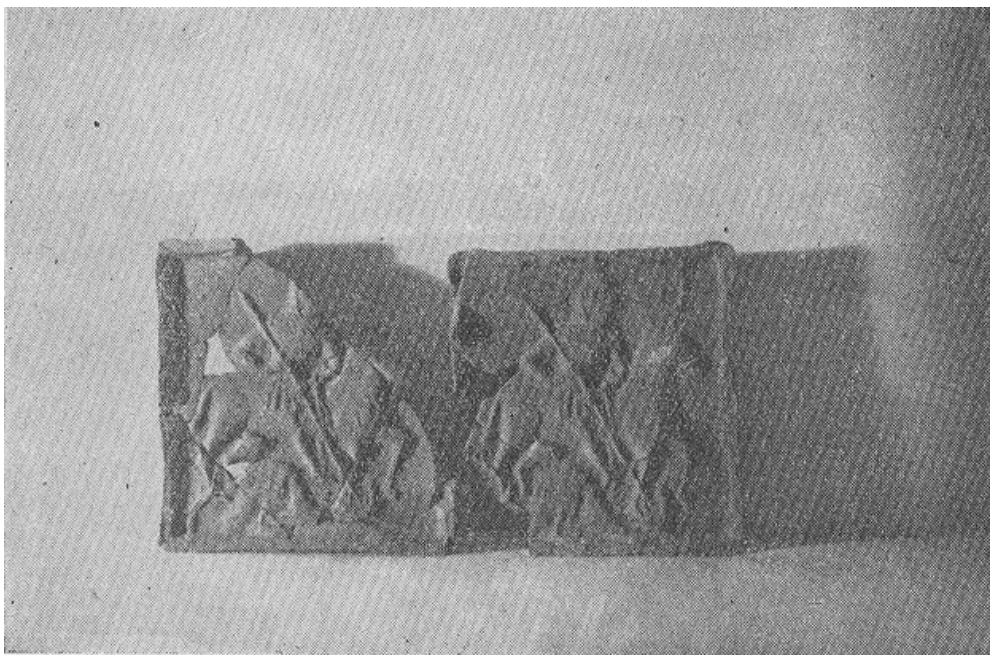

Obr. 23:1. Nový hrad – relikv nároží hradby ve střední části jádra (foto autorka, 2016).

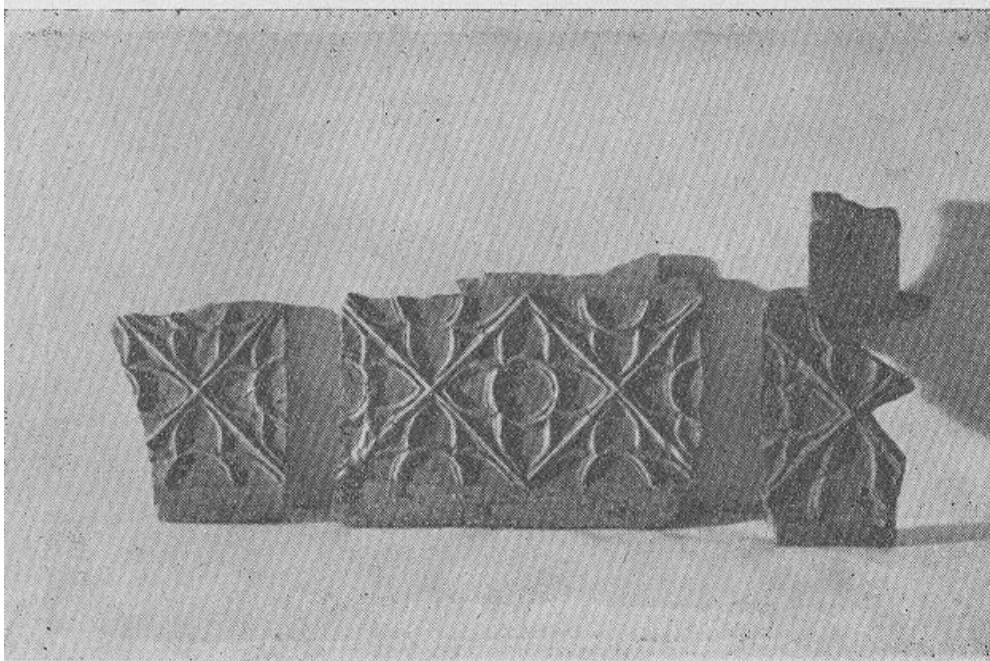

Zápasící draci, římsový kachel; 19×13 cm.

Obr. 23:2. Nový hrad – kachle nalezené J. Klenem (Klen 1937, 31).

Svatý Jiří; 19×19 cm.

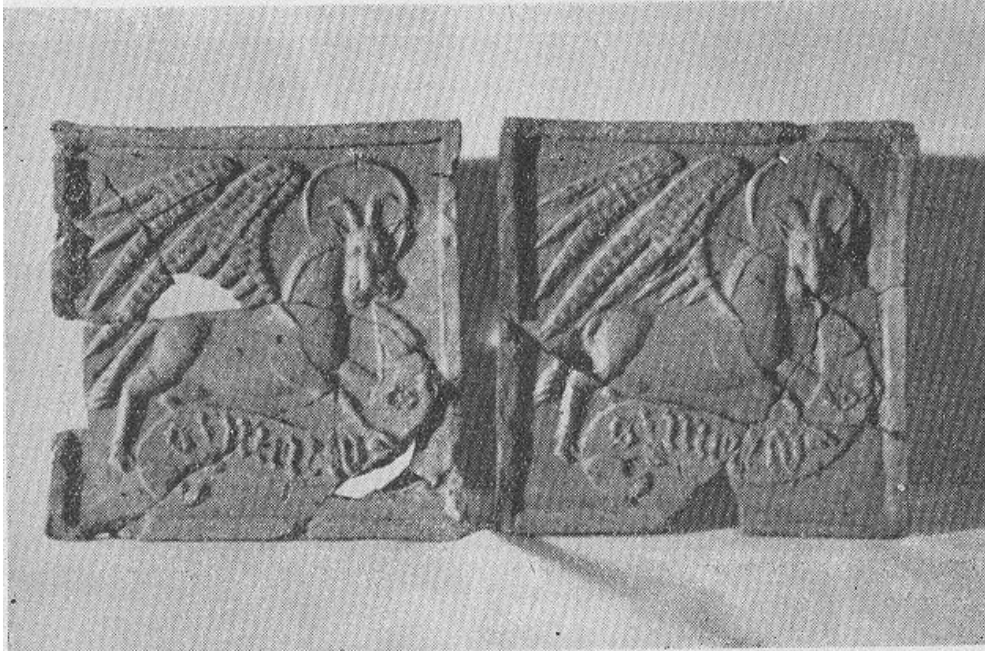

Gotická kružba, římsový kachel; 19'5×13'5 cm.

Obr. 24. Nový hrad – kachle nalezené J. Klenem (Klen 1937, 30).

Adam a Eva; 19×19 cm.

Okřídlený býk, znamení evangelisty svatého Lukáše; 20×20 cm.

Obr. 25. Nový hrad – kachle nalezené J. Klenem (Klen 1937, 29).

Obr. 26:1. Nový hrad – kachel s motivem okřídleného býka, Vlastivědné muzeum Dobruška, inv. č. 19B3894 (foto autorka, 2015).

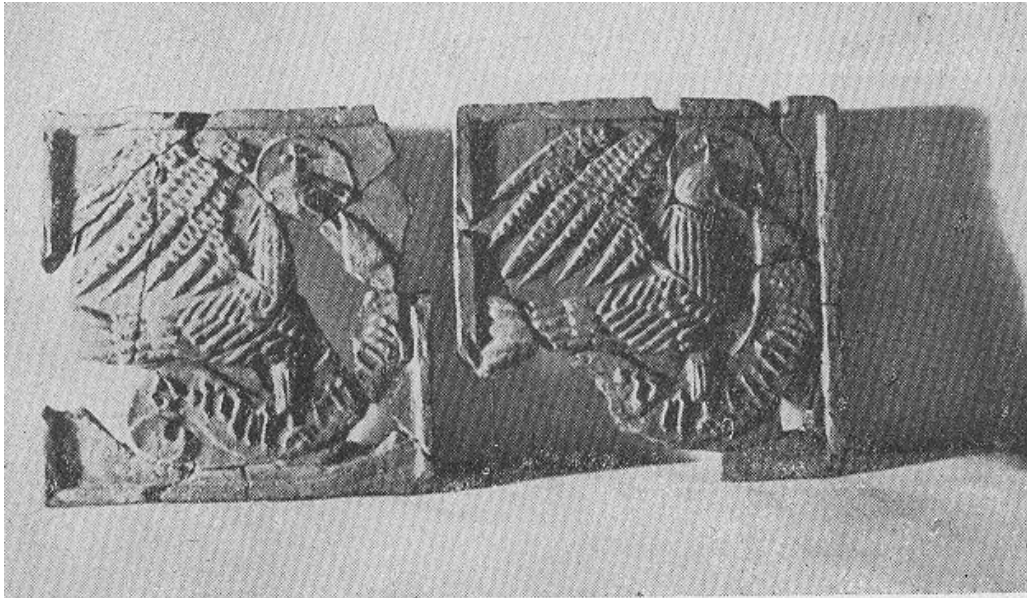
Obr. 26:2. Nový hrad – kachle nalezené J. Klenem (Klen 1937, 27).

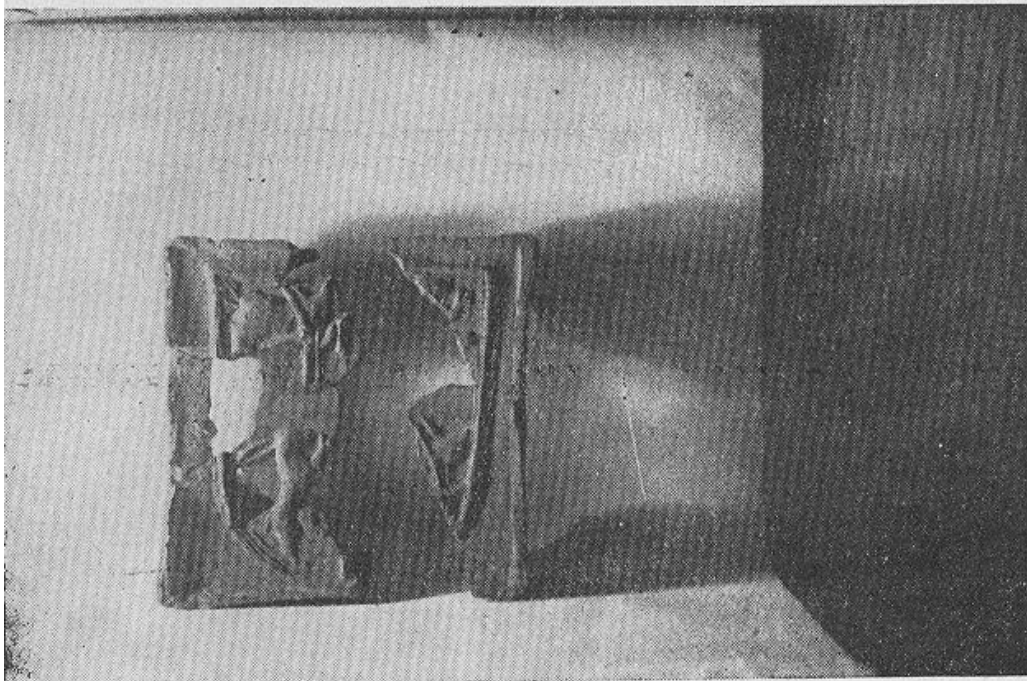
Obr. 27. Nový hrad – kachel s motivem klanění tří králů, Vlastivědné muzeum Dobruška, inv. č. 19B3895 (foto autorka, 2015).

Obr. 28. Nový hrad – kachel s motivem rytíře, Vlastivědné muzeum Dobruška, inv. č. 19B4621 (foto autorka, 2015).

Orel, znamení evangelisty svatého Jana; 20×20 cm.

Zbytky znaku; 20×20 cm.

Obr. 29. Nový hrad – kachle nalezené J. Klenem (Klen 1937, 26).

Obr. 30. Nový hrad – kachel s motivem trubače, Vlastivědné muzeum Dobruška, inv. č. 140a (foto autorka, 2015).

Obr. 31:1. Hrad Skuhrov – první šíjový příkop oddělující předhradí od zbytku ostrožny (foto autorka, 2016).

Obr. 31:2. Hrad Skuhrov – plocha předhradí (foto autorka, 2016).

Obr. 32:1. Hrad Skuhrov – druhý šijový příkop oddělující akropoli (foto autorka, 2016).

Obr. 32:2. Hrad Skuhrov – plocha akropole (foto autorka, 2016).

Obr. 33. Hrad Skuhrov – relikv zdi na akropoli (foto autorka, 2016).

Obr. 34:1. Hrad Skuhrov – relikty opevnění na akropoli (foto autorka, 2016).

Obr. 34:2. Zámeček Solnice (foto autorka, 2016).

Obr. 35. Kostel Stětí sv. Jana Křtitele v Solnici (foto autorka, 2016).

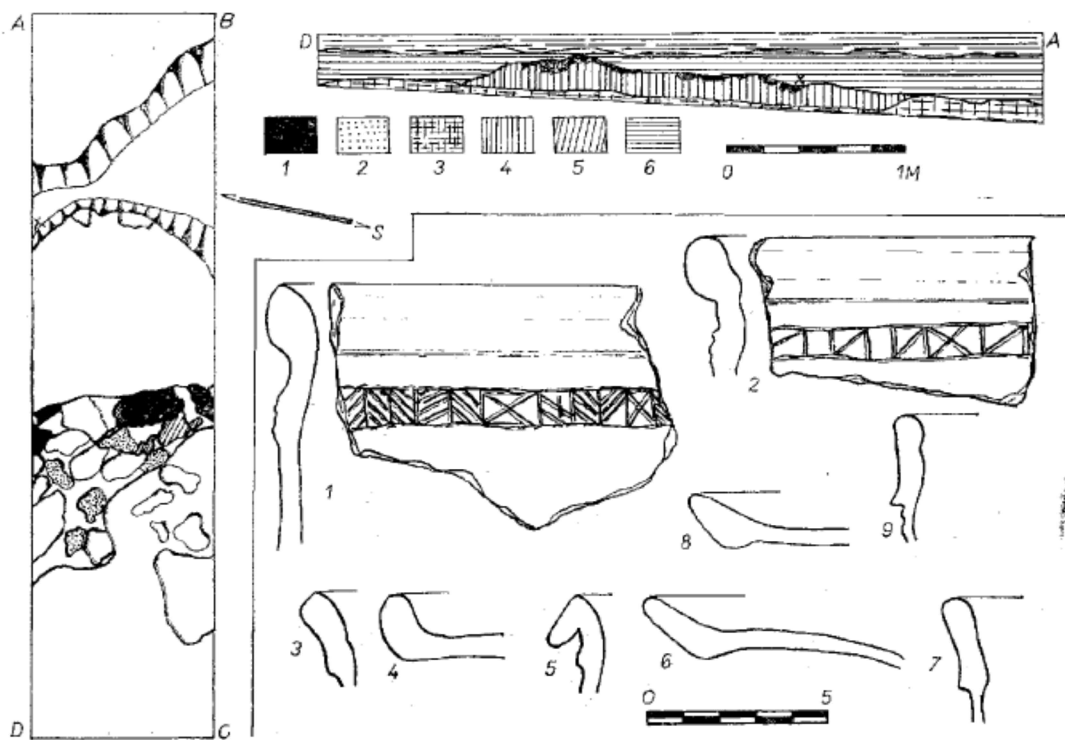
Obr. 36:1. Kostel Stětí sv. Jana Křtitele v Solnici – před ním plocha bývalého hřbitova ohrazená původní zdí (foto autorka, 2016).

Obr. 36:2. Místo, kde končila úvozová cesta za Solnicí spojovaná se ZSV Tisová (foto autorka, 2016).

Obr. 37. Smírčí kříž za Solnicí (foto autorka, 2016).

Obr. 38:1. Deštné – Na Cikánce – sonda I/71: 1 – skleněná struska; 2 – zlomky cihel; 3 – sterilní písčito-jílovitá vrstva; 4 – hnědavě šedá, písčito-hlinitá vrstva se zlomky cihel, keramických zlofků, zlofků skla, skloviny a železa; 5 – mazanice; 6 – šedavě černá písčitá vrstva s kameny a ojedinělými nálezy skla a mincí; x – nález mincí. 1 – 9: výběr keramických zlofků ze sondy (Tocháček 1974, 416).

Obr. 38:2. Stará Hut' – sonda I/70: č. 1 – 8: vybrané profily nalezené keramiky. Č. 9: ucho nádoby. Č. 10: zlomek spodku pánve na nožkách (Tocháček 1973, 298).